

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**MEHMET ABDURAHMAN'IN
BELAGAT-I OSMANİYYE ADLI ESERİ
(METİN-İNCELEME)**

Mustafa TEKDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2012**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**MEHMET ABDURAHMAN'IN
BELAGAT-I OSMANİYYE ADLI ESERİ
(METİN-İNCELEME)**

DANIŞMAN: Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE

Mustafa TEKDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
HAZİRAN-2012**

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI**

**MEHMET ABDURAHMAN'IN BELAGAT-I
OSMANİYYE ADLI ESERİ (METİN-İNCELEME)**

Mustafa TEKDEMİR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

**Bu Tez 28/06/2012 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.**

**Yrd. Doc. Dr. Ahmet YENİKALE
BAŞKAN**

**Prof. Dr. Orhan DOĞAN
ÜYE**

**Yrd. Doç. Dr. Hasan ALTINZENCİR
ÜYE**

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

**Doç. Dr. Murat KARABULUT
Enstitü Müdürü**

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTCÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**MEHMET ABDURRAHMAN'IN BELAGAT-I
OSMANIYYE ADLI ESERİ (METİN-İNCELEME)**

Mustafa TEKDEMİR

DANIŞMAN : Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE

Yıl : 2012, Sayfa: 100 + 5

Jüri : Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE (Başkan)
: Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Üye)
: Yrd. Doç. Dr. Hasan ALTINZENCİ (Üye)

Belâgat-ı Osmaniyye İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman tarafından mekteb-i asr için idâdîlerdeki öğrencilere Türk dil zevkini verebilmek amacıyla kaleme alınmıştır. Hayatı hakkında kaynaklarda pek bilgi bulunmayan İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman'ın Belâgat-ı Osmaniyye dışında kitapları, Fransızcadan çeviri eseri ve birkaç makalesi de bulunmaktadır.

Belâgat-ı Osmaniyye; Mukaddime, Tetimme-i Mukaddime'den oluşan bir giriş, Me'ânî, Beyân ve Bedî' başlıklarıyla anlatılanbelagatin esas konularından sonra yazarın Fransızca'dan iktibas ettiği İlâve-i Mühimme bölümlerinden oluşmaktadır.

Yüksek lisans çalışmamızda üzerinde akademik çalışma yapılmamış bir eser olanBelâgat-ı Osmaniyye'nin bilim dünyasının dikkatine sunulması öncelikli hedefimiz olmuştur. Çalışmamız, metnin incelenmesi, yazı çevrimi ve eserdeki terimleri de içeren açıklamalı dizinden oluşmaktadır. Metnin en doğru şekilde okunması, eserin değerlendirilmesi ve dizinin yapılması asıl hedefimizi oluşturdu.

Ortaya koyduğumuz bu çalışmayla Türk Edebiyatı'nın önemli bir alanını teşkil eden belagat konusunda yeni bir tertiple yazılmış Belâgat-ı Osmaniyye adlı eser gün ışığına çıkarılarak incelenmiş, kitabın edebiyat ve eğitim tarihimiz açısından değerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman, Belâgat-ı Osmaniyye, Belâgat

DEPARTMENT OF LANGUAGE AND LITERATURE
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM UNIVERSITY

ABSTRACT

MA THESIS

MEHMET ABDURAHMAN'S BELAGAT-I
OSMANIYYE(TEXT AND ANALYSIS)

Mustafa TEKDEMİR

Supervisor : Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE

Year : 2012, Pages: 100 + 5

Jury : Asist. Prof. Dr. Ahmet YENİKALE (Chairperson)
: Prof. Dr. Orhan DOĞAN (Member)
: Asist. Prof. Dr. Hasan ALTINZENCİR (Member)

Belâgat-ı Osmaniyye by İbnu'l Kamil: This work was written by Mehmet Abdurrahman to give pleasure of Turkish Literature to students attending High Schools. There is not much information about his life in the sources; we found his translation works from French and some essays except from his work Belâgat-ı Osmaniyye.

Belâgat-ı Osmaniyye consists of introduction including preface and supplementary preface, main topics told under the titles of Me'ani, Beyan and Bedi, and İlave-i Mühimme part that the writer quoted from French.

In this research, we, firstly, aim at presenting the book of Belâgat-ı Osmaniyye to the attention of science world, which hasn't been studied academically so far.

This study consists of text investigation, translation and explanatory series of terms in the work. Being read of the text in a correct way, assessing the work generally and creating a series became our first aim in the study.

With the study, we raked up the work of Belâgat-ı Osmaniyye written in a new order with respect to eloquence, and constitutes an important part in Turkish Literature; moreover, we reevaluated the work in the terms of literature and education history.

Key Words: İbnul Kamil: Mehmet Abdurrahman, Belâgat-ı Osmaniyye, Eloquence

ÖN SÖZ

Bu çalışmanın konusu, Tanzimat Dönem aydınlarından İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman'ın Belâgat üzerine yazdığı eseri Belâgat-ı Osmaniyye'nin incelenmesidir. Çalışmamızda bugüne kadar üzerinde akademik herhangi bir inceleme yapılmamış olan Belâgat-ı Osmaniyye'nin çevirisi yapılmış, metnin çevirisinde yakın döneme ait olduğu için transkripsiyon işaretleri kullanılmamış, ancak kelimelerin orijinal seslendirilmesinde bulunan uzun ünlüler gösterilmiştir. Bununla beraber eski harfli metinlerin yeni harflere aktarılmasında uygulanagelen yöntemler kullanılmıştır.

Kitap muhteva bakımından incelenerek, eserdeki terimleri de içeren sözlük, açıklamalı dizin oluşturulmuştur. Ana hatlarıyla bu şekilde ifade edebileceğimiz yüksek lisans tezimiz altı bölümden meydana gelmektedir.

Birinci bölümde belagatin tarihçesi ve günümüze kadar basılan Türkçe belagat kitaplarının kronolojik bir sıralaması yapılmıştır.

İkinci bölümde belagat konusuyla ilgili daha önce yapılan akademik çalışmalar sıralanmıştır.

Üçüncü bölümünü, İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman'ın hayatı, eserleri ve Belâgat-ı Osmaniyye'nin incelenmesi oluşturmaktadır. Bu bölümde yazarın hayatının yanı sıra eserleri hakkında genel hatlarıyla bilgiler verilmiştir. Mehmet Abdurrahman Efendinin bugüne kadar tespit edilmiş kitapları, çevirileri, baskı tarihleriyle birlikte sunulmuştur. İnceleme kısmında ise eldeki bulgulara dayanılarak eserin içeriği mercek altına alınmıştır.

Dördüncü bölümde eserin çeviri metni yer almaktadır.

Beşinci bölümdeyse eserin açıklamalı dizini yer almaktadır. Gerek çeviri yazımında gerekse sözlük ve dizinin oluşturulmasında genel kabul görmüş yöntemlere müracaat edilmiştir.

Sonuç bölümünde ise tezin genel bir değerlendirmesi yapılmıştır.

Çalışmamızın Ek kısmında ise Belâgat-ı Osmaniyye'nin University Of Toronto Library kütüphanesinin PL175 A2 demirbaş numarasıyla kayıtlı olan 1309/1891 tarihli Kasbar Matbaası tab'ının fotokopisi verilmiştir.

Ortaya koyduğumuz bu çalışmayla Türk Edebiyatı'nın önemli bir cüzünü teşkil eden belagat alanında yeni bir tertiple yazılmış Belâgat-ı Osmaniyye adlı eser; gün ışığına çıkarılarak incelenmiş, kitabın edebiyat ve eğitim tarihimiz açısından değerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Hayatım boyunca sürekli desteğini gördüğüm aileme, zor günlerimde yanımda olan eşime, çalışmam boyunca yeterince vakit ayıramadığım canım oğluma, tez çalışmam süresince yardım ve desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Ahmet YENİKALE'ye teşekkür ederim.

Mustafa TEKDEMİR
Haziran-2012

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	II
ÖN SÖZ.....	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
KISALTMALAR.....	V
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Türk Edebiyatında Belâgat ve Tarihçesi.....	1
1.2. Edebiyatımızda Belagatle İlgili Yazılan Türkçe Eserler.....	2
2. KONUyla İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR.....	4
3. İNCELEME.....	6
3.1. İbnü'l Kamil: Mehmet Abdurrahman'ın Hayatı ve Eserleri.....	6
3.1.1. Hayatı.....	6
3.1.2. Eserleri.....	6
3.1.2.1. Yayınlanmış Eserleri.....	6
3.1.2.3. Yazıları.....	7
3.1.2.4. Tercümelere.....	7
3.1.2.5. Yayınlanacak eserleri.....	7
3.2. Belâgat-ı Osmaniyye İnceleme.....	7
3.2.1. Mukaddime.....	8
3.2.1.1. Fesahat.....	8
3.2.1.2. Belagat.....	9
3.2.2. İlm-i Me'ânî.....	9
3.2.2.1. Fasl-ı Evvel.....	9
3.2.2.2. Fasl-ı Sâni.....	11
3.2.2.3. Fasl-ı Sâlis.....	11
3.2.2.4. Fasl-ı Râbi'.....	12
3.2.2.5. Fasl-ı Hâmis.....	12
3.2.2.6. Fasl-ı Sâdis.....	13
3.2.2.7. Fasl-ı Sâbi'.....	13
3.2.3. İlm-i Beyân.....	13
3.2.3.1. Fasl-ı Evvel.....	14
3.2.3.2. Fasl-ı Sâni'.....	15
3.2.3.3. Fasl-ı Sâlis.....	15
3.2.3.4. Fasl-ı Râbi'.....	16
3.2.3.5. Fasl-ı Hâmis.....	16
3.2.4. İlm-i Bedî'.....	16
3.2.4.1. Fasl-ı Evvel.....	17
3.2.4.2. Fasl-ı Sâni'.....	19
3.2.4.3. İlm-i Bedî' in Levâhıkı.....	19
3.2.5. İlave-i Mühimme.....	20
4. METİN.....	22
5. AÇIKLAMALI DİZİN.....	75
6. SONUÇ VE TARTIŞMA.....	98
KAYNAKLAR.....	99
ÖZ GEÇMİŞ	
EK (ESKİ HARFLİ METİN)	

KISALTMALAR

- A.Ü. : Atatürk Üniversitesi
b. : Baskı
C. : Cilt
Çev. : Çeviren
Dan. : Danışman
DTCF. : Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi
Haz. : Hazırlayan
Ör. : Örnek
S. : Sayı
s. : Sayfa
TDK. : Türk Dil Kurumu
Yay. : Yayınları
YKY. : Yapı Kredi Yayınları
yy. : Yüzyıl

1. GİRİŞ

1.1. Türk Edebiyatında Belâgat ve Tarihçesi

Bilinen bu sanatın kurallarını içeren elimizde bulunan en eski eser, Aristoteles'in Rhetorica'sıdır. Bilinen ilk retorik çalışmalarının da Eski Yunan'da başlayarak retorik kuralları araştırılmıştır. Bu dönem Eski Yunan toplumuna bakıldığında elverişli siyasi şartların, kültürün demokrasinin ve ünlü felsefi düşünürlerin olduğunu görüyoruz.

Araplarda da İslâmiyet öncesi belagat çalışmaları görülmüştür. Arap kabilelerinde ise birbirleriyle cesaret, cömertlikte yarıştıkları gibi belagatleriyle de birbirlerini geçmeye çalışan kabileler bulunuyordu. (Aydoğan, 2007: 16). İslamiyetten önce yılın belli dönemlerinde panayırda bir araya gelen Arap şairlerinin, hakemlerin huzurunda şiir okuyarak yarıştıkları bilinmektedir. Ayrıca o dönemde ünlü hatiplerde yüksek bir yerden hutbelerini okurlar ve hutbeyi dinleyen Araplar beğendikleri hutbeleri daha sona ezberden okuyabilecek kadar özenle takip ederlerdi.

Bu dönemin özelliklerine bakıldığında belagatin alt yapısının Araplarda ve Arapçada zaten var olduğunu bilinmektedir.

Böyle şair bir toplum içinde gerçek mucize Kur'ân olmuştur. Kur'ân'ın inmesi, İslâmiyeti kabul eden Arapları onu en doğru şekilde anlamaya, icâzını göstermeye yönelik çalışmalar yapmaya itmiştir. (Aydoğan,2007: 20).

Fakat belagat'in sistematik bir şekilde ilim olarak ortaya çıkması, islâmî dönemde olmuştur.

Türklerde belagat çalışmaları ise Türklerin İslâmiyeti kabul etmelerinden ve ilim dili olarak Arapçayı seçmelerinden sonra öncelikle doğrudan Arapça ve Arap belagati şeklinde ortaya çıkmış, sonra Arapçadan Türkçeye tercüme eserlere rastlanmış; daha sonra da Tanzimatla birlikte doğrudan doğruya Türkçe (Osmanlıca) belagat çalışmaları, Batı'nın bilhassa Fransızcanın etkisiyle görülmeğe başlamıştır.

Türkçe belagat kitaplarına, belagat çalışmaları başlangıcından çok sonraları rastlanmasına rağmen, Arap belagatinin büyük isimleri meselâ Zemahşeri ve Taftazanî Türktürler. (Uysal, 2010: 17).

İsmail Hakkı Ankaravî'nin Miftahü'l-Belaga ve Misbahü'l-Fesâha'sı (İstanbul,1284) ilk olarak sayılabilecek Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş Türkçede basılmış ilk belagat kitabıdır. Ankarâvi söz konusu eserinde tercüme yoluyla olsa bile belagati ilk defa tarif eder. Aynı eserde, beyân, bedî', inşa ve hutbe ilgili bilgiler de verilir. Muhteva ve biçim bakımından Arapça ve Farsça belagat kitaplarını örnek alan bu tarz kitaplar Tanzimat Dönemine kadar devam etmiştir.

Batı edebiyat nazariyesinin-retoriğinin Türk edebiyatına kendi sistemine uygun biçimde girişi Süleyman Paşa'nın Mebâni'l-İnşâ'sı ile başlamaktadır. Bu eserden önce konu ile ilgili yayınlanan kitaplar klasik belâgat anlayışını devam ettiren kitaplardır. (Saraç, 2008: 27).

Medresenin yanında Batı tarzında yeni okullar açılmaya başlayınca, bu okulların programlarına konulan Türkçe belagat dersi için yeni kitaplara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kitaplardan ilki rüştiyeler için yazılan Selîm Sâbit'in Miyârü'l-Kelam'ıdır. Daha sonra sırasıyla, Mekteb-i Harbiye için Süleyman Paşa, Mebâni'l-İnşâ'yı, Ahmed Cevdet Paşa kendi açtığı Mekteb-i Hukûk için Belâgat-ı Osmaniye'yi, yine Mekteb-i Hukûk için Ahmed Hamdi Belâgat-ı Lisân-ı Osmaniye'yi yazdı. (Uysal, 2010: 23).

Recâizâde Mahmût Ekrem, Mekteb-i Mülkiye için Tâlim-i Edebiyât'ı, bu eserden sonra da Menemenlizâde Mehmed Tâhir de idadîler için Osmanlı Edebiyatı'nı

yazdı. Bunların dışında İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman da Mekteb-i Asr'ın idâfî kısmı için Belagat-ı Osmaniyye'yi yazmıştır.

XIX. yy. belagat kitaplarını genel değerlendirdiğimizde hem eskinin, hem yeninin iç içe olduğu bir devir olarak karşımıza çıkar. On dokuzuncu yüzyıldaki belagat kitaplarını üç kısma ayırabiliriz. Buna göre birinci kısımda belagatın eski çerçevesini kullanan eserler yer alır. Temelde eski tarza bağlı olan bu eserlerde de Batıdan etkilenme izleri görülür. İkinci kısımda Batı edebiyatı retoriğinden etkilenen eserler yer alır. Bu etki daha çok Fransız edebiyatı ve retoriğinden olmuştur. Bu bölümdeki eser sayısı fazladır.

Üçüncü kısımda ise bu iki bölümün sentezi mahiyetindeki eserler ele alınmıştır. Bunlar daha çok edebiyat bilgilerini özetleyici durumdaki eserlerdir. Bunlarda, ikinci grup eserlerdeki dinamizm ve arayış yoktur. Ruhi ve entelektüel bakımdan zayıf kalmaktadır. Ancak ikinci gruptaki çok belirgin Fransız tesiri, bunlarda etkisini yitirmiş, azalmış görülmektedir. (Uysal, 2010: 24).

1.2. Edebiyatımızda Belagatle İlgili Yazılan Türkçe Eserler

Edebiyatımızda belagat konusunda muhtelif zamanlarda yazılan eserleri baskı tarihlerine göre aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür. (Uysal, 2010: 23,24,25). Aşağıdaki listede 8.sırada belirtilen eser verilen kaynaktan alınmıştır. (Dinç, 1994: 2). Aşağıdaki listede 14. ve 24. sırada belirtilen eserlere belirttiğimiz kaynaktan ulaşılmıştır. (Yetiş, 1996: 601). Verilen listede 27. sırada belirtilen eser ise üzerinde çalıştığımız kaynak eserimizdir. (Mehmet Abdurrahman, 1891).

- 1.Kavaid-i Osmaniyye, Ahmet Cevdet Paşa - Fuad Paşa, 1281(=1864).
- 2.Miftahu'l-Belâga ve Misbahu'l-Fesaha, İsmail Hakkı Ankaravî, 1284(=1867).
- 3.Mugni'l-Küttâb, Mehmet Nüzhet, 1286(=1869).
- 4.Miyâru'l-Kelâm, Selim Sâbit, 1287(=1870).
- 5.Mebânî'l-İnşâ, Süleymân Paşa, 1871/72, ikinci baskı, 1874.
- 6.Fenn-i Bedî, Mehmet Mihrî, Taş basma, 1872.
- 7.Teslîlü'l-Arûz ve'l Kavâfî ve'l-Bedâyî, Ahmed Hamdi, 1288/89 (=1872).
- 8.Enmücez, Hâlet, 1290, 15 Sayfa.
- 9.Arûz-ı Türkî, Ali Cemâleddin, 1291(=1874).
- 10.Belâgat-i Lisân-ı Osmânî, Ahmed Hamdi, Matbaba-i Âmire, 1293 (1876)
- 11.Zübdetü'l - Beyân, Mihâlicî Mustafa Efendi, Mihran Matbaası, 1297 (1880) 100 sayfa.
- 12.Hadîkatü'l-Beyân, Hacı İbrahim Efendi, İstanbul, 1289(=1881).
- 13.Belâgat-i Osmâniyye, Ahmed Cevdet Paşa, 1298/99(=1881/82).
- 14.Tâlim-i Edebiyyât, Recâizâde Mahmud Ekrem, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul, 1299(=1882).
- 15.Ta'likât-i Belâgat-i Osmâniyye, Abdurrahman Süreyya, 1882.
- 16.Şerh-i Belâgat, Hacı İbrahim Efendi, 1883.
- 17.Tedrîsât-ı Edebiyye, Abdurrahman Fehmi, 1302(=1884).
- 18.Mîzânü'l-Belâga, Abdurrahman Süreyyâ, Cerîde-i Askeriyye Matbaası, İstanbul, 1303(1885).
- 19.Belâgat, Câzim, matbaa-i Ebüzziyâ, 1304(=1886).
- 20.Sefîne-i Belâgat, Abdurrahman Süreyyâ, 1887.
- 21.Mîzânü'l-Edeb, Diyarbakırlı Saîd Paşa, Asadoryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1305.

- 22.Edebiyât-ı Osmâniyye, Hacı İbrahim Efendi, 1305 (=1888).
- 23.Muhtıra-i Belâgat, Ali Nazima, 1308 (=1890).
- 24.Istılahât-ı Edebiyye, Muallim Nâci, Asadoryan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul, (1890).
- 25.Mecâmi'ü'l -Edeb, Mehmet Rifat (Manastırlı), Kasbar Matbaası, Dersaadet, 1308 (=1891).
- 26.Belâgat, Ruscuklu M. Hayri, 1308 (=1891).
- 27.Belâgat-ı Osmâniyye, Mehmet Abdurrahman, Kasbar Matbaası, Dersaadet, 1309.
- 28.Esrâr-ı Belâgat, İsmail Hakkı, İstanbul, (ilk cüz)1318 (=1900).
- 29.Def'ul-Mesalib fî Âdâbi's-Şâir ve'l-Kâtib, İstanbul, 1325(Eski belâgatin son örneği).
- 30.Edebiyât, Süleyman Fehmi, Hilâl Matbaası, Dersaadet, 1325.
- 31.Edebiyât Dersleri, Mithat Cemâl, Dersaadet, 1326.
- 32.Nazariyyât-ı Edebiyye, Reşid, İstanbul, 1328.
- 33.Sanat-ı Tahrîr ve Edebiyyât, Şehabeddin Süleymân, İstanbul, 1329.
- 34.Tedrisât-ı Edebiyyeden Nazım ve Eşkâl-i Nazım, Tâhirü'l-Mevlevî, İstanbul, 1329.
- 35.Kavâd-i Edebiyye, Mehmed Akif, 1329.
- 36.Lisân-ı Edebiyât, Ali Ekrem, İstanbul, 1330.
- 37.Ma'lûmât-ı Edebiyye, Mehmed Fuad ve Şehabeddin Süleymân, İstanbul, 1330.

2. KONUyla İLGİLİ ÖNCEKİ ARAŞTIRMALAR

Altıntop (1999), “Belagat-i Osmaniye’deki Edebi Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerine Bir Araştırma” Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Alvan (2005), “Emrî Dîvânı’nın Nazım Bilgisi ve Belâgat Yönünden İncelenmesi” Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Aydoğan (2007), “Sa’id Paşa Mîzânü’l-Edeb İnceleme- Metin-Dizin” Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Balta (2009), “Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mîzânü’l-Edeb’in Yeri” Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Çalık (2008), “Yeni Bir Edebiyat Nazariyesi Getirme Çabası: Tedrîsât-ı Edebiyye” Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Dinç (1994), “Mecâmi’ü’l-Edeb’in Şiirde Ahenk Kavramı Açısından İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Güneş, (2009), “Mehmet Rifat, Mecamiü’l- Edeb birinci cilt (İnceleme-Metin)”, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Gökçe (2006), Selim Sabit Mi’yârü’l-Kelâm (Metin-İnceleme-Sözlük) Yüksek Lisans Tezi Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

İshakoğlu (2004), “Türklerin XV-XVI. asırlarında Arapça Belagata Yaptığı Katkıları” Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kaçar (2010), İbni Kemâl Dîvânı’nın İncelenmesi, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Kalyon (1998), “Ahmed Cevdet Paşa’nın Belagat-ı Osmaniyyesi (S. 1-101) transkripsiyonlu metin-indeks” Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Kalyon (1998), “Ahmed Cevdet Paşa’nın Belagat-ı Osmaniyyesi (S. 101-203) transkripsiyonlu metin-indeks” Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Kayapınar (2006), “Belağatta Talebi İnşa (dilek bildiren anlatımlar)” Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Köktekin (1990), Tanzimat Döneminde Yazılan Türk Gramerleri ve Abdullah Ramiz Paşa’nın “Lisan-ı Osmaniyyenin Kavâidinin Hâvi Emsile-i Türkiyedir” Adlı Eseri, Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Köseoğlu (2006), “Kur'an'da Beyan Kavramı” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Müftüoğlu (2007), “Bilim Geleneğimizdeki Anlam Bilim Terimleri Üzerine Bir Araştırma”, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Özdemir (2006), “Me’ânî ilmi açısından Kur’ân-ı Kerim’deki Emir’lerin mânaları”, Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Sönmez (2008), “Batı Retoriğinin Genel Terimleri Üzerine Bir Araştırma” Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Summak (1999), “Miftâhu’l Belâga ve Misbâhu’l Fesâha Transkripsiyonlu Metin” Yüksek Lisans Tezi, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.

Şimşek (2007), “Yahyâ Nazîm Dîvânı (III. Dîvân) İnceleme-Metin” Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Yeşilçiçek (1996), “Bazı edebi sanatların balagat kitaplarına göre tanım ve tasnifi”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz (2009), “Ahmed Hamdî’nin Belâgat-i Lisân-ı Osmânî’deki Terimlerin Tanımları ve Tasnifi Üzerinde Bir Araştırma” Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

3. İNCELEME

3.1. İbnü'l Kamil: Mehmet Abdurrahman'ın Hayatı ve Eserleri

3.1.1. Hayatı

Yazarın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Yazarla ilgili daha önce yapılmış herhangi bir akademik çalışmaya da rastlanılmamıştır. Yazarın tespit edilen ilk eseri 1305 tarihli Fîğan'dır. Buradan hareketle yazarın 1275 tarihinden önce dünyaya geldiği tahmin edilebilir.

1307 Tarihinde yazdığı Belagât-ı Osmaniyye adlı eserinin kapağında “Der Saadet Reji Nezaret-i Umumiyesi Dördüncü Şubesi Hulefası'ndan İbnü'l Kamil: Mehmet Abdurrahman 7 Eylül 1307” ifadesi yer almaktadır. Bu ifadeden de anlaşılacağı gibi yazar, Osmanlının Avrupa devletlerine var olan borçlarını ödeyebilmek için kurulan Duyun-u Umumiyenin bir şubesi olan Der Saadet Reji şirketinin dördüncü şubesinde 1307 tarihi itibarıyla görev yaptığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de “Edebiyat Tarihi” diye adlandırılan ilk yapının yazarı (Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye, 1888). Abdülhalim Memduh; yazarın Figân isimli eserinin ön sözünü yazmış bu ön sözde yazarın eserine övgüler yağdırmıştır, buradan da anlaşıldığı üzere Abdülhalim Memduh'la bir ünsiyeti, arkadaşlığı vardır.

Osmanlının son dönemindeki yazar ve şairleri kapsayan edebiyatımızın önemli kaynaklarından olan İbnülemin Mahmud Kemal İnal'ın Son Asır Türk Şairleri adlı eseri, Mehmed Süreyya'nın Sicill-i Osmanî'si, Dergah Yayınları'nın Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Bursalı Mehmed Tahir'in Osmanlı Müellifleri, Ahmed Remzi Akyürek'in Miftâhü'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifin Fihristi, gibi kaynaklar tarandı. Fakat Mehmet Abdurrahman'ın hayatı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılamadı.

Milli kütüphane, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğünde yapmış olduğumuz araştırmalarda da yazarın bazı eserleri ve yazılarına ulaşılmamasına rağmen hayatı hakkında herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Belagat alanında çalışmalar yapmış on altı akademisyenle iletişim kurulmuş olup İbnü'l Kamil: Mehmet Abdurrahman'ın hayatı hakkında bilgi verebilecek belirli bir eser veya kaynağın şu an itibarıyla bulunmadığı anlaşılmıştır.

3.1.2. Eserleri

3.1.2.1. Yayınlanmış Eserleri

Belagât-ı Osmaniyye, Mehmet Abdurrahman'ın Belâgat-ı Osmaniyye adlı bu eseri, yazarın mektep-i asrın idadi kısımlarında okutulmak üzere yazdığı belagatle ilgili bir eserdir. Klasik anlamda bir belagat kitabıdır. Eser seksen dört sahifeden ibaret olup 1891 tarihinde Kasbar Matbaasında İstanbul'da basılmıştır.

Figân, Mehmet Abdurrahman'ın manzum ve mensur olarak yazdığı bir eserdir. Cemal Efendi Matbaasında 1305 tarihinde İstanbul'da basılmıştır. Eser otuz beş sahifeden ibarettir.

Şuküfedan, Mehmet Abdurrahman'ın bu eserine ulaşamamıştır. Yazarın Figân adlı eserinde böyle bir kitabının olduğu bilgisi mevcuttur. Yine yazarın Figân'da Şuküfedan adlı eserin manzum ve mensur olarak yazıldığı ve müşterek hazırlandığı bilgisi vardır. (Mehmet Abdurrahman, 1305: 2)

3.1.2.2. Yazıları

Mehmet Abdurrahman'ın, 1889 yılında yayım hayatına başlayan deniz kuvvetleri dergisi olan “Donanma Mecmuası”nda maliye ile ilgili yazıları bulunmaktadır. Milli Kütüphanede ulaşabildiğimiz bir yazısının başlığı “Usul-ü Maliye”dir. Yazar bu yazısında maliye ile ilgili genel bilgiler vermektedir.

3.1.2.3. Tercümeleri

Küremizde Seyahat, Mehmet Abdurrahman hayattayken basılan bir eserdir. Yazar Volter'den çeviri yapmıştır. Eser, maarif nezaretinin ruhsatıyla İstanbul'da Kasbar Matbaasında basılmıştır. On dokuz adet basılmıştır. Kitap, yirmi dokuz sayfadır.

Suyun Sukutu, 1891-1897 yıllarında 185 sayı olarak yayımlanan Mekteb Dergisi'nde¹ İbnü'l-Kamil: Mehmet Abdurrahman'ın “Suyun Sukutu” adlı tercüme şiiri yayımlanmıştır. Şiir iki sayfadır. Tercüme şiire Milli Kütüphaneden ulaşılmıştır.

3.1.2.4. Yayınlanacak eserleri

Yazarın 1305 tarihinde yayımlanan Figan adlı eserinde neşrolunacak eserlerinin olduğu şu şekilde belirtilmiştir. Bu eserler:

Hande’i Tabiat: Mensur Şiirler-Eser müşterek hazırlanmıştır.

Nireng- Mensur

Rûze-Mensur

Girye’i Tabiat-Manzum

Çiçeklerim-Mensur

Mezar-Manzum ve Mensur

3.2. Belâgat-ı Osmaniyye İnceleme

Mehmet Abdurrahman'ın Belâgat-ı Osmaniyye adlı bu eseri, yazarın mekteplerin idadi kısımlarında okutulmak üzere yazdığı bir eserdir. Mehmet Abdurrahman eserini idadide belagatle ilgili okuttuğu dersleri tertipleyerek oluşturmuştur. Mehmet Abdurrahman'ın Belâgat-ı Osmaniyye adlı eseri seksen sahifedir. Elli iki dersten oluşan kitabın mukaddime ile beraber beş bölümü vardır.

“Belâgat-ı Osmaniyye aslında eski belâgatın ihtiva ettiği konuları eski tarzda veren bir eserdir.” (Yetiş, 1996: 518). Bu küçük eserinde yazar, önce belagat mefhumu üzerinde durduktan sonra sırasıyla fesâhat, ilm-i meâni, ilm-i beyân ve ilm-i bedîi konusundan bahseder. Belâgat-ı Osmaniyye konuları bu aktarım sistemiyle klasik bir belagat kitabıdır.

Mehmet Abdurrahman, eserinde küçük birer cümlelik tarifleri çok kullanmıştır. Konuları aktarırken küçük ve birer cümlelik tariflerinde, dönemin özellikle Tanzimattan sonraki belagat yazarlarından tesiri altında kaldığı kişileri tespit etmek pek de kolay değildir.

Mehmet Abdurrahman Efendi, Belagat-ı Osmaniyye’yi yazarken hitap ettiği öğrenci kitlelerini dikkate alarak işlediği her bir konuda kısa öz, fakat konunun ana

¹Mekteb Dergisi, 1891-1897 yılları arasında 185 sayı olarak yayımlanan “Mekteb Dergisi”, bir çocuk ve okul dergisi kimliğiyle başladığı yayım hayatında nitelikli bir edebiyat dergisi haline dönüşmüş ve sahip olduğu alt yapısıyla Servet-i Fünûn’a geçişte önemli bir rol oynamıştır.(Tümer, 2003)

özelliklerini kavrayacak bilgiler, misaller vermiş kitapta gereksiz ayrıntılara yer vermemiştir.

Mehmet Abdurrahman Efendi, Belagat-ı Osmaniyye'yi, mukaddime ve dört bölümden tertip etmiştir. Şimdi bu bölümlerden birincisi olan mukaddimeyi ele alalım.

3.2.1. Mukaddime

Mehmet Abdurrahman Efendi, kitabın birinci bölümü olan “mukaddime” bahsine geçer. Bu bölümde daha çok fesahat konusu işlenmekte olup bu bölüm sekiz dersten oluşmaktadır.

Müellif birinci derse belagatin tanımını yaparak eserine giriş yapmıştır. Mehmet Abdurrahman Efendinin belagat tanımı şöyledir: “Belâgat- kelime ve kelâmın fesâhatiyle beraber muktezâ-yi hâle tevfikân söyleyüp yazmağa belâgat ta'bir olunur.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 3). Belagatin tanımını yapıldıktan sonra fesahat başlığına geçilmiştir.

3.2.1.1. Fesahat

Fesahat ile kelime, söz ve konuşan nitelenir. Kelimenin fesahatinde, kelimedeki söyleyiş güçlüğü (tenâfür-i hurûf), kelime yapısında kuralsızlık (kıyasa muhâlefet) ve kelimedeki anlaşılma güçlüğü (garâbet) gibi üç kusurun bulunmaması gerekir.

“Fesahat” başlığı altında önce sözün fesahati tarifi edilir. “Kelimedeki Fesâhat-: Kelimenin tenâfür-i hurûf, garâbet, kıyasa muhâlefetden ârî olmasıdır.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 4). Bu kelimenin fesahatine dair olan; tenâfür-i hurûf, garâbet, kıyâsa muhâlefetin tanımları açıklanıp örnekler verilerek konu pekiştirilmiştir.

“Tenâfür-i hurûf” kelimedeki telâffuzu güçleştiren seslerin çokluğundan doğan harf uyuşmazlığı, söyleme güçlüğüdür. Bu güçlük derecesi ya nihayet derecesindedir yahut fesahate hâle vermeyecek kadardır. Mahreçleri çok yakın veya çok uzak olan harfler arasında geçiş yapılırken dilde sıkıntı oluşur. Bu nedenle, mahreçleri uzak olan harflerden oluşmuş kelime güzeldir.

“Garabet” pek kullanılmayan, alışık olunmayan ve anlamı açık olmayan kelimelerin kullanılması “garabet” yaratır.

“Kıyâsa muhâlefet”, kelimenin bir dilin gramer kurallarına ters olarak kullanılmasıdır.

Fesâhatın kelimedeki, kelâmda, mütekellimde olduğu şeklinde fesahatin üç bölümden oluştuğunu açıklar. Mehmet Abdurrahman Efendi, önce kelimedeki fesahatin tanımını yapmış sonra bu üç kusurun olmaması gerektiğini örneklerle açıklayıp üçüncü derste “Kelâmda Fesâhat” konusuna geçmiştir. Yazar tanımı şöyledir: “Kelâmda fesâhat, Kelâmın fesâhatiyle beraber, kelâmın tenâfür-ı kelimât, tetabü'-i izafât, kesret-i tekrar, za'f-ı te'lif ve ta'kidden salim olmasıdır.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 5). Kelâmda fesahat olması için kelimelerin söyleyişinin akıcı olması kulağa hoş gelmesi ve anlamının da sarîh olması gerekir. Yine aynı konu işleyiş biçimiyle önce kelâmda (söz diziminde) fesahatin ne olduğunun tarifi yapılarak her bir söz dizimindeki kusur birer örnekle izah edilmiştir.

Mehmet Abdurrahman Efendi, (konuşan veya yazan ifade sahibinin maksadını fasîh kelimelerle anlatması) şeklinde mütekellimde fesahatin tanımını yaparak beşinci dersin sonuna kadar kısa örneklerle konuyu tamamlar. Altıncı derste belagat konusuna geçer.

3.2.1.2. Belagat

Mehmet Abdurrahman Efendi, belagatin nerede olduğunu beyan eder: “Belâgat – kelâm ile mütekellimde olur.” Daha sonra “kelâmda belâgat” ve “mütekellimde belâgat” olarak iki başlıkta inceler. İlk önce kelamda belagati tanımlar. Sonra

Misâl: Severim ba’zı ben şeb-i târı,
Veririm subh-ı nevbahârı ona.
Dûş-ı nâzındazülf-i zer-târı,
Görünür yârimin hayâli bana:

Yetişüp hâl-i ızdırâbımda
Yüzüme nûr-ı hüsnünü serper
Sanırım bir peri-i zerrin-per
Dolaşır külbe-i harâbımda.

Abdülhak Hamit

Abdülhak Hamit’in şiirini örnek vererek mütekellimde belagate geçer.

Mehmet Abdurrahman mütekellimde belagatin tanımını yaptıktan sonra yedinci derste elfazın ma’nâya delâleti bahsini ele alır. Elfazın manaya delaletini “vaz’i veya tabî’î” olarak önce ikiye ayırır birer örnek verdikten sonra vaz’inin tetâbükî, tazammunî, iltizâmî şeklinde üç sûretle olduğunu belirtir. Sonra bunların kısa tarifini yapıp örnek vererek elfaz bahsine geçer. Elfazı dört başlıkta açıklar: “Mûtebâyine, müttefika, müterâdife, mütecânise”. Bu sözcükleri kısa örneklerle açıkladıktan sonra sekizinci derste “Tetimme-i Mukaddime” bölümünde, mukaddime bölümünde ele aldığı dersleri zikredip buraya kadar kelime ve kelâm ile me’ânî arasındaki münasebeti ve lafızların türleri üzerinde özellikle durulduğunu vurgular. Bundan sonraki derslerde belagat ilminin üç temel kısmı; “birincisine “ilm-i me’ânî”, ikincisine “ilm-i beyân”, üçüncüsüne “ilm-i bedî” tesmiye olunur.” biçiminde belirttikten sonra mukaddimeyi, giriş bölümünü burada bitirir.

Dokuzuncu derste belagat ilminin ana konularından ‘ilm-i me’ânînin izahını şöyle yapar. Kelamın muktezâ-yı hâle mutabakatını bildiren ahvâlden bahseder, şeklinde tarif eder.

3.2.2. ‘İlm-İ Me’ânî

Belagat ilminin temel üç konusundan birincisidir. Cümlelerin dil kurallarına uygun biçimde kurulma biçimleriyle ilgilenen meânî, sözün yerinde kullanılmasını ve yazar ile okurun arasındaki iletişimi (muktezâ-yı hâl) sağlayan bir ilim dalıdır. Meânîde cümlelerin kurallı veya devrik yapısı, haber kiplerinin doğru yerde kullanımı, cümlelerin diğer öğelerinin eksikliği veya fazlalığının manaya olumlu olumsuz etkisi incelenir. Mehmet Abdurrahman bu konuyu yedi fasılda anlatır.

3.2.2.1. Fasl-ı Evvel

Fasl-ı Evvel kendi içinde birtakım alt başlıklar halinde düzenlenmiştir. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

Kelâm
Kelâm-i ihbârî

Kelâm-ı inşa'î

Mi edâtı

İnşâ'-i gayri talebî

Şimdi bu konuları daha ayrıntılı ele alalım.

Müellif; Birinci fasılda kelâmı açıklar ve iki kısma ayırır. “Kelâm-ı ihbârî” ve “kelâm-ı inşâî” şeklinde. Birincisi kelâm-ı ihbârî (bildirme) haber cümleleri olarak da ifade edilebilir. Haberin iki maksadı vardır. İlk olarak cümlede yer alan hükmü muhataba bildirmek, onunda bilmesini sağlamak “fâide-i haber” diğeri ise muhatabın bildiği bir hükmü kendisinin de bildiğini ifade etmektir “lâzım-ı fâide-i haber”. Kelâm-ı haberi bu şekilde açıklayıp kısa örnekler verdikten sonra muhbirin haberi iletilirken muhatabın zihni durumu neticesinde kelâm (haber) dörde ayrılır.

Dinleyen ve okuyan kişinin zihni kendisine bildirilen durum hakkında herhangi bir şüphe duymazsa haber-i ibtidâî olur, verilen haberde muhatabın zihni şüpheli bulunursa talebî haber adını alır. Muhatab verilen haberin doğruluğunu inkâr ediyorsa bunun dikkate alındığı habere, haber-i inkârî adı verilir. Bir diğeri haber ise muhbirin vereceği haber üzerine muhatabta haberi inkâr ediyor ve doğruluğu konusunda ısrar bekliyorsa, bu habere de haber-i isrâî denir. Bu haberde kasem ile haberi iletmek lazım gelir. Bu şekilde tarif ederek ve birer örnek vererek onuncu dersi tamamlayıp bir sonraki derse kelâm-ı inşâî bahsine geçer.

İkincisi kelâm-ı inşâî (tasarlama) cümlesidir. Hakkında doğrudur veya yanlıştır, diye hüküm verilmesi mümkün olmayan tasarımların cümlelerine inşâî kelâm adı verilir. “Kelâm-ı inşâî – Nefsü'l-emre mutâbık olup, hârice ta'alluku olmayan kelâmdır” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 14). Şeklinde tanımını yapar ve biri inşâ'-i talebî, diğeri inşâ'-i gayri talebi, olarak ikiye ayırır. On birinci dersten itibaren inşâ'-i talebî bölümünü beş kısımda inceler. Bunlar: Emr, nehy, nidâ, temennî, istifhâm. Cümleleri bu şekilde sınıflandırdıktan sonra, emir cümlesini on üçe ayırır.

Bu bölümler: Nedebe için, dua için, tekzip için, temennî için, recâ için, irşâd için, te'dip için, ta'ciz için, istihza için, ibâha için, iradet-i imtisâl için, tesviye için, vücûp içindir. Bu cümlelere birer örnek verip, emir cümleleri bahsinden nehy cümlesi konusuna geçer. On ikinci derste yedi kısımda incelediği nehy bölümü (bir işin terk edilmesini istemektir) yedi manaya gelir bunlar: Te'dip için, tenbih için, tahrim için, irşâd için, kerâhet için, duâ için, beyân-ı âkıbet için manasında kullanılan cümlelerdir. Birer örnek vererek tamamlar. Nida edatlarını: “Â” “Ey” “Vah” “Yâ” olarak dörde ayırır. Bu edatlara birer misal verdikten sonra on üçüncü derste temenni anlamını veren edatlar “ah” “bâri” “kaşki” yahut “keşki” şeklinde sıralar. Konunun genel işleniş bölümlerinde olduğu gibi birer örnek verdikten sonra, istifham cümlesi bahsine geçer, bu bahsi de yedi kısma ayırarak bu soru edatlarını birer örnekle açıklar.

Mehmet Abdurrahman Efendi, on dördüncü derste birinci fasılın bir diğeri konusu olarak, mi edatını ele alır. Bu edatı istifhâm-ı tasdîki ve istifhâm-ı tasavvurî biçiminde iki kısımda inceler. Birincisi onaylatmak amacıyla sorulan istifham, ikincisi haber almak için sorulan istifham şeklidir. Kaç, ne, hani, hangi soru edatlarını birer örnekle işledikten sonra, müellif inşâ'-i gayri talebî bahsini on beşinci derste iki başlıkta işler. Birincisi ta'accüb, ikincisi tereccîdir. “Ta'accüb: – Umûr u garîbeden olan şeyler görüldüğü veya işitildiği zaman, insanda hâsıl olan hâl ve keyfiyettir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 21).

Tereccî: – Lügatce ümit etmek ma'nâsına olup, ‘ilm-i belâğat istilâhınca – beyânî ümit makamında müsta'meldir. (Mehmet Abdurrahman, 1891: 22).

Yazar bu tanımları yaptıktan sonra örneklerle konuyu işleyip on altıncı derste ikinci fasıla geçmiştir.

3.2.2.2. Fasl-ı Sâni

Bu bölümde işlenen konuları şöyle sıralayabiliriz:

Müsnedün ileyh

Müsnedün ileyhın kelâmda zikri

Müsnedün ileyhın hazfî

Müsnedün ileyhın takdîm ve te'hîri

Müsnedün ileyhın ta'rîf ve tenkîri

Şimdi yazarın ikinci fasılda ele aldığı bu konuları yakından inceleyelim.

“Müsnedün ileyh :- Kendisine bir hüküm isnad olunan şahıs, hayvan, zaman, mekân, şey veya cemâddır.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 22). Müellif bu tanımlı yaptıktan sonra hem özne hem de sözde özneyi ifade eden müsnedün ileyh etken fiilin isnad olduğu varlığa delalet eden, onu gösteren isim veya isim görevindeki sözcük veya sözcük grubudur.

Sözde özne ise edilgen eylemin kendisine isnad edildiği isim veya isim görevindeki sözcük veya sözcük grubudur. Konu olarak bu ikinci fasılda özne ve öznenin içinde bulunduğu durum ele alınmıştır. Müellif özneyi niye zikrettiğini altı başlıkta anlatır. Bunlar: Öznenin asıl olması nedeniyle zikri abes olmadıkça söylenmesi, ta'zime mebnî zikrolunur. Telezzüze mebnî olunur, ta'accüb için zikrolunur, tahkîre mebnî zikrolunur, sâmi'in gabâvetine mebnî zikrolunur.

Bu başlıklarla birlikte birer kısa önekle konuyu tamamlayan müellif, on yedinci derste ikinci olarak, müsnedün ileyhın hazfî, yani cümlede öznenin söylenmemesi bahsinin;

Söylenen sözün indel -hâce inkâr edilebilmesi için hazf olunur.

Beyân-ı tahkîr için hazf olunur.

Beyân-i ta'zim için hazf olunur.

Beyân-ı medh için hazf olunur.

Beyân-ı terahhüm için hazf olunur.

Beyân-ı zem için hazf olunur.

Yukarıda belirtildiği gibi altı şekilde olduğunu birer örnek vererek açıklar.

Üçüncüsü müsnedün ileyhın takdîm ve te'hîri öznenin önce ya da sonra söylenmesini esas alan bu konuyu birer önekle izah eder. On sekizinci derste dördüncü olarak müsnedün ileyhın ta'rîf ve tenkîri kısa örneklerle açıklanır. Müsnedün ileyhın işâretle ta'rîfi tekil ve çoğul (bu, şu, o; bunlar, şunlar, onlar) işaret zamirleriyle olur. On dokuzuncu derste bir de öznenin şahıs zamirleriyle karşılandığını izah eder. Müsnedün ileyhın izâfetle ta'rîfi: Öznenin bir şahıs ismiyle karşılanmasıdır. Müsnedün ileyhın alemiyet ile ta'rîfi: öznenin kendine has ismiyle karşılanmasıdır. Yirminci derste ise müsnedün ileyhın mevsûliyetle ta'rîfi ise müsnedün ileyhın nekre olarak zikri, müsnedün ileyhın te'kidî, müsnedün ileyhın tavsîfi olarak üç başlıkta işlenerek konu tamamlanır.

3.2.2.3. Fasl-ı Sâlis

Bu bölümde işlenen konu başlıkları dört kısımdır.

Müsned

Müsnedün zikri

Müsnedin hazfî

Müsnedün ta'rif ve tenkîri

Mehmet Abdurrahman Efendi, üçüncü fasılda ise müsnedi (yüklemi) ele almıştır. Yüklem üç cihetten incelenmiş olup bunlar: Müsnedün zikri, müsnedin hazfî, müsnedün ta'rif ve tenkîridir. İlk olarak yüklemi açıklayıp, nerede olması gerektiği, hangi durumda yer değiştirdiği veya hiç söylenmediğini belirterek yüklem durumlarını üç kısımda açıklamıştır. Birincisi yüklem zikredilmesi: Yüklem söylenmese de anlaşılması için ipucunun bulunduğu halde; zikredilmesi, söylenmesi teberrük veya saygı göstermek için zikredilmesidir (ta'zim).

İkincisi yüklem hazfî, söylenmemesidir. Sorulan soruda yüklem zikrinin, karinesi mevcut olduğu için yazılmasından imtina edilmesidir.” Misâl: Dışarı kim çıktı? Su'âlîne cevâp olarak: “Muhammed” denilip karineye mebnî müsnet olan “çıkta” fiili terk edilmiştir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 33). Üçüncüsü Müsnedün ma'rife yahut nekre olarak zikrolunmasıdır. Birer cümlelik örnekler vererek müellif diğer konuya geçiş yapar.

3.2.2.4. Fasl-ı Râbi'

Konunun alt başlıkları şu şekilde sıralanmıştır.

Mütemmimat-ı kelâm

Müte'allikât-ı fiil

Hâl

Temyîz

Bu bölümde cümlenin temel iki unsurunun dışında kalan yardımcı unsurları ele alınmıştır. Bu kısımda cümle tamamlayıcıları, tümleçler, hal ve temyiz bölümleri genel ders işleniş biçimine uygun olarak kısa örneklerle açıklanmıştır.

3.2.2.5. Fasl-ı Hâmis

Konunun başlıkları şöyle sıralanmıştır.

Kasr

Kasr-ı hakîki

Kasr-ı izâfi

Kasr-ı ifrat

Kasr-ı kalp

Kasr-ı ta'yîn

Mehmet Abdurrahman Efendi, bu bölümde kasr daraltma ve özgülendirme konusu işlenmiştir. Müellif, kasrın hangi yolla olduğunu örneklerle açıklamıştır. Genel olarak kasr, öznenin veya tümleçlerin cümle içindeki yerlerinin değiştirilmesi yoluyla, özgülendirme edatları ile (sadece, ancak, meğer başka, hele), öznenin sıfat yüklem isim olması ile yüklem işaret veya şahıs zamiri olması ile yapılır.

“Tahsis, bir kelime veya kelime grubunun ifade ettiği anlamın diğer bir kelime veya kelime grubuna tahsis etmektir. Belagat kitaplarında bu durum tahsisin yanı sıra kasr ve hasr terimleri ile de karşılanmaktadır.” (Saraç, 2008: 76). Kasr ikiye ayrılır: kasr-ı hakîki, kasr-ı izâfi. Hakiki daraltma, izafi veya nisbî daraltmadır. Nisbî daraltmayı kasr-ı ifrât, kasr-ı kalp, kasr-ı ta'yîn olmak üzere üçe ayırarak bu konuya birer örnek verip konuyu tamamlar.

3.2.2.6. Fasl-ı Sâdis

Bufasılta şu konu başlıkları incelenmiştir.

Edevât-ı atfiyye

Vasl

Fasl

Bu bölümde yazar edatları ele almıştır. Atıf edatlarının sayı olarak on beş olduğunu belirtmiş bu bölümde ise sekizine yer vermiştir. Vasl kelimeleri bağlama edatıyla birleştirmek manasındadır. Birbirlerine vasl olunacak kelimelerin arasında nispet veya alaka olması gerekir. Fasl ise yine edatla kelime ya da kelimeleri ayırmaktır. Mehmet Abdurrahman Efendi zikredildiği gibi vasl ve faslın tanımını yaptıktan sonra kısa örnekler vererek konuyu tamamlamıştır.

3.2.2.7. Fasl-ı Sâbi'

Bu bölümde ele alınan konuları şöyle sıralayabiliriz.

Müsâvât

İcâz

İtnâb

Mehmet Abdurrahman Efendi, yedinci fasılda müsâvât, icâz, itnâb konularını işlemiştir. Bir edip, halkın sözünü “mukteza-yı hal” gereği aynen, uzatıp kısaltmadan kullanırsa buna “müsâvât” denir. Önce konunun tarifi yapıp bir misalle açıklanmıştır. İcâz; anlatılmak istenen şeyi, onun günlük dildeki normal, basit anlatımından (ibâre-i mütearefe) daha kısa bir ifadeyle anlatmaktır. İkinci olarak sözü kısaltmak manasındaki icazın tanımı yapılmış, icâz iki kısımda, icâz-ı kasr ve icâz-ı hazf olarak ele alınmıştır. Söz, “ibare-i mütearefe”den daha fazla sözle söylenirse ve bu fazlalığın anlama katkısı varsa “itnâb” adını alır. İtnap her zaman olumsuz bir durumu veya kullanımı ifade etmez. İbarede fazla kelime kullanıldığında manaya katkısı varsa o zaman itnab söze güzellik katar.

İtnaba genellikle, özel bir ifadeden sonra genele ya da genel bir ifadeden sonra özele gidildiğinde, cümle içerisinde ara cümle (ara söz) kullanıldığında, tamamlanan bir sözden sonra konuyla ilgili bir ifade daha söylendiğinde başvurulur.” Me’ânî-yi maksûda, bilâ-fâ’ide ta’birât-ı zâ’ide ile ifade olunursa, tatvîl denilir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 44). Eğer eklenen sözler, tekrarlar faydasızsa başarısız anlatım sayılır ve tatvil adını alır. Eğer ibaredeki fazlalık maksadı dile getirilmek istenen anlamı bozuyorsa haşiv adını alır. Yazar bu tanımlardan sonra kısa birer cümlelik örneklerle konuyu bitirerek, ilm-i belagatin diğer önemli konusu olan beyan ilmine geçer.

3.2.3. ‘İlm-i Beyân

İlm-i Beyân: Belagat ilminin temel üç konusundan ikincisidir. İfadenin yollarından, genel kaidelerinden bahseden bir ilimdir. İlm-i Beyânı yazar beş fasılda işler. Her fasılda bir söz sanatı ele alınmıştır. Bu sanatlar: Teşbih, isti’âre, kinâye, mecâz ve hakikat. Şimdi yazarın fasıllar halinde ele aldığı bu sanatları yakından inceleyelim.

3.2.3.1. Fasl-ı Evvel

Birinci fasılda ele alınan konu başlıkları şu şekildedir:

Erkân-ı teşbîh

Teşbîhin aksâmı

Teşbîhin ta'rafeyni itibariyle aksâmı

Müşebbeh ve müşebbehün bihin ta'addüdü

Vech-i şebihin zâtı itibâriyle teşbîhin aksâmı

Teşâbüh

Teşbihten garaz

“Teşbîh: – İki şey beyninde bir münâsebet bulunmak şartıyla, birini diğere benzetmektir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 45). Mehmet Abdurrahman Efendi, teşbihin tanımını yaptıktan sonra yedi başlık halinde, otuzuncu dersten otuz dördüncü derse kadar teşbih konusunu ele alarak işlemiştir. Teşbih, aralarında bir ya da birden fazla benzerlik olan iki şeyden birini diğere benzetmektir.

Teşbihin bölümlerinden birincisi Erkân-ı teşbihtir. Teşbihin dört unsuru vardır bunlar: 1- müşebbeh (benzeyen), 2- müşebbehün bih (kendisine benzetilen), 3- vech-i şebeh (benzetme yönü), 4- edât-ı teşbihtir (benzetme edatı). Teşbihin dört unsuru kısaca açıklandıktan sonra teşbihin aksamı bölümüne geçilmiştir.

Teşbihin aksamı bölümünü de müellif dört başlıkta ele almıştır. Bunlar: Teşbîh-i mufassal, teşbîh-i mücmel, teşbîh-i mürsel, eşbîh-i mü'ekkettir. Mehmet Abdurrahman Efendi, dört başlık altında ele aldığı teşbihin aksamını kısa birer cümlelik açıklama ile birlikte birer örnekle tamamlamıştır.

Teşbihin üçüncü alt başlığında, teşbîhin tarafeyni i'tibâriyle aksâmını da dört kısımda ele alan Mehmet Abdurrahman Efendi, bu kısımları şöyle sıralamıştır: “Teşbîhin tarafeyni i'tibâriyle aksâmı dördür: Müfredi müfrede, mürekkebi mürekkebe, müfredi mürekkebe, mürekkebi müfrede teşbîh etmektir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 47). Bu sıralamadan sonra birer misal verilerek diğere konuya geçilmiştir.

Teşbihin diğere alt bölümünden dördüncüsü de müşebbeh ve müşebbehün bihin ta'addüdü sûretiyle aksâmıdır. Bu bölümde diğere bölümler gibi dört kısma ayrılmıştır. Yazarın genel konu işleyiş tarzına uygun olarak kısımlar kısa açıklamanın yanında birer örnekle de anlaşılır kılınmıştır.

Teşbihin beşinci alt bölümü, benzetme yönü itibariyle altı kısımda ele alınmıştır. Yazara göre bu bölümler: “Teşbîh-i tabî'î yahut sâzec, teşbîh-i âdî yahut mübtezel, teşbîh-i temsîlî, teşbîh-i garîb, teşbîh-i tahyîlî, teşbîh-i tahkîkîdir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 49). Yine müellif konuların işleyiş tarzına uygun biçimde birer cümlelik tarif ve kısa birer örnekle konuyu tamamlamıştır.

Teşbihin bir diğere bölümünde ise teşâbüh konusu işlenmiştir. Teşâbüh kısaca, teşbihin tarafları benzetme yönü itibariyle eşit ise burada teşâbüh veya teşâbüh sanatı vardır denilir. Mehmet Abdurrahman Efendi, teşâbüh konusunu üç kısımda işlemiştir. Bunlar: Müşâbeheth, iddiâ-yı ayniyet, iddiâ-yı müsâvât. Kısaca şöyle denilebilir. Benzerlikte eşitlik, benzerlikten öte aynısı mahiyetinde olduğunu iddia etmek ve içinde bulunan durumun, olayın birbirinden farksız olduğunu izah eden teşâbühtür. Müellif bu bölümleri birer örnekle açıklamıştır.

Teşbihin yedinci ve son bölümünde ise teşbihten garaz konusu işlenmiştir. Müellife göre benzetmedeki gaye ya benzeyenle ilgilidir ya da kendisine benzetilenle ilgilidir. Benzeyenle ilgili olan teşbihten garazın beş tane olduğunu belirten Belagat-ı Osmaniyye'nin yazarı bunları şu şekilde belirtmiştir: Benzeyenin imkânını gösteren,

benzeyenin hal ve sıfatını gösteren, benzeyeni güzel gösteren, benzeyeni işitenin zihninde şekillendiren, benzeyeni zarif gösteren teşbihler olarak açıklamıştır.

Kendisine benzetilenle ilgili olan benzetmeyi ise yazar iki kısımda anlatmıştır. İlk olarak kendisine benzetilenin mükemmel olduğunu gösteren benzetme, ikincisi ise kendisine benzetilenin kemâl-i ihtimâma liyâkatini gösteren benzetmedir. Bu şekilde tariflerle beraber kısa örnekler verilip, teşbih konusu tamamlanmıştır.

3.2.3.2. Fasl-ı Sâni

Mehmet Abdurrahman Efendi ikinci fasılda ele aldığı isti'âre sanatının önce tanımını şöyle yapmıştır: “İsti'âre müşebbeh ile müşebbehün bihden birisi kat'iyen matvî bulunmaktır ki isti'âre eden kimseye “müste'âr” müşebbehün bihin lafzına: “müste'âr”, ma'nâsına: “müste'ârun minh”, müşebbehün ma'nâsına dahi: “müste'ârun leh” denilir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 52). Bu tanımdan sonra sadece kendisine benzetilenin söylendiği açık istiareyi, Muallim Naci'den alıntı yaptığı bir beyit örneğiyle açıklamıştır.

Daha sonra kendisine benzetilen unsurun açıkça söylenmediği sadece onu anımsatan bir özelliğin söylendiği kapalı istiareyi Pertev Paşa'nın bir beytini örnek olarak vermiştir. Üçüncü olarak “İsti'âre-i tahyîliyye”nin tanımı yapılarak Cevdet Paşa'dan bir mısra ile örneklendirilmiştir. Son olarak bu istiarede benzeyen sözcük söylenmeyip benzetilenin birden çok özelliği söylenir. Buna “isti'âre-i temsîliyye” denilir. Kısa bir önekle sonlandırılan istiare bahsinden sonra kinaye sanatı işlenmiştir.

3.2.3.3. Fasl-ı Sâlis

Otuz altıncı otuz yedinci derste işlenen konu alt başlıkları şu şekildedir:

Kinâye

Ta'riz

Telvîh

Remz

Îmâ ve işâret

Üçüncü fasılda ele alınan sanatların ilki kinayedir. Kinaye, sözü temel anlamının da kastedilmiş olması mümkün olmakla beraber, gerçek anlamı dışında kullanmaktır. Kinayede sözün ifade edilmeyen bir anlamı işaret etmesi gereklidir. Kinayede zikredilen kelimeye “meknî bih” zikredilmeyen ama îmâ edilen ma'nâsına, “meknî anh” denilir. Kinayede kastedilen mana yalnız bir mana ise kinâye-i müfrede; îmâ edilen mana birden çok ise kinâye-i mürekkebe adını alır. Müellif kinayede îmâ edilen manaya zihnin ulaşma durumuna göre karîbe ve ba'ide nâmı ile iki kısma ayrılır. Birincisinde zihin süratle meknî anha intikâl edebilir. İkincisi olan kinâye-i ba'idede ise manaya zihnin intikali için mananın anlaşılmasını kolaylaştıracak nitelikte karineye ihtiyaç vardır. Kinayenin üçüncü suretinde ise “mekni anha nisbet edilip, kinâye sûretiyle sıfatın vücûdu mevsûfda isbat yahud nefy edilir.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 56). Müellif bu açıklamayı yaparak kinaye edilen mananın muhatabında anlaşılıp, vücûdu mevsûfda belirli olmasına, ispat, îmâ edilen mananın muhatapta hiçbir karine oluşmamasına ise nefy denilir.

Mehmet Abdurrahman Efendi; şu önekle konuyu anlaşılır kılmıştır, misâl: “Mu'allim Efendi dershaneye girdiği gibi, talebelerin yüzü sarardı.” yahud “Mu'allim Efendi bugün dersini ezberlemeyen Ahmed Efendiye o kadar tekdîr ettiği halde, yüzünün

rengi bile tebeddül etmedi.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 56). Verilen örnekte birinci örnek “isbat” için, ikinci örnek “nefy” için verilmiştir.

Belagat-ı Osmaniyye'nin yazarı kinaye yoluyla ifadeyi anlatmak için yukarıda bahsettiğimiz ifade metodunun dışında dört tarzın (ta'rîz, telvîh, remz, îmâ ve işâret) daha bulunduğunu belirtir. Bu ifade tarzlarından birincisi tarz olarak verilmiştir. Tarz sanatının tanımı; söylenen sözün görünen manasından başka bir şey kastedilmektir biçiminde yapılabir örnekle konu izah edilmiştir.

Telvîh, söylenen sözden istenilen manaya zihnin ulaşabilmesi için lazım ile melzûm arasında çok bağlantının bulunmasıdır. Müellif bu tanımı yaptıktan sonra bir örnekle konuyu anlaşılır kılmıştır. Remz ise, söylenen sözde, muhatabın vücuduyla beraber anlam bağlantılarının pek az olmasıdır. Bu nedenle remzde öznenin uzun uzadıya mülâhaza ettikten sonra kendisine işaret edilen mana anlaşılır. Dördüncü olarak İmâ ve işâret açıklanmış ve klasik olarak konu işleniş biçimine göre birer örnek verilerek konu tamamlanmıştır.

3.2.3.4. Fasl-ı Râbi'

Bu bölümde işlenen konular şunlardır:

Mecâz

Mecâz-ı 'aklî

Mecâz-ı mürsel

Dördüncü fasılda mecâz sanatı ele alınmıştır. Mehmet Abdurrahman Efendi, önce sanatın tanımını yapmış sonra bu sanatı iki bölümde ele almıştır. Birinci bölümde mecâz-ı 'aklî, ikinci bölümde de mecaz-ı mürsel açıklanmıştır. “Bir fi'il, fâ'il-i hakîkisine isnâd olunmayup da zaman, mekân, sebep gibi mülâbeselerine isnâd olunursa mecâz-ı 'aklî tesmiye olunur.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 58). Fiilin gerçek failine isnat olunmayıp da zaman, mekân ve sebebe dayandırılan bu aklî mecaz sanatına örnekler verir. Zamana, mekâna ve sebebe dair örneği de Tepedelenlizâde H. Kemal'den alıntı yaptığı şiir bölümüyle tamamlar.

Yazar konunun ikinci bölümünde, mecaz-ı mürseli anlatır. Önce mecaz-ı mürselin tanımını yapan müellif, daha sonra bu sanatla ilgili alakaların sekiz tane olduğunu belirtir. Bu alakalar şunlardır: Mahalliyet, hâliyet, külliyet, cüz'iyet, mazhariyet, sebebiyet, umûmiyet ve husûsiyyet. Belirtilen ad aktarmasının her birine birer örnek verilerek mecaz konusu tamamlanmıştır.

3.2.3.5. Fasl-ı Hâmis

Beşinci fasıl olan bu derste hakikat sanatı işlenmiştir. Bu sanatta düşünceyi, fikri aktarırken anlamı gerçek anlamdan uzaklaştıracak olan mecâz, kinâye, teşbîh, isti'âre söz sanatlarına başvurulmaz. Bu sanat daha çok ilmi yazılarda görülür. Mehmet Abdurrahman Efendi, bu sanata örneği Hasan Fehmi Paşa'nın “Hukuk-ı Düvel” adlı eserinden bir paragrafı alıntı yaparak vermiştir. Bu bahisten sonra ise müellif, eserin dördüncü bölümü olan ilm-i bedî' bahsine geçmiştir.

3.2.4. İlm-i Bedî'

İlm-i Bedî': Belagat ilminin temel üç konusundan sonuncusudur. “İlm-i bedî'; belagat ilminin lafzî ve mânevî bazı sanatları kullanılmak üzere sözün süslenmesini öğreten kısmı” (Uysal,2010: 19) olarak tanımlanmıştır. Sözün süslenmesiyle ilgili

sanatlar, iki kısma ayrılmıştır. Bunlardan biri sanâyi’-i ma’nevîyye, diğeri sanâyi’-i lâfzîyedir. Birinci bölümde söz, anlam bakımından değerlendirilerek mana ile alakalı sanatlar işlenmiştir. İkinci bölümde ise lafızla (sözle) ilgili sanatlar konu edilmiştir. Mehmet Abdurrahman Efendi, bedî bölümünü iki fasılda ele almıştır. Şimdi bu bölümleri yakından değerlendirelim.

3.2.4.1. Fasl-ı Evvel

Birinci fasılda “Sanâyi’-i Ma’nevîyye” mâna ile ilgili sanatlar ele alınmıştır. Bu bölümde ele alınan konu başlıklarını, anlamla ilgili sanatları, şöyle sıralayabiliriz:

Tıbak, Mürâ’ât-ı nazîr, ‘Aks, Rücû’, Müşakele, Tecâhül-i Ârifâne, Mübalağa, Tecrîd, Hüsn-i Ta’lîl, İltifât, Tedrîc, Tevcîh, Tevriye, Bera’at-i İstihlâl, Cem’, Tefrîk, Leff ü Neşr, Te’kîdû-‘z Zem Bîmâ Yüşbihü’l Medh, Te’kîdû-‘l Medh Bîmâ Yüşbihü’z Zem ve Kavı-i bil Mûcib sanatıdır.

Bu bölümde ele alınan anlamla ilgili sanatların birincisi tıbak sanatıdır. Aralarında mana olarak tezat oluşturan iki kelimenin bir arada kullanılmasıdır. Günümüzde daha çok tezat sanatı olarak bilinen bu sanatı müellif önce tarif etmiş, ardından Abdülhak Hamit’in bir beyitini örnek olarak vermiştir.

İkinci olarak ele alınan sanat mürâ’ât-ı nazîr sanatıdır ki, bir cümle veya beyitte anlam bakımından birbirine uygun kelimeleri bir arada zikretmek veya aralarında zıtlık dışında ilişki bulunan iki ya da daha fazla kelimeyi bir ifadede toplamaktır. Günümüzde daha çok tenasüp sanatı olarak bilinen bu sanatı yine Fehîm Bey’den alıntı yaptığı bir beyitle örneklendirmiştir.

Anlamla ilgili sanatların üçüncüsü “aks” san’atıdır. Kırk ikinci derste ele alınan bu sanat, cümle ya da mısradaki söz sırasını, bir öncekinin tam tersi olarak düzenleyip tekrarlama sanatıdır. Müellif bu sanatı iki misalle açıklamış olup sanata ikinci örneği şöyledir: “Sadatül-‘âdât, ‘âdâtüs-sâdât “kelâmın kibârı, kibârın kelâmıdır” cümlelerindeki ‘aksler gibi.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 63).

Anlamla ilgili söz sanatlarının dördüncüsü rücû’ san’atıdır. Bir fikri daha canlı anlatmak için söylenen sözden caymış, vazgeçmiş gibi davranmaktır. Yazar bu sanatı Merhûm Şînâsi’den alıntı yaptığı şiirinden üç beyitlik bölümü örnek olarak verir.

Anlamla ilgili sanatların beşincisi müşakele san’atıdır. Bir lafzı aynı beyit içinde ikinci defa hem birinci kullanıldığı mana dışında hem de gerçek manası dışında kullanmaktır. Mehmet Abdurrahman Efendi, müşakele sanatıyla ilgili üç örnek vererek konuyu tamamlamıştır.

Anlamla ilgili sanatların altıncısı tecâhül-i ârifâne san’atıdır. Şairin bildiği bir şeyi bilmezlikten gelmesi veya konuşan kişinin malumu olan bir şeyi hiç haberi yokmuş tarzında ifade etmesidir. Konu bir örnekle tamamlanmıştır.

Anlamla ilgili sanatların yedincisi mübalağa san’atıdır. Kırk üçüncü derste işlenen bu sanat bir şeyi tasvir ve tarif ederken olduğundan fazla, büyük yahut eksik, küçük göstermek suretiyle yapılır. Müellif, mübalağa, teblîğ, iğrâk, gulûv isimleriyle üç kısımda aktarmıştır konuyu. Her bir bölümün tanımı yapıp birer örnek verilerek konunun anlaşılması sağlanmıştır.

Anlamla ilgili sanatların sekizincisinde yazar, tecrît sanatını ele almıştır. Bu sanat söz söyleyenin insan dışındaki bir canlıya, herhangi bir eşyaya, nesneye insanmış gibi hitap etmesi ile bir başka insan veya bir başka varlık yerine koyarak gönlüne, kendisine söz söylemesi biçiminde yapılır. Bu sanatı, Mehmet Abdurrahman Efendi, Recaizade Ekrem Bey’den alıntı yaptığı beş dörtlükten oluşan şiirini örnek vererek açıklamıştır.

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir sonraki sanat hüsn-i ta'lîl sanatıdır. Bir olayın meydana gelişini gerçek sebebi dışında daha güzel bir sebeple açıklama sanatıdır. İki beyitle konu açıklanmış olup diğer konuya geçilmiştir.

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir diğer sanat iltifat sanatıdır. Sözü muhataptan gâibe veya gâipten muhataba çevirmek olarak tarif eden yazar, Muallim Naci'den alıntı yaptığı bir şiirle konuyu açıklar.

Anlamla ilgili söz sanatlarından on birincisi olan tedrîc sanatı, “Bir şeyi derece derece tasvir ederek istenilen noktaya getirmektir.” biçiminde tarif edilmiştir. Müellif, iki örnekle konuyu açıklamış olup Merhum Kemal Bey'den alıntı yaptığı örnek şöyledir: “Kezâ: Tarafeynden top tüfenk sadâsı kesildi. İki asker mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere, boğaz boğaza, uğraşmağa başladılar.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 68).

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir sonraki sanat tevcîh sanatıdır. Söylenen sözün iki manayı da kapsıyor olmasıdır. Yine yazarın verdiği örneği aktardığımızda bir topala iki ayağın müsavi olsun dediğimizde bu söz iki ayağın da topal veya iyi olmaları anlamını kapsadığından tevcîh sanatı vardır, denilir.

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir diğer sanat tevriyedir. Bu sanat, söylenen sözde yakın ve uzak iki anlam olup açık olmayan ipucundan hareketle uzak manayı murat etmektir. İki örnekle konu izah edilmiş olup ikinci örnek Cevdet Paşa'nın Belâğat-ı Osmaniye'sinden alıntı yapılmıştır.

Anlamla ilgili söz sanatlarından on dördüncüsü bera'at-i istihlâl sanatıdır. “Mensûr veya manzûm bir esere, seçkin ve konusuna uygun sözlerle başlamaktır. Buna hüsn-i matla' veya hüsn-i ibtidâ da denir.” (Uysal, 2010: 43). Yazar bir örnekle konuyu tamamlamıştır.

Anlamla ilgili söz sanatlarından on beşincisi cem' sanatıdır. Birkaç şeyi bir şey altında toplamak anlamındadır. Müellif Hâmî-i Âmidî'den bir beyti, bir de Re'fet Efendiden bir dördlüğü örnek olarak vermiştir.

Anlamla ilgili söz sanatlarından on altıncısı tefrîk sanatıdır. İki şeyin arasındaki farkı göstermek manasındadır. Said Paşa'nın Mîzanü'l-Edeb'inden bir beyit alıntı yapılarak örnek verilmiştir.

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir sonraki sanat leff ü neşr sanatıdır. Birkaç şey zikrolunduktan sonra her biriyle alakalı ahkâmın belirtilmesidir. Bu da iki şekilde olur.” Eğer zikrolunan şeylerin ahkâmı, tertîbe ri'âyeten îrâd olunursa: “leff ü neşr-i mürettep” tertîbe ri'âyet olunmaz ise “leff ü neşri gayri mürettep” denilir. (Mehmet Abdurrahman, 1891: 70). Bu tarif ve açıklamadan sonra müellif, düzenli ve düzensiz leff ü neşre Cevdet Paşa'nın Belâğat-ı Osmaniye'sinden iki beyti alıntı yaparak örnek vermiştir.

Anlamla ilgili söz sanatlarının on sekizincisi Te'kîdü-'z Zem Bîmâ Yüşbihü'l Medh sanatıdır. Birini övüyormuş gibi görünerek yermektir. Bir örnek verilip diğer sanata geçilmiştir.

Anlamla ilgili söz sanatlarından bir sonraki sanat Te'kîdü-'l Medh Bîmâ Yüşbihü'z Zem sanatıdır. Birini yeriormuş gibi görünerek övmektir. Yine bir örnek verilerek konu tamamlanmıştır.

Anlamla ilgili sanatların yirmincisi ve sonuncusu olan Kavî-i bil Mûcib sanatı; söz söyleyenin, dinleyene ait sözünü olumsuz hale koymasına rağmen, o sözün icab eylediği hükmü itirafıdır. Müellif sanatın anlaşılması için şu örneği vermiştir: “Meselâ: Sen filanı tahkîr ettin mi? Hayır ben onu tahkîr etmedim, koca bir cem'iyet arasında terzîl ettim. Denilmesi gibi.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 71).

3.2.4.2. Fasl-ı Sâni'

Bu ikinci bölümde ise lafızla (sözle) ilgili sanatlar konu edilmiştir. İkinci bölümde ele alınan konular şunlardır:

Cinâs

Seci'

Sanâyi'-i lafiye bu bölümde yazar, lafızla alakalı iki sanatı ele almıştır. Mehmet Abdurrahman Efendi, lafızla ilgili sanatlardan ilk olarak cinas sanatını ele almıştır. Cinas manzum veya düzyazı bir metinde anlamları farklı lafızlar arasındaki yazılış ve söyleyiş benzerliğidir. Tanımı yapıldıktan sonra kendi içinde cinas sanatı beş alt başlığa ayrılmıştır.

Bunlar, Cinâs-ı tâmdir. Her cihetiyle birbirinin aynı olan seslerden oluşur. İkincisi Cinâs-ı muharrefdir ki sadece kelimenin harekesi değişiktir. Üçüncüsü Cinâs-ı kalpdır ki kelimelerin harfleri aynı olup harflerin tertip sırası farklıdır. Bir diğeri Cinâs-ı nâkısdır ki kelimelerin harf sayısı müsavi değildir. "Misâl "tâb" ile "kitâb" gibi." (Mehmet Abdurrahman, 1891: 73). Örneğinde açıkça anlaşılmaktadır. Beşinci cinas ise Cinâs-ı müzârî'dir ki kelimedeki harf sayıları eşit olmakla birlikte yalnız bir harf değişiktir.

Lafızla (söz) alakalı söz sanatlarından ikinci olarak, seci' sanatı ele alınmıştır. Bu sanata nesirdeki kafiyedir, denilebilir. Müellif, seci'-yi üç kısımda incelemiştir. Birincisi seci-i mütevâzîdir ki cümlelerin aralarında bulunan seci'lerin aynı vezinde olmasıdır. İkincisi seci'-i murassa'dır ki şiirde birinci mısra ile ikinci mısrayı oluşturan kelimelerin veya nesirde bir bölümün cümleleriyle mukabili olan diğer cümlelerin kelimelerinin sec'an veznen birbirine mutâbık olmalarıdır. Bu tanımları yaptıktan sonra Mehmet Abdurrahman Efendi, şiirde ve nesirde seci'ye Said Paşa'nın Mizânü'l-Edeb'inden birer alıntı yaparak örnek vermiştir. Üçüncüsü ise seci'lerin sadece veznen farklı olmasına dayalı seci'-i mutarrafdır. Yazar bu seci'ye Said Paşa'nın Mizânü'l-Edeb'inden bir cümle alıntı yaparak örnek vererek konuyu tamamlamıştır.

3.2.4.3. İlm-i Bedî'in Levâhıkı

Mehmet Abdurrahman Efendi, bu bölümde eseri yazarken planlamadığı ama belagat kitabını oluştururken mutlaka olması gereken konular diye düşündüğü dört sanatı burada bedî ilminin levâhıkı (eki) olarak almıştır. Bu sanatları şöyle sıralayabiliriz:

Serikat-i şi'ir

Tevârüd

İktibas

Tazmîn

Bedî ilminin eki olarak verilen bu dört söz sanatından birincisi, serikat-i şi'irdir. Müellif hoşuna giden başka bir şairin şiirini kendi şiiri gibi alıp yayınlar ve ilan ederse buna serikat-i şi'ir denilir. Bu tanımdan sonra müellif diğer konuya geçmiştir.

İkinci olarak tevârüd ele alınmıştır. İki ya da daha çok şairin birbirlerinden habersizce benzer beyitler yazmaları şeklinde açıklanan bu sanat daha çok târih tanzîm eden şâ'irlerde çok rastlanan bir durumdur. Bu tanımdan sonra bir örnekle konu tamamlanır.

Üçüncü olarak iktibas sanatı ele alınmıştır. Şairlerin ayet veya hadislerden şiirlerine alıntı yaptıkları durumda bu sanat icra edilmiş olur. Bu sanata merhum Genç Emin Bey'in ve Şakir Ahmet Paşa'nın şiirlerinden alıntı yapılarak örnek verilmiştir.

Bedî ilminin ekinde müellif son olarak tazmîn sanatını ele almış ve şöyle tanımlamıştır: “Tazmîn – Bir şâ’ir diğer bir şâ’irin nazmını, kendi şi’rine ilâve etmektir. Fakat tazmîn olunan şi’ir müte’arif olmadığı sûrette, sirkâte haml edilmemek için işâret arasına alınmalıdır.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 77). Bu tanımdan sonra Ekrem Bey'in şiirinden alıntı yaptığı örnekle bedî ilminin levâhıkı bölümü tamamlanmıştır.

3.2.5. ‘İlave-i Mühimme

Mehmet Abdurrahman eserinin sonuna ilave-i mühime bölümüne “Fransızca’dan iktibas” başlığıyla iki ders eklemiştir. Birinci derste üslup ve üslûbun genel çeşitleri belirtilmiş. İkinci derste ise üslûbun çeşitli özellikleri ele alınarak eserini teşekkül ettirmiştir. Bu bölümde ele alınan konu başlıkları şunlardır:

Üslûp

Üslûbun Enva’-ı Umûmiyesi

Üslûbun Enva-ı Hususiyesi

Şimdi üslûp bölümünü ele alalım. Müellif konuyu işlerken, bu bölümü Fransızca’dan iktibas yaptığı için konu ile ilgili sözcüklerin Fransızca karşılığını da aktarır. Müellif, üslûbu üç kısma ayırmıştır. Üslûb-ı sâzic, Üslûb-ı mu’tedil, Üslûb-ı âlî olarak çeşitlendirdiği üslûp konusunun her birinin tanımı ve daha çok nerelerde kullanıldığını kısa kısa açıklamıştır. Üslûb-ı sâzic, sade bir tarzda ifadeyi aktarmaktır. Üslûb-ı mu’tedil, süslü cümlelere de yer vererek beyan etmektir. Bu tarz üslûp; romanlarda, tarih kitaplarında, çeşitli nutuk kitaplarında ve güzel sanatlarla ilgili eserlerde kullanılır.

Bu bilgileri verdikten sonra üslûbun enva-ı umûmiyesi kısmına geçer. Üslubun beş genel özelliğinin olduğunu ifade eder. Eserin yazarı bu özellikleri şöyle sıralamıştır: “Üslûbun Enva’-ı Umûmiyesi – **La noblesse** necâbet, **la precision** sıhhat-i tâtme, **la clarte** vüzûh, **l’harmonie** aheng-i selâset ile **la concision** ihtisârdır.” (Mehmet Abdurrahman, 1891: 78).

Müellif bu sıralamayı yaptıktan sonra birer cümleyle tariflerini yapar ve sadece ahengi selâset üslûba misal verir. Diğer üslûp çeşitlerine örnek vermeden üslubun kendine has hususiyetleri bölümüne geçer. Üslûbun Enva-ı Hususiyesi kısmında üslûbun sekiz özelliğini göstermiştir. Bu özellikler: Sâdelik, zarâfet, nezâket, incelik, kesret ü ziyenet, şiddet, ihtişâm ve ulviyet olarak sıralanmıştır. Yine bu özelliklerin tanımı, açıklaması kısaca yapıldıktan sonra örnek verilmeden konu tamamlanmıştır.

Bu elli iki dersten oluşan eserin gerek bedî kısmına yapılan dört sanatın sonradan eklenmesi, gerekse üslûp konusunun ‘ilave-i mühimme başlığı altında Fransızca’dan alıntı yapılmasını, Belagat-ı Osmanîyye’de Talîm-i Edebiyat’ın açtığı yeni yolun tesirine dayandırılmıştır. Bu mesnet şu şekilde ifade edilmiştir:”

Biz Belagat-ı Osmanîyye’de Talîm-i Edebiyat’ın buradaki asıl tesirinin, klasik belagati vermekle beraber eserin sonunda böyle bir bahsin açılmasında olduğunu zannediyoruz. Müellifin herhangi bir tertip olmaksızın sonradan hatırlanmış bir not gibi bu bahsi eserine ilave etmek ihtiyacını duymasında muhakkak ki Recâizâde’nin açtığı yeni yolun tesiri vardır. Misal bakımından fazla zengin olmayan bu küçük kitapta, Talîm-i Edebiyat’la müşterek misaller de bulunmaktadır. (Yetiş, 1996: 518)

Bu eserdeki müşterek örnekleri belirttikten sonra şu kanatini belirtir: “Görülüyor ki küçük bir kitaptaki bu yedi müşterek örnek pek tesadüfe benzemiyor.” (Yetiş, 1996: 519)

Mehmet Abdurrahman’ının Belagat-ı Osmaniyye adlı eseri klasik belagat konularını içermekle beraber Talim-i Edebiyat’ın etkisinden de uzak kalamamıştır. Bununla beraber Tanzimatın ikinci yarısından itibaren okullardaki yeni eğitim anlayışıyla mekteplerde okutulan Türkçe belagat kitaplarına ihtiyaç duyulmuştur. İşte bu ihtiyaç neticesinde Belagat-ı Osmaniyye, mekteb-i asrın idâdî kısımlarında okutulmak üzere hazırlanan tertip edilen bir eserdir.

4. METİN

[1]MEKTEB-İ ‘ASR

(‘İDÂDÎ KISMI)
(TERTÎB-İ CEDÎD)

BELÂGAT-I OSMÂNİYYE

ESER

İBNÜ’L KÂMİL: MEHMET ABDURRAHMAN

MA’ARİF NEZÂRETİ CELÎLESİNİN RUHSATIYLA TAB’ OLUNMUŞTUR

DER SA’ADET

(KASBAR MATBA’ASI)

SAHİB VE NÂŞİRİ:

‘ASR KÜTÜPHANESİ SAHİBİ KORKUD

[2]

Dâder-i Ekrem Ali Nihad Beğ Efendiye takdîmedir.

Der Saâdet Reji Nezâret Umûmiyesi

Dördüncü Şubesi Hulefâsından

7 Eylül 1307

İbnü'l Kamil: Mehmed Abdurrahman

[3]MUKADDİME

Birinci Ders

Belâgat- kelime ve kelâmın fesâhatıyla beraber muktezâ-yi hâle tevfikân söyleyüp yazmağa belâğat ta'bir olunur.

Muktezâ-yi hâlden murâd, mütekellim meramını - makama, muhataba, mevzu'-i bahse yakışan esâlîb ve elfâz ve ta'birât ile edâya ri'âyet etmesidir.

Fesâhat-fesâhatde, riâyet şart olmayup yalnız me'nus ve lisâne sıklet vermeyen kelimât-ı münakaha ile ifâde-i meram etmektir.

Fesâhat – kelime, kelâmda, mütekellimde olur.

1

Kelimedede Fesâhat

Kelimedede Fesâhat- kelimenin tenâfûr-i hurûf, garâbet, kıyâsa muhâlefetden ârî olmasıdır. Tenâfûr-i hurûf- kelime telaffuz olunurken hâvî olduğu harfler birbirleriyle imtizâc edemeyerek, lisâne sıklet ârızû olmasıdır. Tenâfûr-i hurûf ile mu'allel olan kelimeler ise lisâne ba'zıları az ba'zıları çok sıklet verir.

[4]Az sıklet verene misâl: Tatsız, saçsız gibi.

Çok sıklet verene misâl: Suçsuz gibi.

Tenâfûr-i hurûf ile mu'allel bir takım kelimeler de vardır ki – nâtıkının lisânı ne kadar düzgün olursa olsun, yine selâmetle telaffuza muktedir olamaz.

Misâl : “küsmüşmüşüz” gibi.

Hâsılı – bir kelimedede tenâfûrün vücûd ve adem-i vücûdunun ve derecâtının ta'yini için, behemehâl ashâb-ı selikanın lisânları mîzân ittihaz olunmak icâb eder.

İkinci Ders

Garâbet – isti'mâli me'nûs olmayan kelimedir.

Misâl: Hemvâre meded-i 'anberîn-i hüner ve ma'rifetleri tirâzende-i sahâ'if-i kadermenzilet ve hâme-i müşğîn-i câme-i 'ilm ü kemâlleri zîver-i “mehârik”-i mecd ü menkabet olarak... ilh.

Merhûm Akif Paşa

Mizânül Belâğâ- Abdurrahman Süreyya

Fıkrasında birdenbire göze çarpan “mehârik” kelimesi gibi. Ba’zı kerrede, kelimelerin nabe-mehal isti’ mâl olunmaları sebebiyle, kendilerinde bir garâbet hâsıl olur ki – buna da “garâbat-ı ârizî” nâmı verilir.

Bu misâldeki “mecd ü menkabet” kelimelerinin nâbe-mehal isti’ mâl olunmaları gibi.

Kıyâsa muhalefet – Bir kelimenin kaide-i lisâne muhalif olarak isti’ mâlidir.

[5]Misâl : “Kimine ağla demişler kimine gül”

Mısra’ında” “kimine” kelimesinin zarûret -i vezn için, aslına muhalif olarak isti’ mâli gibi.

Kezâ: “çiftlikler” yerine “çiftlikât”, “birrü’şşam” yerine “beriyetüşşam” denilmesi dahi kıyâsa muhalefetdir.

Üçüncü Ders

2

Kelâmda Fesâhat

Kelâmda fesâhat- Kelâmın fesâhatiyle beraber, kelâmın tenâfür-ı kelimât, tetabü’-i izafât, kesret-i tekrar, za’f-ı te’lif ve ta’kidden salim olmasıdır.

Tenâfür-i Kelimât –Esnâ-yı telaffuzda, kelimelerin esvâtı birbiriyle imtizâc edemeyerek, lisâna sıklet âriz olmaktadır.

Tenâfür-ı kelimâtı dahi tenâfür- ı hurûf gibi, Lisâna derecât-ı mütefâvitede sıklet verir.

Emsile: Kıl kırk yarılmış kıl hayâl

Ahvâlimi arz etmede yâre kılı kırk yar

Kimiya olmaz olmaz ol olmazsa etem

Mısra’larında olduğu gibi

Tetabü’-i izafât– Bir cümlede birkaç izafetin birbirini müte’âkiben vely etmesidir.

[6]Misâl: “Anın konağının süsünün letâfetinin derecesini benden sorma”

Fıkrasında birbirini ta’kip eden bir sürü izafetler, kelâmın fesâhatını ihlal etmiştir.

tetabü’-i izafâtın muhill-i fesâhat olduğu gibi – yalnız bir cinsden olan hurûf-i izâfenin tekerrürü dahi muhill-i fesâhatdır.

Misâl: Evde yatakda rahatda uyumakda iken birdenbire... ilh. Fıkrasındaki (de) lerin tekerrürü, tarz-ı ifadeye büyük bir hücnet ve rekâket verüp, bu kelâmda fesâhatın eseri bile kalmamıştır.

Fakat bu tarz ifadeyi: Evde rahat rahat yatakda uyuyorken birdenbire... ilh. – tarzına ifrağ eylediğimiz gibi, kelâm birdenbire fesâhatın kisve-i sitiğnâ- fûrûşuna bürünür.

Dördüncü Ders

Kesret-i tekrar – Bir lafzın bir fikrada bilâ-sebep tekrarıdır.

Misâl: Kamet-i canâna ‘ar’ar söyleyen şâ’ir acep.

Görmemiş mi ar’arın her cânibi hâr olduğun?

Beytinde “ar’ar” kelimesinin tekrarı, kelimenin fesâhatını ihlal etmiştir. Fakat bu tekrar, telezzülden yahut fikre şiddet vermek gibi bir nükteye müstenid olursa müstahsendir.

Telezzüze Misâl:

Resmî de bir mülk kıyâs olunur

Resmî de canlı, resmi de pür-nûr!

Abdülhak Hamid

[7]Fikre şiddet verene misâl:

Dil âteş, dîde âteş, sine âteş, rüy-ı yar âteş!

Gül âteş, bülbül âteş, gülşen âteş, cuybâr âteş!

Reha bulmak ne mümkün sûziş-i mihnetden ‘uşşâka

Firak âteş, visal âteş, belâ-yı intizâr âteş!

Re’fet

Kezâ: Gül ağlar, bülbül ağlar, jale ağlar, gülistan ağlar.

Fâzıl Beğ

‘İtimad etmez isen ur mehek-i tecrübeye,

İşte levh, işte kalem, işte kütüp, işte fuhûl.

Hâmi-i Amedi

Misâllerinde olduğu gibi.

Beşinci Ders

Za’f-ı te’lif – kelâmın kavâid-i nahviyyeye adem-i riâyetle terkîp olunmasıdır.

Misâl: İstikbalini te’min etmek isteyen, tuttuğu mesleği ta’kip eder, denilecek yerde:

Tuttuğu mesleği isteyen te'min etmek istikbalini ta'kip eder, denilmiş olsa za'f-ı te'lif hâsıl olur.

Za'f-ı te'life ekseriyâ ıstılâhât-ı fenniyyede pek çok tesâdüf olunur.

Meselâ: “Şekl zül ızlaul-kesîre” denilecek yerde
“Şekl zül kesîrül-ızla” denildiği gibi.

[8]Hâsılı – Bu iki misâlden de anlaşıldığı üzere, kavâid-i nahviyye iktizasınca takdîmi lâzım gelen kelimenin te'hir, te'hiri lâzım gelen kelimenin takdîm edilmesinden za'f-ı te'lif hâsıl olur.

Ta'kîd – İki kısımdır: Birincisi ta'kîd-i lafzîdir ki – za'f-ı te'lif sebebiyle kelâmın ma'nâ-yı murâda delâleti vâzıh olmamaktır.

Misâl: Bu bahçe müstezâd-ı mısra'ı âzâde-i beytin,
Nice mısra' ki efzâ-yı sad-divân-ı bî-hemtâ
Pertev

Beytiyle

Sürmeden sür, sürme sürme gözler ey kaşı hilâl,
Merdüm-i dil girye-hîzi 'ayn-ı tâkatdır bana
beytinde olduğu gibi.

İkinci si ta'kîd-i ma'nevîdir ki – ma'na-yı murâdın zihne intikâlde su'ûbet olmaktır.

Misâl:

Sebû-veş hem-nişînin câm-veş hem- sohbetin kimdir?
Mısra'ında olduğu gibi.

3

Mütekellimde Fesâhat

Mütekellimde fesâhat – Bir melekedir ki – mütekellim anınla kelâm-ı fâsihin irâdına muktedir olur.

[9]Altıncı Ders

Belâgat

Belâgat – Kelâm ile mütekellimde olur.

1

Kelâmda Belâgat

Kelâmda Belâgat – kelâmın fasihi olmasıyla beraber ma'nâ-yı murâda delâleti vâzih olup, muktezâ-yı hâle mutâbık olmaktır.

Misâl: Severim ba'zı ben şeb-i târı,
Veririm subh-ı nevbahârı ona.
Düş-ı nâzında zülf-i zer-târı,
Görünür yârimin hayâli bana:

Yetişüp hâl-i ızdırâbımda
Yüzüme nûr-ı hüsnünü serper
Sanırım bir peri-i zerrin-per
Dolaşır külbe-i harâbımda.

Abdülhak Hamit

Beyitlerinde olduğu gibi

2

Mütekellimde Belâgat

Mütekellimde Belâgat – Bir melekedir ki – mütekellim anınla kelâm-ı belîğin irâdına muktedir olur.

[10]Yedinci Ders

Elfazın ma'nâya delâleti

Bir lafzın ma'nâya delâleti ya vaz'i veyahud tabî'î dir.

Tabî'î- : Kahkaha, öksürük gibi.

Vaz'î: üç sûretle olur: Tetâbükî, tazammunî, iltizâmî.

1- Tetâbükî – lafz, ma'nâ-yı mevzû'una tamamıyla delâlet eder. İstanbul, insan, bağçe gibi.

2- Tazammunî- lafz, ma'nâ-yı mevzû'unun cüz'ine delâlet eder. Bahçenin yalnız "türâba" delâleti gibi.

3- İltizâmî – lafz, ma'nâ-yı mevzû'unun levâzımına delâlet eder. İnsanın " 'akla", arslanın "şecâ'ate" delâleti gibi.

Elfâzın Enva'ı

Elfâz, dört kısımdır: Mûtebâyine, müttefika, müterâdife, mütecânise.

1- Elfâz-ı mutebâyine – Her biri bir manâyâ delâlet eden lafzlardır, şems, semâ gibi.

2- Elfâz-ı müttefika – Herbirinden birkaç ma'nâ anlaşılan lafzlardır.

Meselâ: Beyt gibi ki – Bundan hânema'âsı anlaşıldığı gibi, iki mısra'dan mürekkebi şi'irin ismi dahi anlaşılır.

Kezâ: Âfet, çerh, boğaz kelimeleri, dahi bu kabildendir.

[11]Sekizinci Ders

3-Elfâz-ı müterâdife – Bir ma'nâyâ şumûlü olan elfâz-ı müteaddidedir.

Misâl: fevt, mevt-insan, âdem, beşer gibi*

4-Elfâz-ı mütecânise – şeklen müşâbih, ma'nen yekdiğerine mübâyin olan lafzlardır: a'lam, a'lam, müferrat, müferrat gibi.

Tetimme-i Mukaddime

Buraya kadar fesâhat ile belâğatın bir de kelime ve kelâm ile me'âni arasındaki münâsebetin ve elfâzın enva'ı muhtasaran beyân olundu.

Bundan sonra – ('ilm-i belâğatın) – Kelâm-ı belîğın muktezâ-yı hâle tevffikine ifadenin sûret-i edâsına elfâzın lafz-ı manev'i muhasenâtına ta'alluk eden kavâ'idi beyân olunacaktır.

Bu ta'rîfdan anlaşıldığı üzere, 'ilm-i belâğat üç büyük kısma ayrılır ki – Birincisine "ilm-i me'âni", ikincisine "ilm-i beyân", üçüncüsüne "ilm'-i bedî" tesmiye olunur.

*Üslubundan ba'zıları bir lisânda elfazı müteradifenin vücûduna külliyyen inkâr ederek insan ile beşer gibi müteradif zann olunanların saffetçe mütebayin olduklarına zahip oluyorlar. Ba'zıları yalnız ıstılahat-ı kanuniyede elfaz-ı müteradifenin adem vücûdunu iltizam ediyorlar.

[12]Dokuzuncu Ders

‘İlm-i Me’ânî

‘İlm-i Me’ânî- Kelâmın muktezâ-yı hâle mutabakatını bildiren ahvâlden bahs eder.

‘İlm-i Me’ânî yedi fasıldan mürekkep olup, birincisi kelâm, ikincisi müsnedün ileyh, üçüncüsü müsned, dördüncüsü mütemmimât-ı kelâm, beşincisi kasr, altıncısı, edevât-ı atfiyye, vasl, fasl, yedincisi müsâvât, îcâz, itnâbdır.

Fasl-ı Evvel

Kelâm

Kelâm – Bir nisbet-i tâmmeye delâlet eden cümledir ki-hârice ta’alluk ve adem-i ta’allukuna binaen, kelâm-i ihbârî ve kelâm-i inşâî nâmlarıyla iki kısma ayrılır.

1

Kelâm-i ihbârî

Kelâm-i ihbârî – nisbet-i subûtiyye veya nisbet-i selbiyye ile hârice nisbeti olup, üç zamânın biriyle mukayyed olan kelâmdır. Buna cümle-i haberiyye dahi itlak olunur.

Misâl: Filanca ‘âkil değil idi, gibi.

[13]Muhbîr bir hükmü haber vermesi, iki maksada mebnîdir. Eğer muhbîr, muhâtabın meçhûlü olan hükmü haber verirse “fâ’ide-i haber” ve eğer muhatabın ma’lumu olan hükme, muhbîr kendi vukûfunu anlatmak isterse “lâzım fâide-i haber” itlak olunur.

Fâ’ide-i habere misâl: Dünkü gün sakızda hareket-i arz vuku’ bulmuş.

Lâzım fâide-i habere misâl: Yeni bir kitap neşr etmişsiniz, tebrik ederim, gibi.

Bu iki tarz ihbârın gerek ta’riflerinden ve gerek misâllerinden anlaşıldığı üzere, her nerede fâ’ide-i haber bulunursa, orada lâzım fâ’ide-i haber dahi mevcut olup, fakat lâzım fâ’ide-i haberin bulunduğu yerde fâ’ide-i haber bulunmaz.

Onuncu Ders

Muhbîrin – i’tikâd-ı muhataba göre vereceği haberler, dört hal üzere cereyân eder ki – birincisine haber-i ibtidâ’î, ikincisine haber-i talebî, üçüncüsüne haber-i inkârî, dördüncüsüne haber-i isrârî ta’bir olunur.

1- Haber-i ibtidâî – muhbîrin vereceği haberde, muhatabın zihni şüpheden hâlî bulunur.

[14]Misâl: Postanın vürudu intizârında bulunan bir kimseye “posta geldi” denilmesi gibi

2- Haber-i talebî – Muhbîrin vereceği haberde, muhatabın zihni şüpheli bulunur.

Misâl: Postanın şiddetli bir fırtınaya tutulub da, yevm-i mu'înde gelemediğinden, intizârında bulunan bir kimsenin zihnine birçok şüpheler ârız olacağından, vürûdu anında – muhbîr kendisine “posta geldi” tarzında haber vermesi caiz ise de “sahihen posta geldi” gibi elfâz-ı te’kîdiyeden biriyle haber vermesi müstahsendir.

3- Haber-i inkârî – muhbîrin vereceği haber üzerine muhatapta alâ'im-i inkâr his olunur.

Mesalâ: Postanın fırtınaya tutulmasından, intizârında bulunan kimsenin bir tehlikeye uğradığını zannettiği halde, muhbîrin behemehâl elfâz-ı te’kîdiyeden biriyle şu tarzda haber vermesi lâzımdır:

“size cidden haber veriyorum ki – posta salimen geldi” gibi.

4- Haber-i isrârî– muhbîrin vereceği haber üzerine, muhatapta inkâr ve isrâr his olunur.

Mesala: Postanın battığını iddia eden kimseye, vürûdu anında “billahi posta geldi” sûretinde kalem ile haber verilmek lâzım gelir.

Bu dört tarzda adem-i riâyette verilen haberler, muktezâ-yı hâle mutâbık olamayacaklarından, belîğ add olunamazlar.

Onbirinci Ders

2

Kelâm-ı inşa'î

Kelâm-ı inşa'î – Nefsü'l-emre mutâbık olup, hârice ta'alluku olmayan kelâmdır.

[15]Misâl: Hüner ve ma'rifet iyidir, sözü gibi.

Kelâm-ı inşa'î iki kısımdır: Biri inşa'-i talebî, diğeri inşa'-i gayri talebîdir.

1

İnşâ'-i Talebî

İnşâ'-i talebî beş nev'dir: Emr, nehy, nidâ, temennî, istifhâm.

1

Emr

Emr- Bir şeyin husûlini talep etmektir ki – me'ânî-i müte'addide câri olup, ba'zıları ber- vech-i âti beyân olunur.

1. Nedebe için - : Çocuklarınıza hüner ve ma'rifet öğretiniz.

2. Dua için - : Yârab kerrem et ki hûr u zârem,

Dergâha besî ümid vârem

Fuzûlî

3- Tekzip için - : Buna giryân olan neden ahmak?
Sence esbâbı varsa et ta'dâd?

Abdülhak Hamid

4- Temennî için - :Bî-kesim, Pâdişâhım! İmdât et!
Dilenir bir yetîmeye dâdet!

Abdülhak Hamid

[16]

5- Recâ için - :Câhilim, ettiğim cesâretti!
Afvedin! Kılmayın beni tahcîl!

Abdülhak Hamid

6- İrşâd için - : Başının selâmetini istersen, iyi adamlarla ülfet et!

7- Te'dip için - : Dâima büyüklerinize hürmet ve riâyet ediniz.

8- Ta'ciz için - : İktidârın var ise, sende onun gibi bir şey yap.

Kezâ: Engüşt-i hatâ uzatma böyle,
Beş beytine bir nazîre söyle!

Şeyh Galip

9- İstihzâ için - : Aman efendim, geç kalmışsınız, buyrunuz, tâ sadra geçiniz!

10- İbâha için - : Koyun eti yiyiniz!

11- İradet-i imtisâl için - : Mürekkep hokkasını getir!

12- Tesviye için - : İster oku, ister okuma.

13- Vücûp için - : Sâdık ol!

On ikinci Ders

2

Nehy

Nehy – Bir işin terk edilmesini talep etmektir. Yedi ma'nâyâ gelir.

1- Te'dîb için – : Büyüklerinize karşılık vermeyiniz.

2- Tenbîh için – : Fâ'idesiz şeylerle uğraşma.

[17]

3- Tahrîm için – : Taht-ı idârenizde olanlara ezâ ve cefâ etmeyiniz.

4- İrşâd için – :Uzak bir yere gideceğin vakit refikasız yola çıkma.

5- Kerâhet için – : Kendine hoş gelmeyen bir şeyi, başkasına teklif etme!

6- Du'â için – : Yârabbi beni cehennemde yakma!

7- Beyân-ı 'âkıbet için – : Bir işin ibtidâsında ziyân da etseniz, neticesini istihrâç etmeyinceye kadar, o işden nevmîd olmayınız! Gibi.

3

Nidâ

Nidâ – Lügatce bağırarak ma'nâsına olup, 'ilm-i belâğat istilâhınca – sırasına göre muhataba tevcîh-i hitâb itmekdir. Lisân-ı Osmanîde müsta'mel olan edevât-ı nidâiye şunlardır:

“Â” “Ey” “Vah” “Yâ”

“Â” edâtına misâl: Â Efendim, niçün böyle 'inâd ediyorsunuz?

“Ey” edâtına misâl: Sensin o nüsha-i hüküm ey muhtasar vücûd.

Ekrem Beğ

“Vah” edâtına misâl: Vah yazık, bu kuşu öldürmüşler!

“Ya” edâtına misâl: Şermesârım yâ Resûla'llah veda'ından senin,

Böyle olmuş neyleyim takdîr-i Yezdân elveda!

Ba'zı kerre te'kîdi beyân için, bu edâtların bir ikisi, bir yerde tecemmü' eder.

Misâl: Eyvâh! Kıymetli kitabımı yırtmışlar. Gibi.

[18]On Üçüncü Ders

4

Temennî

Temennî-Bir şey'in husûlünü iştiyâkla arzu etmektir. Temennî için isti'mâl olunan edâtlar:

“ah” “bâri” “kaşki” yahut “keşki” den 'ibarettir.

“ah” edâtına misâl: Ah! kâbil olsa da kardeşimi görebilsem.

“Bâri” edâtına misâl: Bâri küçük bir mektub olsun gönder.

“Keşki” edâtına misâl: Keşki gençliğimde çalışmış olsaydım da, şimdi ihtiyarlıkta zahmet çekmeseydim.

Ma'nâ-yı te'kîdi beyân için, ba'zen edât-ı temennînin ikisi bir yerde tecemmü' eder.

Misâl: Ah keşke gençliğimde okuyup yazmak öğrenseydim! Gibi.

Ba'zen dahi ikisi birden hazf olunur.

Misâl: Bahar irse yine seyr-i gülistân olduğun görsem.

Güzel seyr eylemek 'uşşâka âsân olduğun görsem.

Letâfetinden görünse âsumânın 'aksi her yerde,

Çemende başka bir ‘âlem nümâyân olduğun görsem.

Nefi

5

İSTİFHÂM

İstifhâm – Sâ’ilin bir hükümden haber almak için îrâd ettiği es’ileye ta’bîr olunur.

Edevât-ı istifhâmiye – Nasıl, kim, mi, kaç, ne, hani, hangi den ‘ibaretdir.

Nasıl – Ahmet Efendinin bahçesi nasıl? Gibi.

Kim – Zev’il ‘ukulden su’âl için kullanılır. Kim gitdi? Kim gelecek? Gibi.

[19]On Dördüncü Ders

Mi Edâtı

Mi Edâtı – Sa’ir edevât-ı istifhâmiye gibi bir sûretle mukayyed olmayup, her şeyde isti’mâl olunabilir. Bina’en aleyh istifhâmın burada bir dereceye kadar ta’mîkine lüzûm görüldü.

İstifhâm – Maksûdâtından bir şey’in zihinde husûlini talep içündür. Bu da biri tasdîki, diğeri tasavvurî olmak üzere iki sûretle olur.

1-İstifhâm-ı tasdîki – Nisbetin vuku’u ve lâ vukû’undan su’al olunur.

Misâl: Yemeğini yedin mi? Namazını kıldın mı? Gibi.

2-İstifhâm-ı tasavvurî –Müsnedün ileyle müte’allıkâtından, yahud müsnedin müte’allıkâtından su’al olunur.

Misâl: Bu Kitabı Mehmet Efendiye mi göndereceksin? Ahmed Efendi yine bugün mektebden ağlayarak mı geldi? Mi edâtı müsnedden başka bir şeye lâhık olursa, istifhâm-ı tasavvurî, müsnede lâhık olursa istifhâm-ı tasdîki olur. Fakat müsnede lâhık olup da, müsned bir cinsden olmadığı halde tekerrür ederse, istifhâm-ı tasavvurî, bir cinsden olduğu sûretde, istifhâm-ı tasdîki olur.

[20]Misâl: Sârikler tutuldu mu, yoksa kaçdı mı? Su’al-i tasavvurî, yazımı yazdın mı? Dersini belledin mi? Su’alleri dahi tasdîkidir.

Mes’ûlun anh. Mütেকellimce ma’lum iken, kelâmı istifhâm sûretinde îrâdı, mahzen te’kîd-i hüküm içündür.

Misâl: Ben seni besledim, yerine - : Ben seni beslemedim mi? Bu kabahati sen yapmazsın, yerine - : Bu kabahati sen mi yaptın? denilmesi gibi. Bu sûretle cümle menfî olursa: “istifhâm-ı takriri”, müsbet olursa: “istifhâm-ı inkârî” ta’bîr olunur.

Bina’en aleyh, birinci misâl: İstifhâm-ı takrîri, ikinci misâl: İstifhâm-ı inkârîdendir.

On Beşinci Ders

Kaç – adedden su’âl için kullanılır.

Misâl: Bu sa’ati kaç guruşa aldın? Bu kitabı kaç satarsın? Kaç sene evvel burada idin? Gibi.

Ne – Bir şeyin aslını su’âl için kullanılır.

Misâl: Bu kitap ne kitabıdır? İnsan nedir? Gibi.

Hani – Va’d olunan bir şeyin ‘adem-i husûli takdîrinde, sebebini su’âl için kullanılır.

Misâl: Hani dün akşam bendehâneye gelecek idiniz? Hani bana kitap gönderecek idiniz? Gibi

Hangi – Müte’addid şeylerden birini su’âl için kullanılır?

Misâl: Bu karpuzlardan hangisini beğenirsiniz? Meyvelerden hangisini daha ziyâde seversiniz? Gibi.

[21]İnşâ’-i Gayri Talebî

İnşâ’-i Gayri Talebî – İki nev’ olup, birincisi ta’accüb, ikincisi tereccîdir.

1

Ta’accüb

Ta’accüb – Umûr-ı garîbeden olan şeyler görüldüğü veya işitildiği zaman, insanda hâsıl olan hâl ve keyfiyettir.

Ta’accüb için ne, zehî i l h... edâtları kullanılır?

Ne edâtına misâl: Ne şahenşah! Serir-ârâ-yı divânhâne-i ‘âlem!

Ne şahenşah bisat-endâz-ı evreng-i Süleymanî!

Zehî edâtına misâl:

Zehî sahib-kıran-ı hak-şinas ü merhamet-peymâ!

Zehî şahenşeh-i kişver-güşây u kayser-i sâni!

Zehî bâzu-yı kerrarâne ikdam-ı dilirâne!

Ayâ sevk-i kader ey hikmet-i ferman-ı Rabbâni!

İbnur – Reşad

2

Tereccî

Tereccî – Lügatce ümit etmek ma’nâsına olup, ‘ilm-i belâğat ıstılâhınca – beyânı ümit makamında müsta’meldir.

Tereccîyi ifhâm eden: Olur ki, belki, umarım ki, şâyet ki, ola ki, lafızlarıdır.

Emsile: Olur ki kabahatimize vâkıf olmaz da, ceza görmeksizin kurtuluruz. Şâyet ki gelmez, belki gelir. Umarım ki – O bugün gelmez. Korkarım ki – burada olduğumuzu haber alırlar, gibi.

[22]Fasl-ı Sâni

On Altıncı Ders

Müsnedün ileyh

Müsnedün ileyh – Kendisine bir hüküm isnad olunan şahıs, hayvan, zaman, mekân, şey veya cemâddır.

Kelâmın ihracında altı hale tâbi olup, birincisi – kelâmda zikri, ikincisi – takdîm ve te'hiri, üçüncüsü – hazfî, dördüncüsü – ta'rîf ve tenkîri, beşincisi – te'kidî, altıncısı – sûret-i tavsîfidir.

1

Müsnedün ileyhın kelâmında zikri

Müsnedün ileyhın kelâmında zikr olunması, altı nükteye mebnîdir:

Birincisi – Müsnedün ileyhın asıl olması münâsebetiyle, zikri abes görülmedikçe, her yerde zikr olunur.

[23]İkincisi – Ta'zime mebnî zikr olunur.

Misâl: “Velâdet-i hümâyûn, yarınki cuma gününe mi tesadüf ediyor?” diye su'âl eden bir zâta: “Evet yarınki cuma gününe tesadüf ediyor.” sûretinde cevap verilmesi kâfi ise de, ta'zime mebnî müsnedün ileyh zikr olunup, “Evet velâdet-i hümâyûn yarınki cuma gününe tesadüf ediyor” denilir.

Üçüncüsü – Telezzüze mebnî olunur.

Misâl: Mektep nedir? diyen bir efendiye-cevâben: “mektep-beşerin mahall-i tehzi-i ahlâkı, mektep-beşerin dârul tevsi'-i malumâtı, mektep-beşerin mehd-i kemâl ü ulviyetidir.” Ta'rîfinde-mektep kelimesinin tekrar be tekrar zikr edilmesi gibi.

Dördüncüsü – Ta'accüb için zikr olunur.

Misâl: İşitdin mi? Zavallı Ahmet Beğ ölmüş! diyen bir muhbire-cevâben: Yazık ölmüş ha! denmesi kâfi iken-yazık, Ahmet Beğ ölmüş ha! denilmesi gibi.

Beşincisi – Tahkîre mebnî zikr olunur.

Misâl: Şerîkim nasıl? diyen bir talebeye-cevâben: Şerîkin tenbeldir! denilmesi gibi.

Altıncısı – Sâmi'in gabâvetine mebnî zikr olunur.

Misâl: Mektubunu postaya vermek üzere giden bir adama, bir bildiği tesadüf edüp de, nereye gittiğini su'âl ettikte, mektubunu postaya vermeğe gittiğini beyân ile avdetinde yine buna rast gelince: “verdin mi?” Tarzında su'âl etmesi kâfi olduğu halde, gabâvetine mebnî: “Mektubunu postaya verdin mi?” Sûretinde su'âl etmesi gibi.

[24]On Yedinci Ders

2

Müsnedün ileyhin hazfi

Müsnedün ileyhin kelâmında terk edilmesi – Ber-vech-i âtî beyân olunan nikâte mebnîdir:

1 Söylenen sözün' indel -hâce inkâr edilebilmesi için hazf olunur.

Misâl: Bir mübahasede, mebhûsün ‘anhnın ismi zikr edilmeksizin: “Fena adamdır” denilmesi gibi ki – müsnedün ileyhin zikr olunmaması – icâbı hâlinde kâ'ilin: “Benim maksadım o değil, başkası idi.” sûretinde inkâr edebilmesi içündür.

2 Beyân-ı tahkîr için hazf olunur.

Misâl: Bir mu'allim talebelerinden birine hitâben: “Hiçbir gün, güzel bir ders okuduğumu görmedim!” demesi gibi.

3 Beyân-i ta'zim için hazf olunur.

Misâl: Bir talebe sınıf başısına, mu'alliminden ruhsat alıvermesini recâ ile, sınıf başı bu hizmeti îfâdan sonra: “ruhsat verdi” demesi gibi.

4 Beyân-ı medh için hazf olunur.

Misâl: Terbiyeli bir talebedir.

5 Beyân-ı terahhüm için hazf olunur.

[25]Misâl: Fakir bir talebedir.

6 Beyân-ı zem için hazf olunur.

Misâl: Tenbel bir talebedir! Gibi.

3

Müsnedün ileyhin takdîm ve te'hîri

Müsnedün ileyhin müsnede takdîmi asıl ise de, ba'zı kerre – Zaruret-i şî'ir ve kâfiye, yahud hasr için müsneden sonra îrâd olunur. Ba'zı kerrede, müsnedün zikri ehem olduğu için, te'hîr olunur.

Zarûret-i şî'ire misâl:

Günâha döndürür kahrın sevâbı,
Sevâba kalb eder lütfun günâhı,
Dilerse kahrın eyler dehre teslît,
Nice tufan gibi müthiş devâhî!

Ekrem Beğ

Müsnedün zikri ehem olduğuna misâl:

Gitti posta gibi.

Kezâ: Ne halkı incitelim biz ne halkdan incinelim,
Ne dil-efkârımız olsun ne dil-efkâr olalım.

Sâlim

[26]On Sekizinci Ders

4

Müsnedün ileyhin ta'rîf ve tenkîri

Tenkîr – Göze görünen yahut görünmeyen, bir şey'i efrâd-ı sâ'iresinden tefrîk edilemeyecek bir sûrette beyân etmektir.

Ta'rîf – Göze görünen yahut görünmeyen, bir şey'i efrâd-ı sâ'iresinden tamamıyla fark ve temyîz ettirecek bir sûrette beyân etmektir.

Ta'rîf üç kısımdır: Birincisi – ta'rîf-i ma'nev'i, ikincisi – ta'rîf-i lafzî, üçüncüsü – ta'rîf-i vaz'îdir.

Ta'rîf-i manev'i – Karâ'in-i hâliyeden biriyle ta'yîn eden isimdir.

“Kitab geldi”, “Kitabcı gitti” gibi.

Ta'rîf-i lafzî – Kendilerinde edât-ı ta'rîf bulunan lafzlardır.

Lisân-ı Osmaniye de “y” Harfî – Edât-ı ta'rîfdir. “Beği gördüm” gibi.

Ta'rîf-i vaz'î – Mücerret vaz'î sebebiyle muayyen bir şahsa delâlet eder. İsimler ile 'alemler gibi. Yahud şahsi muayyene delâleti irâdeye muhtaçtır: Muzmerât, esma'-ı işârât, mevsûlât gibi.

Müsnedün ileyh – İşâret, izmâr, izâfet, 'alemiyet, mevsûliyet gibi beş şey' ile ta'rîf olunur ki – Bu gibi müsnedün ileyhlere: “ma'rife”, tarz-ı aharla beyân olunanlara: “Nekra” ta'bir olunur.

1

[27]Müsnedün ileyhın işâretle ta'rîfi

Müsnedün ileyhın işâretle ta'rîfi – Lisân-ı Osmanide müsta'mel olan esma'-ı işârâtın biriyle beyân olunmasıdır.

Esma'-ı işârât – (Bu), (Şu), (O) ve bunların cem'lerinden ibârettir.

Müsnedün ileyhın ism-i işâretle ta'rîfinden ise – ta'zîm, tahkîr, beyân-ı hâl gibi nikât-ı edebiye mevcuddur.

(bu) edâtına misâl: Yâ Rab bu mezar pek derindir!

Umkan denilir sana karindir!

Abdülhak Hamid

(Şu)edâtına misâl: Bilsen şu kuzu neden gam almış,

Her nâlesi kalbe dağzendir!

Muallim Naci

(O)edâtına misâl: Cay-ı harika elbet olur ma'dud zinetden,

Bu şuyun kim anı şâm u seher îcâd eder bir kuş.

Ahmet Reşid

Beytinde olduğu gibi.

[28]On Dokuzuncu Ders

2

Müsnedün ileyhın ızmâr ile ta'rîfi

Müsnedün ileyhın ızmâr ile ta'rîfi – Zama'irden biriyle ta'rîf olunmasıdır. Bu da – Tekellüm, hitab, gıybet gibi üç yerde olur. Bunlardan her biri ise müfred ve cem' i'tibariyle ikişer kısma ayrılır.

Mütekellimin müfredine misâl:

Razı olamam da neylerim ben?

Mahzan hezeyân söylerim ben!

Abdülhak Hamid

Mütekellimin cem'ine misâl:

Ne halkı incidelim biz ne halkdan incinelim.

Ne dil-efkârımız olsun ne dil-efkâr olalım.

Cümel-i Hikemîye'-i Osmaniye'den – Salim

Muhatabın müfredine misâl:

Ben bilmez idim gizli ‘ayân hep sen imişsin,
 Canlarda ve tenlerde nihân hep sen imişsin,
 Âlemde nişân ister idim ben sana senden,
 Bildim ki du âlemde nişân hep sen imişsin!

Sultan Veled

[29]Muhatabın cem’ine misâl:

Siz munis behiştî likâ-yı ruh.

Abdülhak Hamid

Gâ’ibin müfredine misâl:

Bir yanda semâ ü bahr ü müşeccer,

Bir yanda o cism ü ruh-perver.

Abdülhak Hamid

Gâ’ibin cem’ine misâl:

Onlar değil mi nâmların ibkâ eden?

Mısra’ında olduğu gibi

3

Müsnedün ileyhın izâfetle ta’rîfi

Müsnedün ileyhın izâfetle ta’rîfi – izâfetle beyân olunmasıdır.

Misâl: “Mehmed’in Kitabı” gibi.

4

Müsnedün ileyhın ‘alemiyet ile ta’rîfi

Müsnedün ileyhın ‘alemiyet ile ta’rîfi – Kendisine mahsus ismiyle zikr olunmasıdır.

Ahmed, Mehmed gibi.

Ba’zı kerre ‘ilimlerin hâvi olduğu me’ânî cihetiyle, müsnedün ileyh hakkında – ta’zîm, tefhîm, zem gibi nükteler murâd olunur.

[30]Misâl: Memduh Efendi, cidden memdûhdur, Kadir Efendi her dürlü umûr-u muhimmeyi îfâya kâdirdir, Hâdî Efendi mümasının aksinedir gibi.

Yirminci Ders**5****Müsnedün ileyhın mevsûliyetle ta'rîfi**

Müsnedün ileyhın mevsûliyetle ta'rîfi – Sıladan başka ahvâlinin bilinmemesine, yahud zikri müstehcen veya abes görülmesine mebnîdir.

Birinciye misâl: Arabistan'a giden seyyah avdet etdi.

İkinciye misâl: Mehmed'in sâriki tutulmuş gibi.

Ma'amafih, müsnedün leyhin sıla ile ta'rîfinde de, 'icabına göre – ta'zim, tahkir, ihtâr ve tenbîh gibi nikât murâd olunur.

Ta'zîme misâl: Bu şi'iri inşâd eden şâ'ir, ne kadar büyük imiş!

Tahkîre misâl: Şu fakirin evini yıkan pek alçak imiş!

İhtâr ve tenbîhe misâl: Fakirin evini yıkan hayretmez! Gibi.

1**Müsnedün ileyhın nekre olarak zikri**

Müsnedün ileyhın nekre olarak zikri – : zem, tefhîm, ta'zîm gibi nüktelere mebnîdir.

Zemme misâl: Oyle bir muharrirdir ki – Yazdığı yazılarda görülen sakâmet-i efkâr, avâmın bile medâr-ı kahkahası oluyor.

[31]Tefhîme misâl:

O derece bir zekâyâ malikdir ki – Ağzından çıkan sözleri işidenler –garîk-i hayret olurlar.

Ta'zîme misâl: Ne kadar ta'n-endâz olsalar, asla kendisine bir leke konduramazlar.

2**Müsnedün ileyhın te'kîdi**

Müsnedün ileyhın te'kîdi – Muhatabdaki şüpheyi ref' ü izâle içündür.

Misâl: Sipariş buyurduğunuz eşyayı bizzat gidüp satın aldım. Ba'zı kerre de ihâta'-i efrâd için, müsnedün ileyh mü'ekked olarak zikr olunur.

Misâl: Gecenin bu vaktinde, herkes evinde uyur. Gibi.

3**Müsnedün ileyhın tavsîfi**

Müsnedün ileyhın tavsîfi – Nev'i cinsini beyân ile muhatabı şâibe'i tereddüden kurtarmak içündür.

Misâl: Beyaz Gül, zenci çocuk, mâî sünbül gibi.

Ba'zı kerre de müsnedün ileyhın tavsîfî, medh ü tahkîri mutazammın olur.

Fâzıl zat, câhil herif gibi.

[32]Fasl-ı Sâlis

Yirmi Birinci Ders

Müsned

Müsned – Kelâmda dâima müsnedün ileyhden sonra zikr edilmesi lâzım ise de, zarûret-i şî'ir, yahud başka bir nükteye mebnî makâmı tebdîl eder.

Zarûret-i şî'ir için, müsnedün ileyh takaddümüne Misâl:

Her şeyde hata ise hesâbım,

Muhattî olamaz yâ ıztırâbım!

Abdülhak Hamid

Beytinde olduğu gibi.

Müsned – müsnedün ileyh gibi kelâmda mezkûr, mahzûf yahut ma'rife nekre olarak îrâd olunur.

1

Müsnedün zikri

Müsnedün zikri – İsti'mâli abes görülmedikçe, cem' makamda îrâd olunmasıdır.

Ba'zı kerre hazfîne dâ'ir karine mevcud olduğu halde zikr edilmesi – teberrük, ta'zîm, daha bunlara mümâsil nikât-ı edebiyeye mebnîdir.

Teberrüke misâl: Kâ'inâtı kim yarattı? Su'âline cevâp olarak “Allahu azimüşşân” [33]denilmesi kâfi iken: “Allahu azimüşşân yarattı!” denilip müsned olan (yarattı) fi'ilinin hazfîne dâ'ir karine mevcud iken, teberrürke riâyeten zikr olunması gibi.

Ta'zîme misâl: Bu kitabı kim te'lif etti? Su'âline cevâben: “falan efendi te'lif etti” denilmesi gibi.

2

Müsnedin hazfî

Müsnedin hazfî – adem-i zikrine dâ'ir karine mevcûd olduğu vakit, abesden ihtirâz maksadına mebnîdir.

Misâl: Dışarı kim çıktı? Su'âlîne cevâp olarak: “Muhammed” denilip karineye mebnî müsnet olan “çıktı” fiili terk edilmiştir

Kezâ: Bir çocuğun pederine göndermek üzere yazdığı bir mektubu

Refki: “nereye göndereceksin?” diye sü'âl ettikte “pederime” demesi gibi

3

Müsnedün ta'rîf ve tenkîri

Müsnedün ta'rîf ve tenkîri – Müsnedün ma'rife yahut nekre olarak zikr olunmasıdır.

Ta'rîf hasra delâlet ettiği için, müsnedi marife olarak îrâd etmek, mahza bu sebebe mebnîdir.

Misâl: “Re'fet Efendi ‘aksidir.’ “Nâ'il Beğ hilekârdır.” Gibi.

[34]Müsnedün nekre olarak îrâdî– Tefhîm, tahkîr, vahdet nüktelerine müsteniddir.

Misâl: ‘Aşk bir derttir; filan bir şey değildir; gelen bir zattır, sözlerinde olduğu gibi.

Fasl-ı Râbi'

Yirmi ikinci Ders

Mütemmimât-ı Kelâm

Mütemmimat-ı kelâm – tezyîd-i fâ'ide için kelâma ilâve olunan kayıtlardır.

Bunlarda - : Mute'allikât-ı fi'il, hâl, temyîzdir.

1

Müte'allikât-ı fi'il

Müte'allikât-ı fiil – (Müte'allikât-ı Fi'ilin belâğata müstenid olan ciheti)

Karîne sebebiyle zikrinden sarf-ı nazar olunan mef'ûldür. Fakat bunun hazfinde mekâsıd-ı müte'addide câri olduğu için, birkaçı ber-vech-iâtî beyân olunur:

1 İhtisâr için hazf olunur.

Misâl: “Bir sene evvel gâyet mufassal bir nebatât kitabının te'lîfine mübâşeret ettiğim halde, gayretsizliğim sa'ikasıyla öylece kaldı” diyen bir zâta cevâben: “itmâmına gayret ediniz” tarzında cevap verilmesi gibi ki – O kitabın itmâmına gayret ediniz takdirindedir.

[35]2 İnde'l-hâce inkâr için hazf olunur.

Misâl: “Remzi Efendi şarlatandır!” denileceği yerde - : lüzûmu hâlinde inkâra mahal kalmak için, ismi zikr edilmeksizin yalnız: “şarlatandır” denilmesi gibi.

3 Ta'mîm için hazf olunur.

Misâl: "İçki insana her fenalığı yaptırır!" denileceği yerde: "İçki her fenalığı yaptırır." denilmesi gibi.

4 İhfâ için hazf olunur.

Misâl: Bir zât yaramazlık eden bir çocuğun pederine, te'dîbini ihtâr edip de, sonradan bir mecliste buldukları vakit: "Oğlunu tedip etmedin mi?" diyeceği yerde, mef'ûlün ismini hizârdan ihfâ için: "te'dip etmedin mi?" demesi gibi.

Yirmi üçüncü Ders

2

Hâl

Hâl – Ya fâ'ilin veya mef'ûlün hey'etini gösterir.

Misâl: Ahmet Efendi gülerek gitti. Filanı sarhoş olarak yatıyor gördüm gibi.

Hâl – fi'il-i iltizâmînin müfret gâ'ibine (rek) veya (rak) edâtları ilave olunmayarak, yalnız fi'il-i iltizâmî sîğası tekrar olunur.

Misâl: Güle güle geldi, ağlaya ağlaya gitti, gibi.

[36]Hâl olan kelime sıfat olup da, hâl ile zevil hâl arasına ecnebî bir lafz girerse, te'kât kasd olunmadukca hâl tekrar edilmez.

Misâl: Çocuk mahzun mahzun mektebe gitti, gibi.

Ma'amâfih, hâl vasf olmayup da kendisinden fi'il-i iltizâmî yapılamaz ise, tekrarı lâzımdır.

Misâl: Avuç avuç toplayıp, torba torba dağıtıyor, gibi.

3

Temyîz

Temyîz – nispetteki ibhâmı ref' içündür.

Misâl: Filan Efendi terbiyece iyidir gibi. Ba'zen ismen ve mesâdir-i' arabiye temyîz vâki' olur: Ahmet Efendi hakikaten şâ'irdir. Mehmet Efendi tahrîren epeyce ifâde-'i merâm eder gibi.

Fasl-ı hâmis**Yirmi dördüncü Ders****Kasr**

Kasr – Bir şeyi başka bir şeye hasr etmektir ki – Bu da ya sıfatı mevsûfa yahut mevsûfu sıfata hasr etmekle olur.

Misâl: “Mehmet Efendi kâtiptir” kelâmında mevsûf sıfata, “kâtip Mehmet Efendidir” kelâmında dahi sıfat mevsûfa kasr edilmiştir.

[37]Kasr – İbtidâ-yi emirde iki kısma ayrılır ki – Birine kasr-ı hakîki, diğerine kasr-ı izâfi tesmiye olunur. Bunların her ikisinde dahi, ya sıfat mevsûfa yahut mevsûf sıfata kasr olunur.

1**Kasr-ı hakîki**

Kasr-ı hakîki – Hakikat-i hâlde maksûrun, maksûrun aleyhden başka bir şey'e tecâvüz etmemesidir.

Misâl: “Memâlik-i şâhânede yalnız bir İstanbul şehri vardır” gibi ki – hakikaten ondan başka daha bir İstanbul şehri yoktur. Ba'zen dahi, bir şeyin efrâd-ı sâ'iresi mevcut olduğu halde, onlar nazar-ı itibâre alınmayup kasr edilir.

Misâl: Tabip ancak Hikmet Beydir gibi ki – Bundan başka birçok tabîb-i hâzık var iken, onlar nazarı i'tibâr e alınmayup, tabiplik sıfatı – Hikmet Bey'e hasr edilmiştir.

Bina'en 'aleyh, bu gibi kasrlara: “Kasr-ı hakîki-i iddiâ'î” memâlik-i şâhânede yalnız bir İstanbul vardır.” Gibilerine de: “Kasr-ı hakîki-i infirâdî” tesmiye olunur.

Yirmi Beşinci Ders**2****Kasr-ı İzâfi**

Kasr-ı izâfi – maksûr u, maksûrun aleyhe izâfetle hasr etmektir.

[38]Bu dahi üç kısım olup, birincisi – kasr-ı ifrât, ikincisi kasr-ı kalp, üçüncüsü kasr-ı ta'yîndir.

1

Kasr-ı ifrât

Kasr-ı ifrat – Bir zâtın birkaç sıfatla yahut bir sıfatla birkaç zâtın mevsûf olduğunu i'tikâd eden kimsenin zehâbını tashih içündür.

Birinciye misâl: Bir kimsenin hem mühendis, hem ressam olduğunu zan ve i'tikâd eden muhataba: “o ancak ressamdır” denilmesi gibi.

İkinciye misâl: Mehmed, Ahmed, Rıza efendilerin mühendis olduklarını i'tikâd eden muhataba: “mühendis yalnız Rıza Efendidir” denilmesi gibi.

2

Kasr-ı kalp

Kasr-ı kalp – muhatabın mute'akkit olduğu bir hâl ve keyfiyetin zıttına hüküm vermektir.

Misâl: Macit Beğın Ahmed Beğden zengin olduğunu i'tikâd eden bir zâta: “Ancak Ahmed Beğ zengindir” denilmesi gibi.

3

Kasr-ı ta'yîn

Kasr-ı ta'yîn – muhatabın bir hal ve keyfiyette olan tereddüdünü izâle içündür.

Misâl: Ahmet Efendinin kâtip mi yahut şâ'ir mi diye tereddüd eden muhataba: “Ahmed Efendi ancak kâtiptir” denilmesi gibi.

[39]Fasl-ı Sâdis

Yirmi Altıncı Ders**Edevât-ı atfiyye, Vasl, Fasl**

1

Edevât-ı atfiyye

Edevât-ı atfiyye – Lisân-ı Osmanîde müsta'mel olan edevât-ı atfiyye on beşi mütecâviz ise de, biz burada yalnız en ehemmiyetlilerini beyân edeceğiz:

Birincisi: (Haliyet) makâmında müsta'mel olan “rek” “rak” edâtlarıdır ki – hafiflerde “rek” sakillerde “rak” kullanılır.

Misâl: “Zavallı çocuk gülererek gitti, ağlayarak geldi” gibi.

İkincisi: (Reddiyet) makâmında müsta'mel olan "ne" edâtıdır.

Misâl: Dil ne sabahın fark eder billah ne akşâmın bilir.

Üçüncüsü: Makâm-ı intihâpta müsta'mel olan "yâ" edâtıdır.

Misâl: Ta itmek için güzâr yâ rab,
Gönlümce bu rüzgâr yâ rab,
Ya ver bana iktidâr yâ rab,
Ya tâkat ıstıbâr yâ rab.

Ekrem Beğ

Dördüncüsü: te'kit için kullanılan "hem" edatıdır ki. Bu da ekseriyâ tekrar edilerek zikir olunur.

[40]Misâl: "Hem paramı aldım, hem işimi görmedin!" gibi.

Beşincisi: alel'âde tasdik makâmında müsta'mel olan "evet" edâtıdır.

Misâl: "Vücûdum siyâh topraklar altında kalacak! Evet, kalacak da mahv ü nâ-bedîd olacak! Fakat rûhum, evet rûhum ebedîdir." gibi.

Altıncısı: Adrab için kullanılan "belki" edâtıdır.

Misâl: Bugün Ahmet Beğ belki gelir, belki gelmez, gibi.

Yedincisi: Bir hükmü nefiy makamında müsta'mel olan "yok" ile "hayır" edâtıdır ki – ma'nen ikisi de müterâdif ise de, "yok" edâtı muhaverât-ı âmiyânedede, "hayır" edâtı muhaverât-ı nazikânedede kullanılır.

Yok, edâtına Misâl: Allahdan başka kimse yok.

Hayır, edâtına Misâl: "Bakılırsa ölümdede beni ta'kip edeceksin! Hayır, sen yaşa!" gibi.

Yirmi Yedinci Ders

Sekizinci: Mahall-i isti'mâline göre kendisinden me'ânî-i müte'addide hâsıl olan "ce" edâtıdır.

Misâl: "Bahar gelince yerler yeşillenir" Bu cümlede – ta'kip ile beraber şart ma'nâsını mutazammındır.

Kezâ: "asırlarca, zamanlarca" gibi ki – Burada kesret ma'nâsındır.

Lisânımızda "ve" edâtı dahi atıf için kullanılıyorsa da, bu edât aslen Türkçe olmadığı gibi, ma'nen de hiçbir meziyeti hâ'iz olmadığından,

[41]makâmına kâ'im olabilecek Türkçe edevât-ı atfiyye buldukça, isti'mâl olunmaması evlâdır.

2

Vasl

Vasl – Kelâm ile kelimâtı, edevât-ı atfiyye vasıtasıyla birbirine bitiştermektir. Vaslda şart olan, ma'tûf ile ma'tûfun aleyh beyinde cihet-i câmi'a bulunmaktır.

Cihet-i câmi'a ise, birbirine vasl olunacak kelimâtın beyinde, bir nispet ve alâkadır ki – üç kısma ayrılır:

Birincisi – Hakîki yahut makâlî, ikincisi – hayâlî, üçüncüsü – vehmîdir.

Birbirine vasl olunacak kelimâtın beyinde bu üç türlü cihet-i câmi'adan biri bulunmazsa, vasl etmek câ'iz değildir.

Misâl: Filanca zât fukarâyı gözetir, kelb de insanları ısırır.

Sözünde – Falanca zâtın fukarâyı gözettiğinden bahs olunurken, gökten düşer gibi, kelb de insanları ısırır sözünün, mâ fevkindeki ile asla münâsebeti olmadığı hâlde vasl edilmesi gibi.

3

Fasl

Fasl – Kelâm ile kelimâtı birbirinden ayırmaktır. Kelâm ile kelimât hiçbir vakit, vasl yahut fasıldan hâlî kalmaz. Fakat ba'zı kerre, faslen îrâd edilmesi lâzım gelen sözler, mahzen te'kîd-i hükm için, faslen îrâd olunurlar.

[42]Misâl: “uhde-i ahkarâneme ihâle buyurduğunuz hizmet bugün, yarın, öbür gün bitecek hizmete benzemez” denilecek yerde: “uhde-i ahkarâneme ihâle buyurduğunuz hizmet, bugün de, yarın da, öbür gün de bitecek hizmete benzemez” tarzında vaslen îrâd olunması gibi.

Fasl-ı Sâbi'**Yirmi Sekizinci Ders****Müsâvât, İcâz, İtnâb**

1

Müsâvât

Müsâvât – Beyânı murâd olunan ma'ânînin, sarf edilen kelimât ile müsâvi olmasıdır.

Misâl: (Mallarb)dan tercüme

Ey yolcu, ey muakkib-i âmâl-i lem'aver!

Manzûrunâ bu su ki akar yok olur gider.

Bu âlemin de şânı, meserrâtı, şöhreti,
 Sevdî, sefâsı, mâtemi, âlâmı, nikbeti:
 Ser-tâbe-ser bu âb gibi bî-karârdır,
 Ancak cenâb-ı zât-ı Hüdâ pâydârdır!

İbn Ömer Cevdet

2

[43]İcâz

İcâz – manâ-yı murâdı bitemamihâ anlatabilmek şartıyla, sarf edilen kelimât, efkârdan az bulunmaktır.

Misâl: Mecelle-i celile-i ahkâm-ı ‘adliyenin “âdet-i muhkemdir” maddesi gibi. İcâz iki kısımdır:

Birincisi – İcâz-ı kasr, ikincisi – icâz-ı hazf.

1

İcâz-ı kasr

İcâz-ı Kasr – Birçok efkâr ve ahkâmı, pek küçük bir ibâre ile beyân etmektir.

Misâl: “zarûret her şeyi yaptırır” kelâmı gibi.

Kezâ: Atarlar taşı elbette dıraht-ı meyvedâr üzere mısra’ında olduğu gibi.

2

İcâz-ı hazf

İcâz-ı hazf – Karîne-i lafziyyeye mebnî, kelâmın ba’zı eczâsını terk etmektir.

Misâl: Bir talebe hânesine gitmek için mu’alliminden ruhsat talep ettikte: “dersini oku da öyle git” diyeceği yerde: “dersini oku da” demesi gibi

[44]İcâz da ta’birât, manâ-yı maksûdu tamâmen ifademizse, ona “ihlâl” denilir.

Yirmi Dokuzuncu Ders

3

İtnâb

İtnâb – manâ-yı maksûdu, fâ’ide mukabilinde olarak, birtakım kelimât-ı za’ide ile beyân etmektir.

Misâl: İdüp sarf âb-ı rûyun umma lutf erbâb-ı hasetden,

Ne denlü âb virsen nahl-i hüşge meyvedâr olmaz!

Fitnat Hanım

Beytinde olduğu gibi.

Ma'ânî-yi maksûda, Bilâ-fâ'ide ta'birât-ı zâ'ide ile ifade olunursa, tatvîl denilir.

Misâl: “Sabahleyin kalkdım, giyindim, çarşıya çıktım, biraz dolaşdım, filancaya rast geldim. Onunla oturduk, konuştuk, çok çok görüşdük.” gibi

Eğer ‘ibâredeki ziyâdelik maksadı ihlâl ederse “haşv” tesmiye olunur.

İlm-i Beyân

Otuzuncu Ders

İlm-i Beyân – turuk-ı ifâdenin kavâid-i umûmiyesinden bahseder bir ‘ilimdir.

[45]Turûk-ı ifâde beş kısımdır: Birincisi – Teşbîh, ikincisi- İsti'âre, üçüncüsü – Kinâye, dördüncüsü – Mecâz, beşincisi – Hakîkatdır.

Fasl-ı Evvel

1

Teşbîh

Teşbîh – iki şey beyninde bir münâsebet bulunmak şartıyla, birini diğere benzetmektir.

Teşbîh başlıca yedi fer'e ayrılır: 1- Erkân-ı teşbîh, 2- Teşbîhin aksâmı, 3- Teşbîhin ta'rafeyni itibâriyle aksâmı, 4- Müşebbeh ve müşebbehün bihin ta'addüdü, 5- Vech-i şebelin zâtı itibâriyle teşbîhin aksâmı, 6- Teşâbüh, 7- Teşbîhten garazdır.

1

Erkân-ı Teşbîh

Erkân-ı teşbîh dörttür: 1- müşebbeh, 2- müşebbehün bih, 3- vech-i şebeli, 4- edât-ı teşbîhdür.

1 Müşebbeh – müşebbehün bihe benzedilen bir şeydir ki – Derecede dâima ondan dîn yahut ona müsâvî olabilir.

2 Müşebbehün bih– Bir münâsebet alâkasıyla, hâricden kendisine benzedilen bir şeydir.

[46]4 Edât-ı teşbîh – Bir şey'i diğeri şey'e benzetmeye vâsita olan edâtdır. Lisânımızda müsta'mel olan edevât-ı teşbîhiye: gibi, benzer, Fârisîden me'huz: veş, âsâ, manend ilh. Arabîden me'huz: Ke'enne, misâl, misil ilh. dir.

Otuzbirinci Ders

2

Teşbîhin Aksâmı

Teşbîhin aksâmı dördtür: 1 Teşbîh-i mufassal, 2 Teşbîh-i mücmel, 3 Teşbîh-i mürsel, 4 Teşbîh-i mü'ekketdir.

1 Teşbîh-i mufassal – müşebbeh ile müşebbehün bihin beynindeki vech-i şebeh mezkûr olmaktadır.

Misâl: “yüzü nûraniyetde kamer gibidir”

2 Teşbîh-i mücmel – müşebbeh ile müşebbehün bihin beynindeki vech-i şebeh mahzûf olmaktadır.

Misâl: “yüzü kamere benzer”

3 Teşbîh-i Mürsel – müşebbeh ile müşebbehün bihin beynindeki edât-ı teşbih mezkûr olmaktadır. Misâl: “yüzü nûraniyetde kamer gibidir”

4 Teşbîh-i mü'ekket – müşebbeh ile müşebbehün bihin beynindeki edât-ı teşbîh mahzûf olmaktadır.

Misâl: “yüzü kamerdir” gibi.

3

Teşbîhin tarafeyni 'itibâriyle aksâmı

Teşbîhin tarafeyni i'tibâriyle aksâmı dördtür: 1 müfredi müfrede, [47]2 mürekkebi mürekkebe, 3 müfredi mürekkebe, 4 mürekkebi müfrede teşbîh etmektedir.

1 Müfredin müfrede teşbîhine misâl:

Kâse-i lebrîz fağfür olsa da virmez sadâ,

Servet efzâyiş bulunca ağniyâ hissetlenir!

2 Mürekkebin mürekkebe teşbîhine misâl:

Deryâ o kadar latîf ve râkik idi ki üzerinde olan ufak ufak mevceler, koyu yeşil bir çemenzâra konmuş beyaz güvercin alayı zann olunurdu.

Merhum Kemal Beğ

3 Müfredin mürekkebe teşbîhine misâl:

Mâh-ı nev sanma görüp gurre-i şehri savmı

Cami'-i mağfirete bir 'alem-i vâlâ-şan.

Nef'i

4 Mürekkebin müfrede teşbîhine misâl:

Hurşid pençesini mi takınmış cebînine?

Ol zülf-i, zerden dökülen târlar mıdır?

Otuz ikinci Ders

4

Müşebbeh ve müşebbehün bihin ta'addüdü

Müşebbeh ve müşebbehün bihin ta'addüdü sûretiyle aksâmı dördtür:

1 Müşebbeh ile müşebbehün bihler ayrı ayrı yan yana gelmekdir. Buna teşbîh-i mefrûk denilir.

[48]Misâl: Meyhâne gülistandır, peymâne gül-feşândır.

Sâkî nihâl-i şûhi, mutrib hezâr zârî.

Merhum Kemal Beğ

Kezâ: Rûhî gül, lebleri mül, kâmeti serv-i revân olsun,

Olursa bâri dilber böyle şûh-ı nüktedân olsun.

2 Müşebbehler îrâd olunduktan sonra, bunlara mukâbil müşebbehün bihler dahi zikr olunmaktır. Buna teşbîh-i melfûf denilir.

Misâl: Bir cebînin bir dahi zülf-i siyah-fâmın bilir,

Dil ne subhun fark eder billâh ne akşâmın bilir.

3 Müşebbeh müte'addid olup da müşebbehün bih olmamaktır. Buna tesviye denilir.

Misâl: Reha bulmak ne mümkün sûziş-i mihnetden 'uşşâka,

Visâl âteş, firâk âteş, belâ-yı intizâr âteş!

4 Müşebbehün bihler müte'addid olup da, müşebbeh olmamaktır. Buna teşbîh-i cem' denilir.

Misâl: Baht-ı Kays u zulmet-i leyli, cemâl-i Leyliyi:

Başına cem' eyleyüp ol şûh giysû koymuş ad!

Fuzûli

5

Vech-i şebihin zâtı i'tibâriyle teşbîh

Vech-i şebihin zâtı i'tibâriyle teşbîh altı kısımdır:

1 Teşbîh-i tabîî yahut sâzec, 2 teşbîh-i âdî yahut mübtezel, 3 teşbîh-i temsîlî, 4 teşbîh-i garîb, 5 teşbîh-i tahyîlî, 6 teşbîh-i tahkîkîdir.

[49]1 Teşbîhi tabîî – müşebbeh ile müşebbehün bih beynindeki vech-i şebeh, umûr-ı kesîreden müntezi' olmamaktır.

Misâl: Gül yanak, Gonca- veş dudak, gibi.

2 Teşbîh-i âdî– âdî bir münâsebetle, bir şey'i diğeri bir şey'e benzettir.

Misâl: Goncasın şöyle sabâya! Eylesün bâri sana:

Reng-i gülden câme bûy-ı yâsemenden pîrehen!

Beytinde olan teşbîh gibi

Otuz üçüncü Ders

3 Teşbîh-i temsîlîdir ki – Darb-ı meseller bu kâbildendir.

Misâl: Ehl-i dil ârâm eder her nerde ki rağbetlenir!

Gâh olur gurbet vatan, gâhi vatan gurbetlenir.

Gibi.

4 Teşbîh-i garîbdir ki – İnsana birdenbire garîb görünür.

Misâl: Ey hâme eğerçi nâ-tuvânsın,

Zâhirde hamûş ve bî-zebânsın,

Üstâd eline girince ammâ:

Eyler seni andelîb-i güya!

Kanunur-reşad

Kezâ: Gehî bir bahr ve gehî bir zemîn-i nev eder peydâ,

Kalem mülk-i sühande hüsrev bahr u berr olmuşdur!

Beyitlerinde olduğu gibi

5 Teşbîh-i tahyîlîdir ki – kuvve-i muhayyile ile yapılan teşbîhlerdir.

Misâl: “Filan şâ'irin kuvve-i müfekkiresi güneş gibidir” teşbîhinde olduğu gibi.

[50]6 Teşbîh-i tahkîkîdir ki – vech-i şebihin, müşebbehün bih ile müşebbehe şiddet-i münâsebeti olmaktır.

Misâl: Şecâ'atli bir insanın arslana teşbîh edilmesi gibi.

6

Teşâbüh

Teşâbüh – tarafeynden birinin diğere fâik yahut ondan dîn olduğunu göstermeyerek, vech-i şebihin ikisinde de, müsâvâten mevcûdiyetini irâ'e eder.

Teşâbüh üçdür:

Birincisi – Meşâbehet

Misâl: Şu kırmızı güller birbirine benziyor

İkincisi – İddiâ-yı ayniyyet

Misâl: Bu sünbül ötekinin aynıdır.

Üçüncüsü – İddiâ-yı müsâvât

Misâl: Rehâ bulmak ne mümkün sûziş-i mihnetten'uşşâka

Visâl âteş, firâk âteş, belâ-yı intizâr âteş!

Otuz Dördüncü Ders

7

Teşbîhten garaz

Teşbîhten garaz – ya müşebbeh veyahut müşebbehün bihe ta'alluk eder.

[51]Müşebbehe ta'alluk eden garaz beşdir:

1 Müşebbehin imkânını gösterir.

Misâl: Gûyâ bir sahrada imişim, Güneş henüz çıkmaya başlamış, fakat ziyâsı bizim bildiğimiz gibi değil, mâyi' haline gelmişti. Uğradığı yerleri şefeka gark ederdi, Elvan bizim bildiğimiz gibi değil, gûyâ bir cevher-i seyyâl olmuşdu. Bir cisme ta'alluk etmese de yine meydanda görünürdü.

2 Müşebbehin hâl ve sıfatını gösterir.

Misâl: Gül bir âşüfte civân, bülbül ise bir serhoş
mısrâ'ında olduğu gibi.

3 Müşebbehi güzel gösterir.

Misâl: Zülfün düşünce gerden-i berrakın üstüne.

Billûr içinde sünbül-i sîrâbı andırır!

Şinasi

4 Müşebbehi sâmi'in zihninde kararlaşdırır.

Misâl: Benzer erbâb-ı riyânın hâli ol kâşâneye:

İç yüzü virân, dışı ma'mûr şeklin gösterir!

5 Müşebbehi zarîf gösterir. Buna istidrâf denilir

Misâl: Nûr-ı aynım âşinâ derler seni ağyâr ile
Turfê kim can nakş-i dîvar ile olmuş âşinâ.

Beyitlerinde olduğu gibi

Müşebbehün bihe ta'alluk eden garaz dahi ikidir.

1 Teşbîh – Müşebbehün bihin etemm ve ekmel olduğunu gösterir

Misâl: Sînesi destindeki peymâneden berrâk u sâf,
Ruhları destindeki sahbâ-yı terden kırmızı.

[52]Buna: Teşbîh-i maktûb denilir.

2 Müşebbehün bihin kemâl-i ihtimâma liyâkatini gösterir.

Misâl: Gurre-i rûzeyi gördüm feleğin bamında,
Bir kenarı güzele benzer oruç nâmında.

Beytinde olduğu gibi. Buna da: “izhâr-ı matlûb” nâmı verilir.

Fasl-ı Sâni

Otuz Beşinci Ders

İsti'âre

İsti'âre: Müşebbeh ile müşebbehün bihden birisi kat'iyen matvî bulunmaktır ki isti'âre eden kimseye “müste'âr” müşebbehün bihin lafzına: “Müste'âr”, ma'nâsına: “Müste'ârun minh”, müşebbehin ma'nâsına dahi: “Müste'ârun leh” denilir.

Eğer tarafeynden müşebbeh sûret-i kat'iyede mahzûf bulunursa buna: “İsti'âre-i musarraha” tesmiye olunur.

Misâl: Afitâb-ı kureyş olunca 'ayân.
Zulmet üzre oldu nûr-efşân.

Muallim Naci

Beytinde müşebbeh mahzûf olup kureyş kar'inesiyle Fahr-i Âlem aleyhisselâtu ve'sselâm efendimiz hazretleri murâd olunmuştur.

Eğer tarafeynden müşebbehün bih mahzûf olup, müşebbeh mezkûr olursa: “isti'âre-i mekniyye” olur.

[53]Misâl: Te'ennî mâye-i ikbâl-i ehl-i istikâmetdir,
Hutûtun i'vicâcı hâmeyi it'âbdandır hep.

Pertev Paşa

Bu beyitte, ehl-i istikâmet karînesiyle: “Hâme” nin müşebbeün bihi olan “insan” mahzûf bulunduğu için, “istiâre-i mekniyye” olmuştur.

Kezâ: Cevdet Paşa'nın:

Şâne-i zülf-i sühandir i'tirâz!

Mısra'ında, zülf karînesinden anlaşıldığı üzere “sühan” den murâd: mahbûbedir.

İsti'âre-i mekniyyeyi izhâra karî ne vaki' olan lafza: “İsti'âre -i tahyîliyye” nâmı verilir. Binaen aleyh, her nerede isti'âre-i mekniyye bulunursa, orada behemehâl, isti'âre-i tahyîliyye dahi bulunur.

istiâre-i mekniyyeye getirilen birinci misâlde: “Hame”, ikinci misâl de: Zülf kelimeleri – müşebbehün bihlerin mahzûf bulduklarına kar'ine vaki' oldukları için, bunlara isti'âre-i tahyîliyye denilir.

Teşbîh-i temsîlî – isti'âre tarikiyle isti'mâl edildikde: “isti'âre-i temsîliyye” nâmını alır.

Misâl: Hüner a'dâyı tatlı dil ile tasmîmdir yoksa

Nedir farkı zebân-ı can-güzârın nîş-i kej-dümden?

Beytinin mısra-ı evvelindeki – tatlı dili ile a'dâyı tasmîm etmek, ta'bîr-i müste'ârında olduğu gibi.

İstiâre-i temsîliyyeler beynen-nas kesretle isti'mâl olunurlarsa darb-ı mesel olurlar.

Misâl: “Zaman satar, samanı” gibi.

[54]Fasl-ı Sâlis

Otuz Altıncı Ders

Kinâye

Kinâye – maksad-ı aslî serâhaten beyân olunmayup, bir sûret-i müphemânede beyân edilmekdir. Kinâye sûretinde isti'mâl olunan kelimeye: “Meknî bih” ma'nâsına: “Meknî anh” denilir.

'Ale'l-ıtlak kinâyeye misâl:

“filanca sade- dildir” gibi ki -ednâ bir mülâhaza ile o zâtın hak ve belâğat sahibi denilmek istenildiği anlaşılır. İbtidâ-yı emirde kinâye üç sûretle olur:

Birincisi Kinâye mevki'inde müsta'mel olan kelime yani: (Meknî anh) zât olup, müfred mürekkep olmak üzere, iki kısma ayrılır:

1Kinâye-i müfrede – Meknî anh yalnız bir ma'nâya ta'alluk eder.

Misâl: cûşîş-i eşke dil-i pür-hûn bir mecrâ iki.

Mısra’ında “mecra iki” ta’biri – gözden kinâye olup, bir ma’nâyı hâvi olduğu için kinâye-i müfrede olmuştur.

2Kinâye-i mürekkebe – Meknî anha, me’ânî-i kesîre ta’alluk eder. Diyarbakırlı Said Paşa’nın Mizânü’l- Edeb’inde, kinâye-i mürekkebeye getirdiği Fuzûli merhûmun zirdeki nazmı, şayân-ı dikkat emsiledendir. Bir emîrin zevrakdan kinâye olmak üzere:

[55]Ağzı açık çıkmaz âvâzı ayağı yok yürür,
Can iledir seyri ammâ demek olmaz cânver,
Sayılır pehlûlarının üstühânı za’fdan
Böyle za’fiyle ağır yükler çeker eyler hüner,
Deve benzer gezdirir başta Süleyman tahtını,
Yoksa kândır saklanır göğsünde kıymetli güher?

Kinâyenin ikinci sûreti – Meknî anha sıfat olup, zihnin Meknî anha derece’-i suhûlet intikâline nazaran, karîbe ve ba’ide nâmı ile iki kısma ayrılır:

1

Kinâye’-i karîbe – Kinâye’i karîbe dahi ya vâzih veyahud hâfi olmak üzere iki kısma ayrılır.

1 Karîbe’-i vâziha – Zihin süratle meknî anha intikâl edebilir.

Misâl: Ahmed Efendinin ‘aklı hiç derecesinde ise de, Mehmed Efendiye nisbetle çokdur.

Bu ibârede, Ahmet Efendi zâten ‘akılsız olup Mehmed Efendiye nisbed olundukda âkil görünmesi, Mehmed Efendinin sırf deli olduğunu anlatdırır.

2 Kinâye’ ba’ide – Meknî anhanın zihne intikâli için karâin-i haliyeye ihtiyâç görünür.

Misâl: “Benim evim filanca için pek küçük gelir” ta’birinden: Karâin-i haliyeye münâsebetiyle, o zâtın büyük bir aile sahibi olup, hüddâmının kesretine, haşmetinin derecesine göre, bu ev ona nisbeten tavuk kümesi mesâbesinde kaldığı anlaşılır.

[56]Otuz Yedinci Ders

Kinâyenin üçüncü sûreti – meknî anha nisbet edilüp, kinâye sûretiyle sıfatın vücûdu mevsûfda isbat, yahud nefy edilir.

Misâl: “Mu’allim Efendi dershaneye girdiği gibi, talebelerin yüzü sarardı” yahud “Mu’allim Efendi bugün dersini ezberlemeyen Ahmed Efendiyi o kadar tekdir ettiği halde, yüzünün rengi bile tebeddül etmedi.”

Birinci misâlde: - Talebelere korkdu demekden kinâye olarak, sararmak ta'biri isti'mâl olunup, onlarda havf sıfatının vücûdunu isbat.

İkinci misâlde: "Ahmed Efendi zerre kadar korkmadı" demekden kinâye sûretiyle, "yüzünün rengi bile tebeddül etmedi" ta'biri kullanılıp, bu sûretle kendisinden, havf sıfatının vücûdu nefy edilmiştir.

Kinâye tarîkiyle ifâde'-i merâm etmek için, yukarıdan biri gösterilen turûk-i ifâdeden başka, daha dört mühim tarîk vardır ki – Birincisi ta'rîz, ikincisi telvîh, üçüncüsü remz, dördüncüsü îmâ ve işâretdir.

1 Tariz – Söylenen sözün zâhiren ta'alluk ettiği ma'nadan başka bir şey kasd olunmaktadır.

Misâl: "Hakîkat-i hissiyeden mahrûm iken âteşden, kıvılcımdan bahseden manzûmeler şebtâba benzer ki: zalâm-ı evhâm içinde firûzan görünse bile, hiçbir kalb üzerinde eser-i ihtirâk getirmeksizin kendi kendilerine söner mahv olur."

Ekrem Beğ

Fıkrasında Mu'allim Naci Efendinin Âteşpâre, Şerâre, Firûzan nâmlarındaki mecmu'a-i eş'ârlarına ta'rîz kasd olunduğu gibi.

[57]2 Telvîh – Söylenen sözden, ma'âna-yi murâda zihnî intikâl edebilmesi için, lâzım ile melzûm beyninde vesâ'it-i kesîre bulunmaktır.

Misâl: "Filanın parası ne kadar çok olsa, yine dayandırmaktan 'âciz kalıyor."

Fıkrasından, o zâtın konağında birçok insan mevcut olup, bunların ihtiyacât-ı zarûriyelerini îfâ için, ne kadar çok parası olsa mesârifâtına nisbetle, hiç hükmünde kaldığı ma'nâsı anlaşılır.

3 Remz – Söylenen sözde, hafânın vücûduyla beraber, vesâ'it-i efhâmiye pek az olmaktır.

Misâl: "Filanın eli uzundur" ta'bîrinden zihin birden bire ma'nâ-yi murâda intikâl edemez.

Fakat müsnedün ileyhî hâli uzun uzadıya mülâhaza edildikten sonra kendisinin bu ta'bîrle hayırsız denilmek istenildiği anlaşılır.

4 İmâ ve işâret – Söylenen sözde, hafânın adem-i vücûduyla beraber, vesâ'it-i efhâmiye mefkûd olmaktır.

Misâl: "Filan zâtî hılkaten semâhat-i mücesseme olarak yaradılmıştır." Gibi.

Fasl-ı Râbi
Otuz Sekizinci Ders

Mecâz

Mecâz – Bir lafzı ma'nâ-yı mevzu'un lehi irâdeyi mâni' bir karînenin vücûduyla beraber, levazım-ı ma'nâdan birinde isti'mâl etmektir.

[58] Bir fi'il, fâ'il-i hakîkisine isnâd olunmayup da zaman, mekân, sebep gibi mülâbeselerine isnâd olunursa - : Mecâz-ı 'aklî tesmiye olunur.

Zamana isnâd olunduğuna misâl:

“Bahar çimenleri yetiştirdi” Gibi ki – Eğer bu sözü muvahhidînden (Deiste) biri söylerse, mecâz-ı 'aklî olur. Çünkü: anın itikadınca otları inbât eden, ancak cenâb-ı Hakdır.

Fakat bu sözü tâbî'yyûndan (natüralist) biri söyler ise, hakîkat olur.

Mekâna isnâd olunduğuna misâl:

“Vatanımızı her vechile mukaddes tanımaklığımız lâzım gelir. Çünkü: Bizi besleyüp bu hâle getiren vatandır.”

Kezâ: Çok ni'metinin hakkı var üstünde hicâb et,
Âdâb ile bas pâyini rûyma türâbın.

Beytinde olduğu gibi.

Sebebe isnâd olunduğuna misâl:

“Filan kumandan düşmanları mağlûb etdi” Gibi ki – Düşmanları mağlûb eden kumandanın askeri ise de, kendisinin tedâbiri hasebiyle galebe husûsunda dahl-i küllîsi olduğu için, burada muzaffariyet – sebep olan kumandana isnâd edilmiştir.

Kezâ: Sultan Osman dehşet- âver kim,
Eyledi feyz-i himmeti ta'mîm!
'Adetâ bir küçük 'aşîretten,
[59] Ederek düşmanını tenkîl,
Koca bir devlet eyledi teşkîl!

Tepedelenlizâde H. Kemal

Beyitlerinin mazmunları dahi bu kabîldendir.

Bu misâllerdeki karîne-i mâni'a, bir ferdin milyonlarca efrâdı mahv etmesidir ki – Bu hâl, Kuvvâ-yı beşeriyenin hâricinde bir şeydir.

Otuz Dokuzuncu Ders

Ma'nâ-yı mevzû'un lehin irâdeyi mâni' karînenin vücûduyla beraber, müşâbehetin gayrı bir alâkaya istinâden, diğeri bir ma'nâda isti'mâl olunan lafza: "mecâz- ı mürsel" tesmiye olunur.

Mecâz-ı mürsele ta'alluk eden alâkalar şunlardır:

Birincisi – Mahalliyet 'alâkasıdır ki – mahal zikr olunup hâl murâd olunur.

Misâl: "Feneri yak" gibi ki – Fenerin fitilini yak demektir.

İkincisi – Hâliyet 'alâkasıdır ki – hâl zikr olunup, mahal murâd olunur.

Misâl: "Bu âteşi dışarıya çıkar" gibi ki – İçinde âteş bulunan mangalı dışarıya çıkar demektir.

Üçüncüsü – Külliyyet 'alâkasıdır ki – Küll zikr olunup cüz' murâd olunur.

Misâl: "Parmağımı kesdim" gibi ki – Parmağımın bir cüz'ünü kesdim demektir.

[60]Dördüncüsü – Cüz'iyet 'alâkasıdır ki – Cüz' zikr olunarak küll murâd olunur.

Misâl: "Filanın iki re's hayvanını sirkat eden sârik derdest edilerek, pençe-i kanuna çarpdırıldı" gibi ki – Burada iki re's ta'bîriyle cüz' zikr olunup, küll olan iki adet hayvan murâd olmuştur.

Beşincisi – Mazhariyet 'alâkasıdır.

Misâl: "Hükûmetin kolu uzundur" gibi ki – kolu uzundur ta'bîrinden murâd – kesret-i kuvvetidir.

Altıncısı – Sebebiyet 'alâkasıdır ki – Müsebbeb zikr olunup, sebep murâd olunur.

Misâl: "Bu gün semâdan altın yağıyor" gibi ki – Müsebbeb olan altın zikr olunup, sebep olan yağmur murâd olunmuştur.

Kırkıncı Ders

Yedincisi – 'Umûmiyet 'alâkasıdır ki – 'umûm zikr olunup, husus murâd olunur.

Misâl: Onuncu 'asr evâ'ilinde ise, Kanûni Sultan Suleymân zuhûr iden bedr-i tâm gibi, âfâk-ı siyâsiyyâtda birdenbire çehre-nümâ-yı cilâdan olunca cihân-ı denînin şark ve garbı, zîr-i pâ-yı adâletinde seccâde-i muzafferiyyet gibi seriliverdi.

Burada – Cihân-ı denînin şark ve garbı ta'bîr-i umûmiyesinden murâd olunan şark ile garbın birtakım eyâletidir. Yoksa umûm şark ile garb demek değildir.

[61]Sekizincisi – Husûsiyyet 'alâkasıdır ki – Husûs zikr olunup, umum murâd olunur.

Meselâ: "Bir lokma nân" ta'bîrinden, idâme-i hayât için lâzım olan ağdiyenin murâd olduğu gibi.

Fasl-ı Hâmis**Hakikat**

Hakikat – Bir fikri mecâz, kinâye, teşbîh, isti'âre gibi bir şey karışdırmaksızın, sâde bir tarzda ifâde etmektir, bu tarz ifâde ise, mevâd-ı ciddiye ile mü'ellefât-ı 'ilmiyede müsta'meldir.

Misâl: (370) İstihsâl-i muvâzene-i düvel maksad-ı hakîkisiyle açılan muhârebe meşrûdur. muvâzene-i düvel, kürre'i arzın bir kıtası üzerinde vâkı'a olan ve yekdiğeriyle hem-civâr bulunan düvel-i muhtelifeden hiçbirisi, diğerlerinin istiklâline hâlel getirebilecek derecede. Şevket ve satvet-i fevkalâ'de iktisâb etmeyüp, kuvvetlerinin oldukça birbirlerine mütevâzin bulunması maddesinden 'ibârettir.

“Hukuk-ı Düvel” Hasan Fehmi Paşa

'İbâresinde olduğu gibi.

[62]İlm-i Bedî'**Kırk Birinci Ders**

İlm-i bedî' – Kelimât-ı belîğanın sanâyi'-i bedî'iyye ile musavver olan muhassinât-ı latîfesini irâ'e eder bir 'ilimdir.

Sanâyi'-i bedî'iyye iki kısımdır: Biri Sanâyi'-i ma'nevîyye, diğeri Sanâyi'-i lafziyyedir.

Fasl-ı Evvel**Sanâyi'-i Ma'nevîyye**

Sanâyi'-i ma'nevîyye – Kelimât-ı belîğanın ma'nâyâ mute'allık muhassinâtını bildirir. Sanâyi'-i ma'nevîyyenin birincisi tıbâk san'atıdır ki – ma'nen birbirine zıddiyet-i tâmmeleri olan iki fikrin tekâbül etmeleridir.

Misâl: “Yoktan” bizi “vâr” eden bir fitrat,
“Vârdan” da “yok” etse Hakdır elbet.

Abdülhak Hamit

Beytinde işâret arasına alınan kelimelerin tekâbül etmeleri gibi.

2 Mürâ'ât-ı Nazîr san'atıdır ki- tezâdın gayri bir sûretle, yekdiğeri münâsebeti olan me'ânînin, bir arada cem' olunmalarıdır.

Misâl: Her tecellîden “heyulî” etti bin “suret” kabûl,
Çok mudur “ayine-i” tab'-ı selîm olmak bana?

Fehîm

Beytinde “heyulî” “suret” “âyine” gibi birbirine münâsebetleri olan me’ânînin bir arada cem’ olunmaları gibi.

[63]Kırk İkinci Ders

3 ‘Aks san’atıdır ki – Kelâmın bir cüz’i yâhut ba’zı eczâsı diğer cüz’i veya eczâsı üzerine takdîm olunduktan sonra, bir kerrede tehîr edilmektedir.

Misâl: Görülsün şark garbda garb şarkda iftihâr ile,
Ki neymiş anlaşılsın Türklerin mahiyet ü şânı!

İbnur-Reşâd

Ve “Sadatül-‘âdât, ‘âdâtüs-sâdât” kelâmın kibârı, kibârın kelâmıdır cümlelerindeki ‘aksler gibi.

4 Rücû’san’atıdır ki – Bir sözü daha mü’essir, daha parlak bir sûrette beyân etmek için, evvelce söylenen sözden rücû’ etmektedir.

Misâl: Eder ‘isyânıma gönlümde nedâmet galebe,
Neyleyim yüz bulamam ye’is ile ‘afvım talebe,
Ne dedim tövbeler olsun bu da fi’ili şerdir.
Benim özrüm günâhımdan iki kat bedterdir.
Nûr-ı rahmet niye güldürmeye rûy-ı siyehim,
Tanrının mağfîretinden büyük mü günehim?

Merhûm Şinâsi

Beyitlerinde olduğu gibi

5 Müşakele san’atıdır ki – Bir fikri, birbirine mümâsil kelimât ile ifâde etmektedir.

Misâl: “Cenâb-ı Hak – Kullarına zulm edenlere zulm; misâfirlere ikrâm edenlere ikrâm eder” gibi ki - “Cenâb-ı Hak – Kullarına zulm edenlere

[64]mücâzât; misafirlere ikrâm edenlere ‘inâyet eder” denilecek yerde: Müşâkele san’atında riâyeten: “Zulm edenlere zulm” “ikrâm edenlere ikrâm eder” denilmiştir.

Kezâ: “Tezer”: Beni bir kerre okşasan ne çıkar?

“Melek”: Sen çıkarsın demek ki fitne çıkar!

Abdulhak Hamid

Beytinde olduğu gibi

6 Tecâhül-i ârifâne san’atıdır ki – Mütakellim, ma’lûmu olan bir şey’i gayr-ı malûmu tarzında îrâd etmesidir.

Misâl: “Şeb midir bu? Ya sevâd-ı âh-ı pinhânım mıdır?”

“Şem’-i meclis şûle-i dağ-ı nümâyânım mıdır?”

Beytinde olduğu gibi

Kırk Üçüncü Ders

7 Mübâlağa san’atıdır ki – Bir şey’i ziyâde âlî, yâhud ednî göstermek fikriyle, mâhiyetinden birkaç derece ziyâde tavsîf etmektir.

Mübâlağa; teblîğ, iğrâk, ğulûv nâmlarıyla üç kısma ayrılır:

1-Mübâlağa-’aklen, ‘âdeten mümkün olursa: “Teblîğ” denilir.

Misâl: Gerçi girdiyse de muhâtaraya,
Aldı İstanbul’u muhasâraya,
Karadan sevk edip donanmasını,
Aldı bizzat ele kumandasını,
Öyle ki ‘askeriyle cenk etdi,
Hasma meydân-ı harbi terk etdi!

Tepedelenli H. Kemal

[65]2-Mübâlağa – ‘aklen mümkün olup da, ‘âdeten muhâl olursa: “iğrâk” denilir.

Misâl: Bozup tabur-ı a’ dâyı Libivayı dahi aldı,
Bu zât-ı pür-şükûhun gelmedi devletde akrâm!

Reşid Paşa

3-Mübâlağa – ‘aklen, ‘âdeten muhâl olursa: “ğulûv” denilir.

Ğulûv ise – Mübâlağanın eşne’idir.

Misâl: Bak ne mahzûndur dil-i mecrûh âh itsem ider,
Alem-i bâlâda ervâh-ı şehidân ihtizâz (!)

Hüseyin Hâşim

Fakat hüner-i hâvî olan ğulûvlar mecâzdır.

Misâl: Zâhid! Bu bürûdetle eğer duzaha girsen,
Bir lüle duhân yakmağa âteş bulamazsın!

Beytinde olduğu gibi

Kırk Dördüncü Ders

8 Tecrîd san’atıdır ki – İnsandan gayrı kâffe-i mahlûkât, hattâ bizzat mütekellim, nefisini şahs-ı âhar makâmına ikâme ile envâ-ı mükâlemâtta bulunmaktır.

Misâl: Nâz eyleme gönül gidelim bezm-i dilbere,
 Sen dur edeble ben süreyim rûyımı yere,
 Başlarsa ‘âdetince cefâya sitemlere,
 Gâh eylemem mukâbele gâh eyler ağlarım.

Ekrem Beğ

[66]Kezâ: Size lâyık hemân tarâvet iken,
 İyi çiçek sen niçün kadîd oldun?
 Mevki’in sînegâh-ı rağbet iken,
 Şimdi gözden de mi ba’îd oldun?

Kim atan gûşe-i kitâbe seni?
 Düşüren kim bu pîç ü tâbe seni?
 Kaç tulû’ u gurûb seyr etdin?
 Kaç seher zinde kaldım ey fâni?

Neye gitdin veya niçün bitdin?
 Sizde de var mı neş’e-i sâni?
 Bu tasavvûr eder beni me’yûs,
 Sad hezâr ah! Sad hezâr efsûs!

Yine şükr et garîb olan bahtın,
 Kefen etmiş sana sahîfeleri.
 Hoş beğenmiş edîp olan bahtın,
 Arasında gömüldüğün eseri

Ekrem Beğ

9 Hüsn-i Ta’lîl san’atıdır ki – Bir vasf için, latîf bir i’tibâr-ı gayrı hakîki ile münâsib bir
 ‘illet iddiâ olunmaktır.

Misâl: Sermâye-i şâ’irân tükenmez,
 Dünya tükenir yalan tükenmez!

Beytiyle:

[67] Perişân ehl-i ’âlem âh u efgân ettiğimdendir
 Perişân olduğum halkı perişân ettiğimdendir!

Beytinde olduğu gibi

Kırk Beşinci Ders

10 İltifât san'atıdır ki – Sözü hitâbdan ğaybete, ğaybetden hitâba nakl etmektir.

Misâl: Uçsun demem isterim ki insün,
 İnsana ferişte indi dinsün.
 Var vechi eğer desem melekdir,
 Ammâ şu da var ki pek dönekdir.
 Gel dâneye kaçma ey kebûter,
 Hayranını sanma dâm-güster.
 Oldun yine bağteten perîde,
 Bundan ne çıkar â nûr-ı dîde?
 Dânem seni sayd için deĝildir.
 Gel gel! Bu bir arzû-yı dildir.
 Düşsen bile dâme eyler âzâd,
 Bir başka revîşdedir bu sayyâd.
 Gönlüm sana beste oldu bî-dâm,
 Sayyad sen oldun ey hoş endâm!
 Sen olmadan âşiyân-resîde,
 Gönlüm nasıl olsun âramîde.
 Âteş gibi sevme 'itilâyı.
 [68] Gel olma âsûde kim hevâyı,
 Belâlara doğru etme pervâz,
 Tâ olmayasın dûçâr-ı şahbâz.
 Alçakda da pek dolaşma zîrâ
 Eyler iki saçma ömrün ifnâ.
 Kondu ser-i bâma bârek Allah,
 Tekrâr havalanırsa eyvâh.
 Uçmak için olmasın bahâne,
 Gâhi o bakışlar âsumâne?

Muallim Naci

11 Tadrîc san'atıdır ki – Bir şey'i derece derece tasvîr ederek, matlûb bir noktaya isâl etmektir.

Misâl: Makber, makber değil bir türbe, türbe değil ma'bet, ma'bet değil bir kürre, kürre değil bir fezâ-yı bî-intihâ olmalıydı.

Abdülhak Hamid

Kezâ: Tarafeynden top tüfenk sadâsı kesildi. İki 'asker mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere, boğaz boğaza, uğraşmağa başladılar.

Merhum Kemal Beğ

Kırk Altıncı Ders

12 Tevcîh san'atıdır ki – Söylenen sözün iki ma'nâya şumûlü olmasıdır.

Misâl: Bir topala – iki ayağın müsâvî olsun demek gibi ki – Bu söz, ikisinin de topal yahud iyi olmalarına dâ'ir iki muhtelif ma'nâya şâmildir.

[69]**13** Tevriye san'atıdır ki – Söylenen sözde, karîb ve ba'îd gibi iki ma'nâ olup, karîne-i hafiyeye mebnî, sözün ma'nâ-yı ba'îdi murâd olunmasıdır.

Misâl: Miyân-ı nâzikini mûya benzedirsem eğer,
Gürûh-ı ehl-i safâ öyledir “beli” derler.

Beytinde “beli” kelimesiyle:

“Şeyhülislam Mekki-zâde Asım Efendinin vefatında vak'a-nüvis Esad Efendi meşîhate müteheyi ve müterakkib iken Arif Hikmet Beğ Efendi şeyhülislam oldukda, Esad Efendinin söylemiş olduğu”:

Bu beytim yâdigâr olsun cihâna,
Tahallüfle derûnum gamla toldu,
Bana lâyık iken câh-ı meşîhat,
Hüdânın “Hikmeti” Arif Beğ oldu.

Belâğat-ı Osmaniye – Cevdet Paşa

Kıt'adaki “Hikmet” Kelimesinde olduğu gibi.

14 Bera't-i İstihlâl san'atıdır ki – Fâtîha-i kelâmı, mevzû-yı bahsi îmâ edecek elfâz ve ta'birât bulunmasıdır.

Misâl: Bundan sonra – (ilm-i belâğatın) – Kelâm-ı belî'in muktezâ-yı hâle tevfikine; ifâdenin sûret-i edâsına; Elfâzın lafzı, ma'nevî muhasenâtına ta'alluk eden kavâidi beyân olunacaktır.

Fıkrasından: “ilm-i me'ânî” “ilm-i beyân” “ilm-i bedî” kavaidinin beyân olunacağı müsteban olmaktadır.

[70]Kırk Yedinci Ders

15 Cem' san'atıdır ki – Mute'addid şeyleri: bir yerde cem' etmektir.

Misâl: İ'timâd etmez isen ur mihekk-i tecrübeye,
İşte levh, işte kalem, işte kütüb, işte fuhûl.

Hâmî-i Âmidî

Kezâ: Dil âteş, dîde âteş, sîne âteş, rûy-ı yâr âteş,
Gül âteş, bülbül âteş, gülşen âteş, cûybâr âteş,
Rehâ bulmak ne mümkün sûziş-i mihnetten 'uşşâka,
Visal âteş, firâk âteş, belâ-yı intizâr âteş.

Re'fet

Misâllerinde olduğu gibi

16 Tefrîk san'atıdır ki – İki şey'in beynindeki farkı göstermektir.

Misâl: Ruhunla mihr-i 'âlem tâba kimdir söyleyen birdir.
O ecsâma, senin ruhsârın ervâha mü'essirdir!

Said Paşa – Mîzanu'l-Edeb

17 Leff ü Neşr san'atıdır ki – Birkaç şey zikr olunduktan sonra – Her birine ta'alluk eden ahkâmın zikr olunmasıdır.

Bu da iki sûretle olur: Eğer zikr olunan şeylerin ahkâmı, tertîbe ri'âyeten îrâd olunursa: "leff ü neşr-i mürettep" tertîbe ri'âyet olunmaz ise "leff ü neşri gayrı mürettep" denilir:

Birinciye misâl: Sûz-ı 'aşkın sînede, sevdâ-yı zülfün kalbde,
Nârdır gülhanda gûyâ, mârdır gencînede.

[71]İkinciye misâl:

Fikr-i zülfün dilde tâb sûz-ı 'aşkın sînede,
Nârdır Gülhanda gûyâ, mârdır gencînede.

Belâğat-ı Osmaniye – Cevdet Paşa

18 Te'kidü-'z Zem Bîmâ Yüşbihü'l Medh san'atıdır.

Misâl: "Onun namaz kılmadığını gördüm, fakat doğrusuya oruç tuttuğunu görmedim" gibi.

19 Te'kidü-'l Medh Bîmâ Yüşbihü'z Zemsan'atıdır

Misâl: Şu elmasın hiçbir nakızası yoksa da, seyr edenlerin gözünü kamaşdırır. Ta'bîrinde olduğu gibi.

20 Kavı-i bil Mûcib san'atıdır.

Meselâ: Sen filanı tahkîr ettin mi? Hayır ben onu tahkîr etmedim, koca bir cem'iyet arasında terzîl ettim, denilmesi gibi.

Fasl-ı Sâni'

Kırk Sekizinci Ders

Sanâyi'-i lafziyye

Sanâyi-i lafziyye – lafza müte'allik sanâyi'i bildirir. Bu da iki kısımdır: Biri cinâs, diğeri sec'idir.

[72] 1

Cinâs

San'at-ı cinâs – iki lafzın hurûf ve hey'etleri birbirine müşâbih olup, ma'naları muhtelif olmaktır.

Cinâs beş kısma ayrılır:

1 Cinâs-ı tâmdır ki – Her vechile birbirine müşâbih olan lafzlardır.

Misâl: Erbâb-ı nazar sevip ö (perler)

Yerlerde sürünmesün o (perler)

Muallim Naci

Beytiyle: Kismetindir gezdiren (yer yer) seni,

Gâfil olma 'âkıbet (yer yer) seni.

Beytinde mu'terıza arasına alınan lafzlar ile:

Ol meh cefâyı sanma ki (devrândan) öğrenir,

Bî mihr ü bî vefâlğı (devrândan) öğrenir!

Beytindeki lafzlarda olduğu gibi.

2 Cinâs-ı muharrefdir ki – Kelimelerin harekesi muhtelif olmaktır.

Misâl: Âlim, âlem, gibi ki – birisi lâmin kesriyle telaffuz olunup, sâhib-i 'ilm ma'nâsına, diğeri dahi lâmin fethiyle okunup, mecmu'a-ı kâ'inât ma'nâsına gelir.

3 Cinâs-ı kalpdır ki – Kelimelerin kâfe-i hurûfu bir birinin aynı olup tertipde ihtilâf bulunmaktır.

Misâl: "mâl" ile "emel", "rûh" ile "hûr" gibi.

[73]Kezâ: Şükr be-terâzu-yı vezâret ber-küş.

Misra'ında dahi kalb san'atı mevcûd olup, sol tarafından yine aynıyla okunulur.

4 Cinâs-ı nâkısdır ki – Kelimelerin hurûfu 'adedinde ihtilâf bulunmaktır.

Misâl "tâb" ile "kitâb" gibi.

5 Cinâs-ı müzâri'dir ki- lafzın harflerinin, yalnız birer harfleri muhtelif bulunmaktır.
Misâl: “Bağ” ile “Dağ” gibi.

Kırk Dokuzuncu Ders

2

Seci'

San'at-ı Seci' – Kelâmın fâsılalarındaki kelimeler müttehid olmaktır.

Seci' üç kısımdır:

1 Seci-i mütevâzîdir ki – Fevâsıl-ı kelâmda bulunan seci'lerin veznen mutâbık olmalarıdır.

Misâl: Hakîkatinde vüsûl, müstehîlü'l husûl kelâmında: “vüsûl” ile “husûl” gibi.

2 Seci'-i murassa'dır ki – Nazımda mısra'-ı evvelin hâvi olduğu kelimât, mısra'-ı sâninin kelimâtiyle ve nesirde bir fikranın kelimâtı, mukâbili olan fikranın kelimâtiyle, sec'an veznen birbirine mutâbık olmalarıdır.

[74]Nazma misâl: Menba'-ı enhâr-ı âb-ı mekremet

Matla'-ı envâr-ı tâb-ı merhamet.
Perde endâz-ı hafayâ-yı bütûn,
Rûşenâ-sâz-ı habây-ı fûnûn.
Ârif -i 'allâme-i kudret nisâb,
Vâkîf-ı fehhâme-i hikmet -me'ab,
Âkil ü dâna Hüdâvend-i zemîn,
Kâmil ü yektâ hünermend-i fatîn.
Mübtedâ-yı hutbe-i fazl u reşâd,
Müntehâ-yı rütbe-i 'akl u sedât.
Destgîr-i 'âcizân-ı ruzgâr,
Mest-i şîr-i kahramân-ı kâr-zâr.
Mâye-i ferr-i sehâdır mâyesi,
Sâye-i pür-hümâdır sâyesi.
Kevkeb-i mesûduna menzil şeref,
Meşreb-i pür cûduna mahmil sadeğ.
'İlm ü fazlından efâzıl muktebes,
Hilm ü 'aklından fezâ'il mültemes.
Mas'ad-ı efzâline olmaz karîn,
Mesned-i iclâline bulmaz karîn.

Devleti ma'mur u âbâd eyledi,
 Milleti mesrûr u dilşâd eyledi.
 [75] Tâ bula âsâr-ı gerdûn inhidâm,
 Tâ ola eş'âr-ı mevzûn ber-devâm.
 Bulmasın bünyân-ı ikbâlin hitâm,
 Olmasın divân-ı iclâlin tamâm.
 Bî-hazân kalsun bahâr-gülşenin,
 Müste'ân alsun karâr-ı düşmenin.

Nesire misâl: basît-i âlemde medâyin-i 'azîme inşâsıyla, revâbit-ı ictimâ'î teşyîd ediyor.
 Muhit-i a'zamda sefâyin-i cesîme peydâsıyla, vesâit-i intifâ'î tezyîd ediyor.

Mizanü'l-Edeb-Said Paşa

3 Sec'-i mutarrafdır ki – Sec'ilerin yalnız veznen muhtelif olmasıdır.

Misâl: Havada letâfet (peydâ), bahçelerin her birisi bir nüzhetgâh (dil-güşâ) olup
 'andelib-i hoş (âvâz) nagamât-ı latîfe ile sâmi'a (nevâz) olmağla... ilh.

Mizânü'l-Edep-Said Paşa

İbâresinde olduğu gibi.

Ellinci Ders

İlm-i Bedî'in levâhıkı

Serikat-i şi'ir – Bir şâ'ir, tab'ma hoş gelen başka bir şâ'irin şi'irini alıp kendi şi'i'ri diye
 neşr ve 'ilân etmektedir.

Tevârüd- iki veya daha ziyâde şâ'irler, birbirlerinden habersizce ba'zı ebyât-ı müteşâbih
 inşâd etmeleridir.

Bu hâl, târih tanzîm eden şâ'irlerde kesîrul-vukû'dur.

[76]Cevdet Paşa'nın Belâğat-ı Osmaniyyesinde münderiç: "câyını 'adn eylesin rabb-i
 kadîr" târihini, tevârüd tarîkiyle "Sürûri" "Hikmet" "Re'fet" nâm şâ'irler tanzîm
 etmiştir.

Kezâ: Yapdı Hân Abdulmecîd yem-himem cîsr-i cedîd.

Şinâsi, Hakkı

İktibas – Bir şâ'ir, âyât-ı beyyinât-ı Kurraniyeden yahud ehâdis-i nebeviyyeden birini kendi şi'rine ilâve etmektedir.

Ayet-i kerimeye misâl:

Yokdur cürmü seyyiâtımla,
Rahmet-i ümîdimin budur sebebi,
Ki buyurmuş Hudây 'azze ve celle:
“Sebekat Rahmetî 'âlâ gazabî.”

Merhum Genç Emin Beğ

Keza: Besddir erbâb-ı fikrete bu hitâb:

“Fette kullâhe ya ulil-elbâb.”
Kul hüvallah ile dili memlu,
“Ellezî lâ ilâhe illâ hû”

Şakir Ahmet Paşa

Hadîs-i Şerîfe Misâl:

Hayr-ı ümmet o dur ki himmet edip,
Hıfz-ı Kur'ana sa'y eder her ân,
Ki Resûlün Kelâmıdır bu hadîs:
“Hayrüküm men ta'lemül-Kur'ân.”

[77]Tazmîn – Bir şâ'ir diğeri bir şâ'irin nazmını, kendi şi'irine ilâve etmektedir. Fakat tazmîn olunan şi'ir müte'ârif olmadığı sûretde, sirkâte haml edilmemek için işâret arasına alınmalıdır.

Misâl: Yıkılup kasr-ı felek hâk ile yeksân olsa,
Mihr ü mâh-ı âdemin ka'rına ğaltân olsa,
Âlemin unsûr u eczâsı perişân olsa,
Gark-ı tûfân-ı kazâ, lokma-ı nîrân olsa,
“Dâr-ı dünya deli gönlüm gibi virân olsa”
“Ne cihân olsa, ne cân olsa, ne hicrân olsa!”

Ekrem Beğ

‘İlave-i Muhimme
Elli Birinci Ders
Fransızcadan İktibâs
STYLE

Üslûp

Üslûp – Tarz-ı üslûp başlıca üç kısma ayrılır:

Üslûb-ı sâzic **le style simple**. Üslûb-ı mu’tedil **le style tempere**, Üslûb-ı âlî **le style süblime**

Üslûb-u-ı sâzic – **Du style simple** – Fesâhat-ı kelâm ile beraber, sade bir tarzda ifade-yi meram etmektedir.

[78]Bu tarz üslûb, şu’ûnât-ı âdiye ile münâsebeti olan mektuplarda müzekkerrelerde, hikâyelerde isti’mâl edilir.

Üslûb-ı mutedil **Du style tempere** – Ziyet-i kelâma ri’âyetle beyân-ı maksat etmektedir. Bu tarz üslûb, romanlarda, tarihe müte’allık kitaplarda, enva’-ı nutuklarda, âsâr-ı nefîse tahrîrinde kullanılır.

Du style sublime Üslûb-ı âlî – Pek mutantan bir tarzda tasvîr-i merâm etmektedir.

Bu tarzda üslûp ise – Din, felsefe, ahlâk gibi ‘ulûm-ı âliyeye mute’allık âsâr te’lifinde yahud cemiyet-i beşeriyenin sa’ir mevâd-ı mühimmesinde isti’mâl edilir.

QUALİTES GENEALES DU STYE

Üslûbun Enva’-ı Umûmiyesi

Üslûbun Enva’-ı Umûmiyesi – **La noblesse** necâbet, **la precision** sıhhat-i tâmme, **la clarte** vüzûh, **l’harmonie** aheng-i selâset ile, **la concision** ihtisârdır.

De la noblesse du style necâbet üslûp – müdakkikâne bir sûrette ta’birât-ı âdiyeyi izâle etmek şartıyla, tahrîr-i kelâm etmektedir.

De la precision du style sıhhat-i tâmme-i üslûp – Her fikri kelimeyi mahsusasıyla beyân edilmekle beraber, aksâm-ı cümlede münâsib bir tarzda tertîb edilmektedir.

[79]**De la clarte du style** vuzûh-ı üslûp – umûmun anlayabileceği bir sûrette tahrîr-i merâm etmektedir. İşâret-ı tenkitiye ile kısa cümleler, ifâdeye pek büyük bir vüzûh bahş ederler.

De l’harmonie du style Aheng-i selâset üslûp – Esvât-ı sakîle ile müstehceneyi –izâle etmektedir.

Ahenk – Tabî’i **Mecanique** ve taklîdi **İmitâtive** gibi iki sûretle olur.

L'hormonie mecanique Aheng-i Tabî'i – İntihâb edilen kelimelerin hâsıl ettikleri ahenkdir ki – Beyân olunan fikirlerle irtibâtı bulunmaz.

L'harmonie imitâtive Aheng-i taklîdi – iki kısımdır:

Birincisinde – Beyânı maksûd olan şey', Esvât-ı kelâm ile tasvîr olunur.

İkincisinde – Kelâmın hâsıl ettiği ahenk, beyânı maksûd olan şey' ile mutâbık bulunur

Fransızcaya misâl: Ented-on de la mer les ondes bouilloner?

Le vers çömme un torrent en rouland doit tonner.

Delille

De la concision du style ifade de ihtisâr – Beyânı maksûd olan efkâr için, sarfda şiddet-i ihtiyâç hissedilen kelimâtdan başka, hiçbir harf isti'mâl edilmemekdir.

Elli İkinci Ders

QUALÎTES PARTICULIÈRES DU STYLE

Üslûbun Enva-ı Husûsiyesi

Üslûbun Enva-ı Hususiyesi – (Üslûb-ı sâzice ta'alluk eden.)

[80]**La simplicité** Sâdelik, (Üslûb-ı mut'edile dâir olan)

L'elegance Zarâfet, **la delicatessen** Nezâket

La finesse İncelik, (Üslûb-ı âlîye mahsus)

La richesse Kesret ü ziynet, **la vehemence** şiddet,

La magnificence İhtişâm, **le sublime** ulviyettir.

De la simplicité Sâdelik – Efkârı mümkün olduğu kadar sâde ve tabî'i bir sûrette tasvîr etmektedir.

De lelegance Zarâfet – Esnâ-yı tahrîrde, en munakkıh esâlib ve ta'birâtı intihâp etmektedir.

De la delicatessen Nezâket – Kalb ve rûhum enfüs-i hissiyâtını arayış ve zârâfetle tasvîr etmektedir.

De la finesse İncelik – Tasvîr edilen şeyden noksan olarak beyân merâm etmek icab ederse de, muhatap yahut karîn, maksadı tâmmi anlayabileceği derecede karînelerin bulunması elzemdir.

De la richesse Kesret ve ziynet – Efkârın kesîr olmasıyla beraber, umûmiyetle ibâreyi parlak bir tarzda terkîb etmektedir.

De la vehemence Şiddet – Bir fikr ve hissi, son derecede bir kuvvet ve şiddetle beyân etmektedir.

De la magnificence İhtişâm – Efkâr-ı ihtisâsâtı, mutantan, müzeyyen bir sûrette tasvîr etmektedir.

Du Sublime Ulviyet – Muhteşem, mu'azzam, Safâ, bahş, rûh olan fikirler mahsûsâtındandır

İbnu'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman

SON

(Kasbar Matbaası)

5. AÇIKLAMALI DİZİN²

‘**AKS:** Mısra ya da cümlelerin anlamlı iki bölümünden birini önce, diğerini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz ederek aynı anlamda bir mısra ya da cümle meydana getirmektir. (63)

Cennet gibidir rûyin rûyin gibidir cennet
Âdem doyamaz sana sana doyamaz âdem

ADEM-İ RİÂYET: Uymama, riayet etmeme (7,14)

ADEM-İ VÛCÛD: Mevcut olmayış. (4,57)

ADRAB: Anlamda belirsizlik olduğunu, iki ihtimalin de geçerli olduğunu ifade eder. Adrab için kullanılan “belki” edâttır. (40)

Misâl: Bugün Ahmet Bey belki gelir, belki gelmez, gibi.

AHENG-İ SELÂSET ÜSLÛP: Akıcı, ses kakışması olmayan güzel yazılardaki üslûp (79)

AHENG-İ TABÎ’İ: Anlatımda seslerin taklit edilmeden oluşan doğal uyumu (79)

AHENG-İ TAKLÎDÎ: Medlulünü seda ile taklid eden kelimelere “elfaz-ı savtiyye” denir. Ses taklidi kelime demektir. Taşdığı manayı teşekkül ettiği seslerde de telkin eden kelimelerden oluşan söz düzeni.(“tir tir titremek”) (79)

AHENK: Her türlü anlatımda seslerin kulağa tatlı gelmesi özelliğidir. Konuşmada ahenk, sözlerin çok düzgün söylenmesine cümledeki vurgu ve tonlamaya titizlikle uyulmasına bağlıdır. Fakat bu tatlılık dilden dile çok değişir. Yazılı anlatımda ahenk hecelerin yapısına hece ve kelimelerin sıralanmasına cümlelerin dizilişine ve sıralanan ses bölümlerinin birbirine uygun olmasına bağlı kalır. (79)

AKSÂM: Parçalar, bölümler, kısımlar. (46.47, 48, 79)

AKSÂM-I CÜMLE: Cümlelerin bölümleri, cümlelerin kısımları.(79)

ALÂKA: Alâka, zihnin, bir kelimenin hakikî anlamından mecazî anlamına intikalini, geçişini sağlayan ilişkidir. Bu ilişki, benzerlik ilişkisi ise istiare, benzerlik dışında bir ilişki ise mürsel mecaz sanatı söz konusudur. Bir kelime bir alâkaya bağlı olarak farklı bir anlamda kullanılabilir. Dinleyici, bir kelimenin bildiği anlamından farklı bir anlamda kullanılmış olduğunu bu alâkayı keşfederek anlar. Bir kelime, belâgat bilimine göre dokuz tip alâka sebebiyle mürsel mecazlı olarak kullanılabilir.

Benzerlik ilişkisinin dışında olan bu alâkalar şunlardır: Âliyyet, mazhariyyet, hulûl, sebebiyyet, cüz’iyyet, umûm, itlak, kevniyyet, evveliyyet. (41, 46, 60, 61)

ÂSÂR-I NEFÎSE: Güzel sanat eserleri. (79)

ASHÂB-I SELİKA: Güzel söz söyleme yeteneği olanlar. (4)

ÂYİNE: Ayna (10, 62)

BA’ÎDE: Uzak, irak(53)

BELÂGAT: 1)Arapçada bir şeye erişmek anlamına gelen “balaga” kökünden yapılmış mücerret isim olup; beyanda, selaset akıcılık demektir. Fahreddin Râzi’ye göre belagat, söz sahibinin kalbinde olan mânânın künhünü olan hâlel verici icâz ve usandırıcı uzatmadan sakınmak şartıyla ifadedden ibarettir.

Mebâni’l İnşâ’daki tarifse “Kelâmı nazm eden mânâ-yı müfide derler” şeklinde verilmiş. Bu çok kabul gören klasikleşmiş tarifi ise Sekkaki’dan alınmakla birlikte Taftazani’nin daha belîğ ifade ettiği “sözün fasîh olmakla beraber mukteza-yı hâl ve makâma mutabık olmasıdır” tarifidir. Bugünse belagati “etkili, kısa açık ve güzel söz

²Açıklamalı dizinde sözcüklerin sonlarında belirtilen sayfa numaraları verilirken, orijinal metindeki sayfa numaraları esas alınmıştır.

söylenenin ilmi” yahut “Hitap ettiği kimselere göre münasip ve tam yerinde, düzgün ve hakikatleri ifade eden güzel söz söyleme sanatı” şeklinde tarif edebiliriz.

2) Belagat, bir dereceye kadar “tabiat” mânâsına geldiği gibi, düzgün ve yerinde söz söyleyebilmek kabiliyeti anlamında gelir.

3)Belagat hem düzgün hem de yerinde söz söylemek usûlünü öğreten; meânî, beyan, bedi ilimlerinin üçüne birden verilen isimdir. (4, 9)

BELİĞ: Fasîh, düzgün söz. Beyan âlimleri, mecaz ve kinâyeyi hakikatten ve istiareyi teşbihten daha belîğ bulmaktadır.(9)

BERA’AT-İ İSTİHLÂL: Mensur veya manzum bir esere seçkin ve konusuna uygun sözlerle başlamaktır. Buna hüsn-i matla’ veya hüsn-i ibtida da denir.

(69)

BEYÂN: Edebiyat biliminin bir alt şubesi olan “usûl-ı semâniye” yani “sekiz yöntem” bilimlerinden birisidir. Beyân, mânâdaki kapalılığı giderip ona muhatabın anlayacağı biçimde açıklık kazandırmaktır. Istilahta belagatı meydana getiren âlet ilimlerinden birine delâlet eder. Belagat içindeki yeri meâniden sonra, bedi’den öncedir. beyân, lafzın mânâyâ delâletinde vuzûha kavuşabilmek için gereken melekeyi kazandıran ve bununla ilgili kâidelerin bütününe içine alan bir ilimdir.

Beyân, belagat ilminin hakikat, mecaz, kinâye, teşbih, istiâre gibi bahislerini öğreten kısmıdır.(11,15,17,18,21,23,24,25,26,27,29,31,34,39,42,43,44,54,63,69,78,79,80)

BEYÂN-I ’ÂKİBET: Bir sözün ya da işin sonunu hesap edebilmektir.

Beyân-ı ’âkıbet için: Bir işin ibtidâsında ziyân da etseniz, neticesini istihrâç etmeyinceye kadar, o işden nevmîd olmayınız! Gibi.(17)

BEYÂN-I HÂL: Hâlini arz etme, bildirme, anlatma,(27)

BEYÂN-I MEDH İÇÜN HAZF: Öznenin övüleceği için söylenmemesi. Misâl: Terbiyeli bir talebedir. (24)

BEYÂN-I TAHKİR İÇÜN HAZF: Öznenin tahkir edileceği nedeniyle söylenmemesi durumu. Misâl: Bir mu’allim talebelerinden birine hitâben: “Hiçbir gün, güzel bir ders okuduğumu görmedim!” demesi gibi. (25)

BEYÂN-I TERAHHÜM İÇÜN HAZF: Öznenin merhamet edilecek acınacak bir durumda olduğu için söylenmemesi. Misâl: Fakir bir talebedir. (25)

BEYÂN-I ZEM İÇÜN HAZF: Öznenin yerileceği için söylenmemesi. Misâl: Tenbel bir talebedir! Gibi. (25)

BEYÂN-İ TA’ZİM İÇÜN HAZF: Öznenin büyükleme, büyük sayma, saygı gösterme amacıyla söylenmemesi. Misâl: Bir talebe sınıf başısına, mu’alliminden ruhsat alıvermesini recâ ile sınıf başı bu hizmeti îfâdan sonra: “ruhsat verdi” demesi gibi.(24)

CEM’ :1)Çokluk. 2)Bedî tabirlerdendir. Birkaç şeyi bir hüküm altında toplamak, birden fazla şeyin bir hüküm altında toplanmasıdır. İki şey arasında cem yapıldıktan sonra aralarını tefrik etmeğe yani ikisinin aslında aynı şey olduğunu belirtmeğe cem ma’a’t-tefrik, cem yapıldıktan sonra cem’i meydana getiren şeylerin özelliklerini söylemeye de cem ma’a’t-taksim, yani taksim ile yapılan cem denir. Cem yapıldıktan sonra tefrik, tefrik yapıldıktan sonra da taksim yapılırsa cem ma’a’t-tefrik ve’t-taksim, yani tefrik ve taksim ile yapılan cem denir. (18, 23, 27.28.29, 30, 32, 49, 62, 71, 79)

Misâl: İ’timâd etmez isen ur mehekk-i tecrübeye,

İşte levh, işte kalem, işte kütüb, işte fütûh.

Hâmî-i Âmidî

CEMİYET-İ BEŞERİYYE:1.İnsan topluluğu 2.Kurum dernek (79)

CİHET-İ CÂMİ’A: İki kelime yahut iki cümlelerin birbirine bağlanabilirliğini sağlayan ortak yön, anlamsal kesişim kümesi. “ve” ile yapılan bağlamanın kabul edilebilir olmasının bazı şartları vardır: Kendisine bağlanan (ma’tufun aleyh) ile bağlanan (ma’tuf)

arasında ortak yön (cihet-i camia) bulunmalıdır. Ortak yön (cihet-i camia), kendisine bağlanan ile bağlanana zihinde birleştirecek bir alâka ve münasebettir. Cümlelerin birbirine bağlanmasına “vasl”, bağlanmadan ard arda getirilmelerine “fasl” denir. Birbirine bağlanan cümleler arasında da “**cihet-i camia**” bulunması gerekir. Meselâ “Ahmet şairdir ve Mehmet kâtiptir.” şeklinde iki cümleyi birbirine bağlayabilmek için bu iki cümlenin özneleri arasında arkadaşlık, kardeşlik, düşmanlık gibi belirli bir münasebet ve alâka bulunması gerekir. (41)

CİNÂS: Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki sözcüğü bir arada kullanmaktır. Buna tecnis de denir. (73)

CİNÂS-I KALP: Bir sözcüğün harflerinin yerlerinin değiştirerek yapılan cinastır. Ancak, bu yolda ortaya çıkan yeni sözcüğün anlamlı olması gerekir. (73)

CİNÂS-I MUHARREF: Arap harflerine göre yazılışları aynı, harekeleri yani okunuşları ayrı olan sözcüklerle yapılan cinastır.(73)

CİNÂS-I NÂKİS: Harekeleri farklı olan kelimelerin meydana getirdiği cinastır. (73)

CİNÂS-I TÂM: Kelimelerin imla ve telaffuzda birbirleriyle tam olarak uyuşmasıdır. (73)

CÜMLE-İ HABERİYYE: Haber cümlesi. (13)

CÜZ'İYET 'ALÂKASI: Mecâz-ı Mürsel'in 'alâka çeşitlerindedir. Kelimenin hakikî anlamı ile mecazî anlamından birinin diğerinin cüz'ü olduğu alaka şeklidir.”Ağaçlar budandı, yelken göründü” ifadelerinde olduğu gibi. (60)

DARB-İ MESEL: Atalar sözü, atasözleri. (50, 54)

DELÂLET: Beyan ilminde lafız ile mana arasındaki münasebete denir. Delalet bir şeyin zihinde hâsıl ettiği görüntü, sûrettir.(8, 9, 10, 13, 27, 33)

DU'Â: Allah'a yalvarma, niyaz. İnşâ'-i talebî konularından nehyin (bir şeyin terk edilmesini talep etmektir) Du'â için: Yârabbî beni cehennemde yakma! (17)

EDÂT: Yalnız başına bir anlam taşımayan, ancak isim ve isim soylu kelimelerden sonra gelerek sonuna geldiği kelimeyle cümledeki başka kelimeler arasında anlam ilişkisi kuran sözcük ya da sözcüklerdir. (17, 18, 20, 22, 27, 28, 29, 30, 46, 47,74)

EDÂT-I TEŞBÎH: Benzetme edatı (46, 47)

EDEVÂT: Edatlar. (46)

EDEVÂT-I ATFİYYE: Bağlama edatı. “ve”, “dahi”, “de” gibi. (13, 39, 40, 41)

EDEVÂT-I İSTİFHÂMİYE: Soru edatları (20)

EDEVÂT-I TEŞBÎHİYE: Benzetme edatları(46)

ELFÂZ: Lafzın çoğulu. Zihindeki manayı ifade edecek lafızların hüsn-i intihabı, edebiyatta en ziyade gözetilecek şeylerdendir. (69, 4)

ELFÂZ-I MÜTEBÂYİNE: Her biri bir manâya delâlet eden lafzlardır, şems, semâ gibi (10)

ELFÂZ-I MÜTEADDİDE: Bir ma'nâya şumûlü olan elfâz-ı müteaddidedir. Misâl: fevt, mevt-insan, âdem, beşer gibi. (10)

ELFÂZ-I MÜTECÂNİSE: Şeklen müşâbih, ma'nen yekdiğerine mübâyin olan lafzlardır: a'lam, a'lam, müferrat, müferrat gibi (11)

ELFÂZ-I MÜTERÂDİFE: Eş anlamlı kelimeler. Bir manada kullanılan kelimeler.(11)

ELFÂZ-I MÜTTEFİKA. :Her birinden birkaç ma'nâ anlaşılabilir lafzlardır.

Meselâ: Beyt gibi ki Bundan hâne ma'nâsı anlaşıldığı gibi, iki mısra'dan mürekkep şi'irin ismi dahi anlaşılır. (10, 12)

ELFÂZIN ENVA'I: Sözlerin türleri (11)

EKMEL: Kusursuz, mükemmel olan(52)

EMR: Emir, küçük olanlara verildiğinde “talep”, eşitler arasında verildiğinde “iltimas”, üstlere verildiğinde “niyaz” ve “istida” adını alır. Talep'e örnek: “Seyise söyle atı eğerlesin.” İltimasa örnek: “Halil, yarın erken gel sohbet edelim.” Niyaz ve istidaya örnek: “Lutfediniz, yardımlarınızı esirgemeyiniz.” Emir şekli bazen “izin” verme anlamı taşır. Bir şey ikram etmek için “buyurunuz” deriz. (İkramı kabul edip etmemekte muhatabın olumlu yahut olumsuz emirlerinden birini kabule hazır olduğumuzu gösteren çok ince bir emirdir. Emredilmesini emreden bir emir! Türkçenin inceliklerinin doruklarından birisi bu sözdür.) Emir, bazen tehdit anlamında kullanılır: “Dilediğin gibi yap, sonra görürsün.” Bazen küçümsemek için kullanılır: “Haydi sen yap.” denilir, “yapamazsın” demektir. (15, 16)

EMSİLE: Nümûneler, misaller, örnekler.(6, 22, 55)

ERKÂN-I TEŞBÎH: Kalam için dört rükün itibar olunur ki birincisi ibtida ikincisi tahallüs üçüncüsü talab dördüncüsü intihadır. Müsnedün ileyh müsned ve müteallikat-ı fiil diye üçe ayıranlar da vardır. (46)

ESÂLÎB: Üslûplar, usuller, tarzlar, ifade şekilleri (4)

ESMA’-I İŞÂRÂT: İşaret isimleri (27)

ESNÂ-YI TELAFFUZ: Telaffuz vaktinde, söyleyiş sırasında.(6)

ETEMM: Sonunda en sonunda(52)

FÂ’İDE-İ HABER: Meani tabirlerindedir. Bir haberden edinilen mülumat demektir. (13)

FASL: Meani tabirlerindedir. Eski nesirde kesik kesik cümlelerle anlatım. Eskiler buna “sebk-i mefsul” derlerdi. Eski nesirde bu yolda cümleler birbirlerinden “seci” lerle ayrılırlardı. (41)

FER’: Asılla ilgili olmayıp fer’e mensup olan, ayrıntılı.(45)

FESÂHAT: Bir sözün kelimelerinde ve bütününde lafz, mâna ve âhenk yönünden kusur bulunmamasıdır. Fesahat kelime, cümle ve konuşanda aranır. Dil kurallarına ve edebî geleneğe, ediplerin kullanımına uygun olan kelime ve sözler “fasih” sayılır. Fesâhat, elfazın telâffuz ve istimâ’ı tatlı ve manası zahir yani telaffuz olunur iken manası zihne mütebâdir olmaktır. Bunun alâmeti dahi elfâzın kavâid-i lisana muvafık ve elsine-i üdebâda kesîrû'l-isti'mâl olmasıdır. Cevdet Paşa “Sözün telaffuzu kolay olmalı, kulağa hoş gelmeli, manası açık olmalıdır. Söz, dilin kurallarına uygun olmalı, usta yazarların kullanımına uymalıdır. Güzel söz, halkın anladığı, aydınların da inceliklerini kavrayarak takdir ettiği sözdür.” Kelimenin, sözün (kelâmın) ve konuşanın (mütekellim) fesahatinden bahsedilebilir, yani fesâhat, ancak bunların sıfatı olarak kullanılabilir. Cevdet Paşa fesâhatin ne olduğunu bir benzetme ile çok güzel anlatır: Bir edebiyatçı ister nesir ister şiir yazsın, bir kuyumcuya benzer. Kuyumcu bir süs eşyası yapacağı zaman önce kullanacağı mücevherleri seçer, sonra onların uygun olanlarını yan yana dizer. Edebiyatçı da aynı şekilde önce kullanacağı kelimeleri seçer, sonra onları uyum içinde bir araya getirir, sıralar. İşte onun bu iki işi fesahat demektir. Dikkat edilirse Cevdet Paşa fesâhati bir seçme ve sıralama işi olarak tanımlamaktadır. Günümüz dil bilimi bunları seçme eksenini ve sıralama eksenini ifade etmektedir. Bu anlamda fesâhat, bir cümle kurma işidir.

Aslında her tür cümle bu iki işlem yapılarak kurulur. Hepimiz cümle kurarken aslında bu seçme sıralama işini gerçekleştiririz. Ancak bizim yaptığımız iş, amatörce. Edebiyatçı ise bu işi profesyonel bir şekilde yapar. Ustaca yapılan bu seçme ve sıralamaya “fesâhat” adı verilir. “Mütekellimin fesahati” denilen şey ise konuşanın fasih kelimelerle amacını anlatabilme gücüdür. Uygun kelimeyi seçme, kelimeleri uygun bir şekilde birbirine bağlama, sıralama gücüdür. Fakat kuyumcunun bir vazifesi daha vardır: Yapacağı şeyin nereye takılacağını bilip, malzemeyi ona göre işlemesi gerekir.

Gerdanlık biçiminde büyük bir küpe yaparsa işe yaramaz. Edebiyatçının da aynı şekilde söylediği sözün söylediği ortama uygun olması, “muktezâ-yıhal”e uyması zorunludur. Fasih olan bir söz, ayrıca hale uygun bir biçimde söylenirse “beliğ” olur. Belagat da budur. (3,5,6,8,11,77)

Fİ'İL-İ İLTİZÂMÎ: Emir çekiminin sonuna “-e lim, -e sin, -e siniz” katılarak yapılan fiil. Dileme kipi.(gezelim, yazasın, yeresiniz) (35)

GABÂVET: Anlayışsızlık, bönlük, kalın kafalılık (23)

GARÂBET: Pek kullanılmayan ve anlamı açık olmayan kelimelerin kullanılması “garebet” yaratır. Türkçede “od” kelimesi eskiden “ateş” anlamında kullanılırdı. Ancak günümüzde ateşe od demek, bir garabet örneğidir, çok kişi bunu anlamayacaktır.

İlm-i lügat terimlerindedir. Aynı şekilde “ayna” için eskiden kullanılan ama artık unutulmuş olan olan “gözü” kelimesini kullanırsak garabete düşeriz. Garâbeti fark etmek için sözlük bilgisine (ilm-i lügat) sahip olmak gerekir. (4, 5)

GARÂBET-İ ÂRİZÎ: Ba'zı kerrede, kelimelerin nâbe-mahal isti'mal olunmaları sebebiyle, kendilerinde bir garâbet hâsıl olur ki – buna da “garâbat-ı ârizî” nâmı verilir. Bu misâldeki “mecd ü menkabet” kelimelerinin nâbe-mahal isti'mal olunmaları gibi.(5)

GARAZ: Hedef, gaye, maksat, istek.(51)

ĞULÜV: Aklen ve adeten muhal olan mübalağadır. (65)

HABER-İ ISRÂRÎ: Muhbîrin vereceği haber üzerine, muhatapta inkâr ve isrâr his olunur. Mesala: Postanın battığını iddia eden kimseye, vürûdu anında “billahi posta geldi” sûretinde kâsem ile haber verilmek lâzım gelir (14)

HABER-İ İBTİDÂ'Î: Muhbîrin vereceği haberde, muhatabın zihni şüpheden hâli bulunur. Misâl: Postanın vürûdu intizârında bulunan bir kimseye “posta geldi” denilmesi gibi. (14)

HABER-İ İNKÂRÎ: Muhbîrin vereceği haber üzerine muhatapta alâ'im-i inkâr his olunur. Mesalâ: Postanın fırtınaya tutulmasından, intizârında bulunan kimsenin bir tehlikeye uğradığını zannettiği halde, muhbîrin behemehâl elfâz-ı te'kîdiyeden biriyle şu tarzda haber vermesi lâzımdır:

“size cidden haber veriyorum ki – posta salimen geldi” gibi. (14)

HABER-İ TALEBÎ: Muhbîrin vereceği haberde, muhatabın zihni şüpheli bulunur. Misâl: Postanın şiddetli bir fırtınaya tutulub da, yevm-i mu'îninde gelemediğinden, intizârında bulunan bir kimsenin zihnine birçok şüpheler âriz olacağından, vürûdu anında – muhbîr kendisine “posta geldi” tarzında haber vermesi caiz ise de “sahihen posta geldi” gibi elfâz-ı te'kîdiyeden biriyle haber vermesi müstahsendir. (14)

HÂFÎ: Gizli, açık olmayan (55)

HAKİKAT: Sözün asıl anlamında kullanılmasıdır. Mukabili, mecaz ve kinâyedir. (61)

HAKİKÎ: Hakikate mensup gerçek (26)

HÂL: Allah, Allahın lütfunda kalbe gelen neş'e, hüzn sıkıntı, ferahlık gibi haller. Fiil zamanı şimdiki zaman (37, 52, 60, 76)

HASR:“Çalıştım” sözü “Ben çalıştım.” biçiminde söylenirse hasr ve te'kid ile söylenmiş olur. (36, 37)

HAŞV: İfadeyi gereksiz sözlerle doldurma, şişirme, kelimenin isrâfi. Cümlelerin temel öğelerinin dışında, asıl anlama katkısı olmayan fazladan kullanılan sözcüklere denir.(44)

HÂVÎ: 1)İhtiva eden, oluşturan 2)ıssız, تنها yer. (4, 65)

HAYÂL: Esrar-ı belagat'e göre mahsûsatın gaybubetlerinden sonra onların sûretlerini nefsimize nakşetmek demektir. (9, 41)

HAZF: Meâni tabirlerdendir. Söylenilmesi icap etmeyen sözün ibârede îrâd olunmamasıdır. Söylenilmesi lâzım gelen sözün îrâdına “zıkr”derler. Zıkr ve hazf, tâbiri

diğerle îrâd ve ihmâl, meânînin mühim bahislerindendir. Sözün nerede zikri, nerede hazfi gerektiğine dâir bazı kurallar beyan edilmiş ise de en doğrusu onu tayin edecek zevk-i selimdir. (18, 25, 35, 44)

HİTAB: Bir veya birçok kimselere, ağızdan veya yazı ile söz söyleme (28)

HURÛF: Harfler. Tasavvuf tabiri olarak ayân-ı sâbiteden olan basit hakikatler anlamına kullanılırdı. (4,6)

HURÛF-İ İZAFE: İzafi harfler(6)

HUSÛSİYYET ‘ALÂKASI: Mecaz-ı mürsel alakasındandır. Husûs zikr olunup, umum murâd olunur. Meselâ: “Bir lokma nân” ta’bîrinden, idâme-i hayât için lâzım olan ağdiyenin murâd olduğu gibi. (61)

HÛSN-İ TA’LÎL: Bir olayın meydana gelişini (ifadeye kuvvet ve güzellik kazandırmak için) gerçek sebebi dışında daha güzel bir sebeple açıklama sanatıdır. Ancak bu sanatın etkili olabilmesi için gerçek sebebi dışında bulunan sebebin güzel ve okuyucuyu inandırıcı bir sebep olması lazımdır.

Müzeyyen oldu reyâhin bezendi bâğ-ı çemen

Meğer ki bâğa haber geldi yârdan bu gece

Ahmedî'nin bu beytinde de bahçede çiçeklerin tabiatları gereği açmaları veya mevsim dolayısıyla açmış olmaları sebebiyle açıklanmayıp, bahçenin sevgilinin geleceğini haber aldığı için onu karşılamak üzere süslenmesi gibi bir sebebe bağlanıyor. (67)

İSTİLÂHÂT: Terim, belli bir bilime ait özel anlam ifade eden sözler. (8)

İSTİLÂHÂT-I FENNİYE: Fen bilimlerine özgü özel anlam ifade eden sözcükler. Fen bilimleri terimi (8)

ITLAK: Mecâz-ı Mürsel'in “alâka” çeşitlerindendir. Kelimenin hakikî anlamı ile mecazî anlamından birisinin “**mutlak**” diğerinin “**mukayyed**” olmasıdır.

Meselâ “Âlem o âlem olmadığını şimdi anladım/ Âlemde âdem olmadığını şimdi anladım.” Beytinde “âlem” sözü mutlak manada, “âdem” sözü “mukayyed” manada yani “sınırlı” olarak kullanılmıştır. Burada “âdem”in sınırlı anlamı “olgun ve vefalı insan”dır. (13, 54)

İ’TİKÂD: Tenkîd, eleştirme, eleştiri için kullanılan bu terim sona terk edilmiştir.(14, 37)

İ’TİKÂD-I MUHATAB: Söz söyleyen kişinin muhatabını eleştirmesi durumu. (14)

İBÂHE: Mübahlığa delâlet eden emirdir. (16)

“aç besmeleyle iç suyu Han Ahmed’e eyle duâ” mısraında olduğu gibi

İBTİDÂİ: Konuşucuya nazaran dinleyicinin üç halinden birisidir: Dinleyicinin zihninde verilen haber ile ilgili hiçbir fikir yoksa bu hale “ibtidâî” denir. (13)

İCÂZ: Anlatılmak istenen şeyi, onun günlük dildeki normal, basit anlatımından (ibâre-i mütearefe) daha kısa bir ifadeyle anlatmaktır. “İbâre-i mütearefe”ler, günlük dilde kullanılan basit ibarelerdir. Bu ibarelerde, söylenilmek istenen doğrudan (delâlet-ivaz’iyye) ifade edilir, belagat başvurulmaz. Belagat bilimi, ifadenin tamlığı, uzunluğu, kısalığı konusunda “İbâre-i mütearefe”leri temel birim olarak almıştır. Belagat göre üç ifade yolu (turûk-ı ifâde) vardır: Anlatılmak istenilen şey onun normal anlatımına göre ya eşit (müsâvât), ya noksan (îcâz) ya fazla (itnâb) ibare ile anlatılır. (13)

İCÂZ-I HAZF: İcâz-ı hazf: “îcâz” çeşitlerindendir. İcâz iki türe ayrılır: a) “İcâz-ı kasr”: Sözün eksik olmadığı halde kısa ve faydalı olmasıdır. b) “İcâz-ı hazf”: Kısaltma (hazf) yoluyla yapılan icâzlardır. Anlaşılabilirlik şartıyla sözün bir parçasının kaldırılmasıdır. Ör: “Yandaki eve sor.” sözü “Yandaki ev halkına sor.” Sözünün kısaltılmış şeklidir.(43,44,)

İCÂZ-I KASR: “İcâz” çeşitlerindendir. İki çeşit icâz vardır: a) “İcâz-ı kasr”: Sözün eksik olmadığı halde kısa ve faydalı olmasıdır. Bu sözler kısaltma (hazf) yapılmadığı

halde geniş bir cümleyle anlatılabilecek kadar anlam yüklüdür. Ör. “Vakit nakittir.” “Azıcık aşım, kaygısız başım.”b) “İcâz-ı hazf”: Kısaltma (hazf) yoluyla yapılan icâzlardır. (44)

İDDİÂ-YI AYNİYET: İddia edilen şeyin farkı olmadığını anlatmak için kullanılır. Misâl: Bu sümbül ötekinin aynıdır. (50)

İDDİÂ-YI MÜSÂVÂT: İleri sürülen şeyin kendisi için aynı sonucu olduğunu, kendisi için eşit olduğunu ifade eder. (50) Misâl:

Rehâ bulmak ne mümkün sûziş-i mihnetten ‘uşşâka
Visâl âteş, firâk âteş, belâ-yı intizâr âteş!

İĞRÂK: Aşırı mübalağa aklen mümkün adeten muhal olan mübalağadır. Daha aşırısına gülüy denir. (65)

İHFÂ: Gizleme saklama saklanılma (35)

İHFÂ İÇÜN HAZF: Nesnenin bulunması için ipucu olduğundan nesnenin söylenmemesidir. Misâl: Bir zât yaramazlık eden bir çocuğun pederine, te’dîbini ihtâr edip de, sonradan bir mecliste buldukları vakit: “Oğlunu tedip etmedin mi? “ diyeceği yerde, me’ûlün ismini hizârdan ihfâ için: “ te’dip etmedin mi? “ demesi gibi. (35)

İHTÂR: hatırlatma, dikkatini çekme, tenbih (31, 34,)

İHTİSÂR: 1)Sözü, yazıyı kısaltma(31)

İHTİSÂR İÇÜN HAZF: Sözü kısaltma için yapılan hazf. Misâl: “Bir sene evvel gâyet mufassal bir nebatât kitabının te’lîfine mübâşeret ettiğim halde, gayretsizliğim sa’ikasıyla öylece kaldı” diyen bir zâta cevâben: “itmâmına gayret ediniz” tarzında cevap verilmesi gibi ki – O kitabın itmâmına gayret ediniz takdirindedir. (34)

İHTİŞÂM: Mebanî’l- İnşâ’ya göre, “kelamda azamet ile ziyetin ittihâd ve ictimâî” demektir.(80)

İKTİBAS: Alıntı. Divan şiirinde bir söz sanatıdır. Şairin, sözü ayet ve hadislerle süsleyip manayı kuvvetlendirmesidir. Alınan ayet veya hadisin tam yahut eksik alınmasına göre 1. İktibas-ı tam 2. İktibas-ı nakıs diye ikiye ayrılır. (76)

İLM-İ BEDÎ :“Sanâyi-i bedî’iyye”yi öğreten bir bilimdir. Sec’i ve cinas gibi ifadeyi süsleyen sanatları öğreten bir bilimdir. Belagat bilimini oluşturan üç bilimden birisidir: 1)ilm-i me’ânî 2) ilm-i beyân 3) ilm-i bedî’ (69)

İLM-İ BELÂĞAT: Belagatte üç söz üslubu vardır: Birinci şahıs, ikinci şahıs üçüncü şahıs. Ör. “Ben geliyorum, sen geliyorsun, o geliyor.” Bazen çeşitli amaçlarla, bu üslûblardan birisi kullanılırken, yine aynı üslûp için diğer bir üslûb kullanılır. Buna iltifat adı verilir. “Ben size çok nasihat ettim dinlemediniz; siz bu fakirin kıymetini sonra anlarsınız.” sözünde verici ikinci cümlede kendi üslûbunu bırakarak kendi dışında ikinci bir verici ağızından yani üçüncü şahıs ağızından -diyaloga katılan üçüncü kişi gibi-konuşmuştur. Bu, görünen hale uymayan söz söyleme (muktezâ-yı ahirin hilâfına irâd-ı kelâm eylemek) adını alır.(11,17, 21, 69)

İLM-İ BEYÂN: Meramın hangi “edâ” yollarıyla anlatılabileceğini öğretir. Başlıca üç edâ vardır: Hakikat, mecaz, kinaye. Bu tasnif, şark belagatinin temel metin tasniflerinden birisidir. Beyân bilimi, bu konulardan bilhassa teşbih, mecaz ve kinaye üzerinde durur.(11, 44,69)

İLM-İ ME’ÂNİ: Sözüün halin gerektirdiği şartlara “muktezâ-yı hâle” uygun söylenmesini öğretir.(11)

İLTİFÂT: Söz arasında o anda doğan bir duygunun etkisiyle -konu dışına çıkmadan-sözü hitap edilen kişiden bir başkasına yöneltmektir. Eğer hitap edilen bir kimse yoksa canlı cansız ya da hayali bir varlığa sözü yöneltmek de iltifattır.(67)

İLTİZÂM: Şiirde kafiyelerin kayıtlı olması mukayyed kafiye yapma. Bir lafzın zihin tarafından konusu ile bağlantılı görülen başka bir varlık ve manaya delalet etmesi anlamında mantık terimi.(10)

ÎMÂ: 1)İşaret. 2)İşaretle anlatma, dolayısıyla anlatma.(56, 57,69,71)

ÎMÂ VE İŞÂRET: Vasıtaları az olmakla birlikte işaret ettiği anlama delaleti açık olan kinayedir.(56)

İŞÂRET:1. Bir şeyi (kaş, göz, el pamak, baş ile) gösterme. 2 İz, alâmet, nişan. (26, 27, 56,57, 62,76, 79)

İMTİZÂC:1.Karışabilme. 2 Birbirini tutma, uygunluk. 3 İyi geçinme uyuşma. (3,5)

İNCELİK: Recâizâde Ekrem'e göre efkârın hususi meziyetlerindedir ve dış görünüşten çok anlamları içine alan efkâra ait meziyettir.(80)

İNKÂRÎ: Konuşucuya nazaran dinleyicinin üç halinden birisidir: Dinleyici konuşucunun vereceği haberi biliyor, ancak onu inkâr ediyorsa bu hale "inkârî" denir. (13,14,19)

İNŞÂ'-İ GAYRI TALEBÎ: İnşa iki kısımdır: Biri "inşa-yi talebi"dir, yani başkasından bir şey istemek amacıyla söylenen sözlerdir. Temennî, istifham (soru), emir ve nehy (olumsuz emir), nida bu gruba girer. Diğer "inşa-yi gayr-ı talebi" yahut "inşâ-yi îkâf"dir, yani temenni ağırlıklı sözlerdir, olmayanın istenmesidir. "Tereccî", "teaccüp", "medh", "zem", "siga-yı akid" gibi inşâ manasına naklolunan haberler bu gruba girer. (15,21)

İNŞÂ'-İ TALEBÎ: İnşa iki kısımdır: Biri "inşa-yi talebi"dir, yani başkasından bir şey istemek amacıyla söylenen sözlerdir. Temennî, istifham (soru), emir ve nehy (olumsuz emir) , nida bu gruba girer. Diğer "inşa-yi gayr-ı talebi" yahut "inşâ-yi îkâf"dir, yani temennî ağırlıklı sözlerdir, olmayanın istenmesidir. "Tereccî", "teaccüp, "medh", "zem", "siga-yı akid" gibi inşâ manasına naklolunan haberler bu gruba girer.(15)

İRÂD: İhmal mukabili olarak bir şeyin zikredilmesi manasında da kullanılır.(18,19, 25,41,48,64,70)

İRSÂL-I MESEL: Bir fikir isbat veya te'kid için atasözü veya hikmetli bir sözle zikretmektir. (53,61)

İRSÂD: Sözlük anlamı "yola gözcü koymak" demektir. Secili ya da kafiye bir sözün sonu neden ibaret bulunduğunu sözle bildirme. Diğer adı teshim. Okuyucunun, seci ve kafiye delaletiyle ifadenin sonunun ne olacağını anlayabileceği şekilde sözler söylemektir.(16,17)

İSNÂD: Meâni ve nahiv bilimlerine göre bir cümle, iki öge arasında kurulmuş bir ilişkidir. Bu ilişkiyi kuran ise fiildir. "Mehmet kâtiptir." cümlesinde özne olan "Mehmet"le "kâtip" sıfatı arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu ilişkiyi kurmaya "isnâd" adı verilir. Kelâmın ifade ettiği isnad iki türe ayrılır: a) haber, b) İnşa. Isnad, sadece kelimeler arasında olmaz, cümleler de biri birine isnad edilir.(58)

İSTİ'ÂRE: Lügat anlamı birinden bir şeyi ödünç isteyip almak anlamına gelen istiare, "bir sözcük veya sözcük grubunun, benzetmeye mübalağa ve yorum gücü katmak için benzetme ilgisiyle ve bir karîneye (engel) dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılması" şeklinde tarif edilir. İstiarenin temeli teşbihtir. Teşbihin iki temel unsuru olan müşebbeh (benzeyen) ile müşebbehün bihten (kendisine benzetilen) sadece birisinin söylenmesi ve diğerinin ima edilmesi ile oluşan sanattır.(45, 52, 61)

İSTİ'ÂRE -İ TAHYİLİYYE: Kapalı istiarede sözün gerçek manada kullanılmadığını gösteren işaret, karine isti'âre-i tahyiliyye olarak tarif edilir. Kapalı isti'ârenin olduğu yerde bir de isti'âre-i tahyiliyye vardır.(52)

İSTİ'ÂRE-İ MUSARRAHA: Sadece kendisine benzetilen (müsteârün minh) ile yapılan, benzetilen unsurun açıkça söylendiği isti'âre türüdür. Klasik Türk şiirinde daha çok bu tür kullanılmıştır.(52)

İSTİ'ÂRE-İ TEMSİLİYYE: İsti'âre birden fazla sözcüğün oluşturduğu bir heyette meydana geliyorsa buna sti'âre-i temsiliyye denir. Bu isti'âreden benzeyen sözcük söylenmeyip benzetilenin birden çok özelliğini belirtilir.(52)

İSTİ'ÂRE-İ MEKNİYYE: Kendisine benzetilen unsurun açıkça söylenmediği, sadece onu anımsatan bir özelliğin ifade edildiği isti'âredir.(52)

İSTİFHÂM: Soru. İstifham, bilgi edinmek için sormaktır. Dilimizde “mi” edatıyla ifade edilir. İstifham, ya “taleb-i tasdik” için ya da “taleb-i tasavvur” için kullanılır. “taleb-i tasdik”, fiili anlamak üzere sorulan sorudur: “Okula gittin mi yoksa gitmedin mi? “Sen okula gidecek misin yoksa gitmeyecek misin?” gibi. Fiili anlamak için sorulan sorularda bu fiilin ya gerçekleşip gerçekleşmediğini ya da niteliğini sorarız. Birincisine örnek “Mehmet'i dövdün mü yoksa dövmedin mi?” cümlesidir. İkincisine örnek “Mehmet'i dövdün mü, azarladın mı?” dışındaki öğelerine yönelir, soru, cümlenin öğelerinden birisiyle ilgilidir: “Ayşe mi geldi, Fatma mı geldi?” gibi. Bu durumda yinelenen fiilin ikincisi düşürülür (hazf). Soru şekli çeşitli anlamlar için kullanılabilir. “Kim, ne, kaç, hani, hangi, ne kadar, ne zaman, nerede, nereden, nereye” kelimeleri (vaz'i olarak) soru anlamı verir ve taleb-i tasavvur için kullanılır. Bu soru kelimeleri bazen soru anlamlarının dışında kullanılır, bu durumda “inşa-yi ikaî” türünden sayılır: Birisine tahkir olarak “Sen kim oluyorsun” demek bu türdendir.(15,18,19,20)

İSTİFHÂM-I İNKÂRİ: Bu sanatta sorulan sorulara cevap almak söz konusu değildir. Konuşanın iddiasını ve düşüncesini muhatabına kabul ettirmek için sorular da bu sanata dâhil değildir.(19)

İSTİFHÂM-I TAKRİRİ: Ben seni besledim, yerine ben seni beslemedim mi? Biçiminde sorularda yanıt olan cümle menfi olursa istifhâm-ı takriri olur.(19)

İSTİFHÂM-I TASAVVURİ: Misâl: Sârikler tutuldu mu, yoksa kaçdı mı? Su'ali tasavvurî (19)

İSTİFHÂM-I TASDİKİ: Nisbetin vuku'u ve lâ vukû'undan su'al olunur.

Misâl: Yemeğini yedin mi? Namazını kıldın mı? Yazını yazdın mı? Dersini belledin mi? Gibi Su'allar dahi tasdikidir. (19)

İSTİHZÂ: Biriyle eğlenme alay etme.(16)

Misâl; Aman efendim, geç kalmışsınız, buyrunuz, tâ sadra geçiniz! Gibi.(16)

İTNÂB: Edib, sözü “ibare-i mütearefe”den daha fazla sözle söylerse ve bu fazlalığın anlama katkısı varsa “itnâb” adını alır ve ediplerce başarılı bir anlatım sayılır. Eğer ilâve edilen sözler faydasızsa “tatvîl” adını alır ve ediplerce başarısız bir ifade sayılır.

İtnâb, genellikle belli bir amaç için yapılır: Meselâ, dinleyicilerin dikkatini çekmek için söylenecek söz önce belirsiz bir şekilde söylenir, ardından asıl söylenecek söz ifade edilir. Ör: “İki şeyin kıymetini kaybetmeden bilmeyiz. Birincisi sağlık, ikincisi güvenlik.” bazen anlatmak istediğimizi belirgin hale getirmek ve kuvvetlendirmek için ifadeye ilk bakışta gereksiz olan sözler ilâve edilir: “Gözümle gördüm.” cümlesinde “gözümle” ilâvesi fazladır ama konuşanın olup biteni ispatlama gayretini güzel bir şekilde dile getirmektedir. Bu şekilde dil normlarına göre gereksiz görünen bir fazlalıkla ifadeyi zenginleştirmeye “tetmîm” adı verilir. Aynen tekrarlar da itnâb sayılır : “Böyle yapmayınız. Sonra görürsünüz, sonra görürsünüz!” Bu tekrar gereksiz olursa “tatvil” sayılır. Bazen bir cümleye onun anlamını genel bir hüküm olarak tekrarlayan bir cümle ilâve edilir: “Onlar belâlarını buldular. İnsan ettiğinin cezasını çeker.” Bu tür itnâba “tezyîl” denir. Bazen yanlış anlamaları engellemek için ilk cümle, ikinci bir cümle ile tamamlanır: “Dostları yanında kuzu gibidir, ama düşmana karşı aslan kesilir.” Ara

cümleler (cümle-i mu'terize) aslında birer itnâb örneğidir. “Arkadaşlardan biri -Allah betereninden saklasın- bir trafik kazası geçirmiş.” (42,44)

İZÂFET: Tamlama.(26,29,37)

İZHÂR-I MATLÛB: İstenilen şeyi gösterme, istenilen şeyi maydana çıkarma.(52)

KAİDE-İ LİSÂN: Lisanın kaideleri, dilin grameri.(4)

KARÎB: Yakın, yakın olan uzak olmayan(55,69)

KARÎBE'-İ VÂZİH: Çok açık yakınlık, kapalı olamayan yakınlık.(55)

KARÎNE: İpucu (43, 57, 59, 69, 80)

KARÎNE-İ LÂFZÎYE: Kelimenin söylenişiyle ilgili ipucu (43)

KARÎNE-MÂNÎ'A: Engelleyici ipucu (59)

KASR: Bir özneyi (mevsuf) bir sığfata yahut bir sığfatı bir özneye hasretmektir.

“Ali memurdur, şair değildir.” sözünde özne memurluk sığfatına hasredilmiştir.” Bu şehirde şair ancak Ali Beydir.” cümlesinde şairlik sığfatı Ali Bey'e hasredilmiştir. Kasr ya hakikîdir, ya izâfidir. (43,76)

KASR-I HAKÎKÎ: Bir şehirde gerçekten bir şair varsa “Bu şehirde şair ancak Ali Beydir.” Cümlesi kasr-ı hakikîye örnek olur.(36,37)

KASR-I HAKÎKÎ-İ İDDİÂ'Î: Bir şehirde başka şairler bulunduğu halde mübalağa etmek için “Bu şehirde şair ancak Ali Beydir.” deniliyorsa buna “kasr-ı hakikî-yi iddia” denir (37)

KASR-I HAKÎKÎ-İ İNFİRÂDÎ: Anlamı pekiştirmek için iddia edilen şey geçekten tek ise örneğin; “Memâlik-i şâhânede yalnız bir İstanbul şehri vardır” gibi ki – hakikaten ondan başka daha bir İstanbul şehri yoktur. Şeklindeki bu gibi kasrlara Kasr-ı hakikî-i infirâdi denir. (37)

KASR-I EFRAD: Konuşmada muhatap bir kişinin hem şair hem kâtip olduğuna inanıyorsa ona “Ali ancak şairdir.” denir. Bu kasr-ı efrâddır.(37)

KASR-I İZÂFÎ: Kasr-ı izâfi üç kısma ayılır: Kasr-ı efrâd, kasr-ı kalb, kasr-ı ta'yin.(36,37)

KASR-I KALP: Konuşmada muhatap hükmümüzün aksine inanıyorsa ona kasr-ı kalb ile cevap veririz: Meselâ bir vazunun altın olduğuna inanan muhatabımıza “Bu vazo bakırdır, altın değildir” deriz. Bu belirlemeye kasr-ı kalb denir.(37,38)

KASR-I TA'YİN: Muhatap iki şık arasında mütereddid ise ona verilen yanıt “kasr-ı ta'yin” adını alır: Bir vazunun bakır yahut altın olduğunda kararsız olan muhataba “Bu vazo bakırdır, altın değildir.” deriz.(37,38)

KAVÂİD-İ NAHVİYYE: Söz dizimi kuralları.(7)

KAVL-İ BİL MÛCİB: Kavl sözü demektir. Mucib de olumlu anlamına gelir. Mucibin zıddı zalibdir. Bu terimler den birincisi icab ikincisi selb kelimesini bağlanır. Kavl-i Bî'l-i Mucib; söz söyleyenin, dinleyene ait sözünü olumsuz hale koymasına rağmen, o sözün icabylediği hükmü itirafıdır. (71)

KELÂM: Kelâm, tam bir anlam veren cümledir. “Kelâm, bir nisbet-i tammeye delâlet eden cümledir.” Cevdet Paşa. Meânî ve nahiv biliminde model alınan ve incelenen cümle tipi isim cümlesidir. Diğer cümle tipleri isim cümlesinin bir alt türü olarak düşünülür. “Mehmet kâtipdir.” Gibi bir isim cümlesi bu gelenekte üç parçaya ayrılır: “-Mehmet -kâtip-tir.” Mantık biliminde “Mehmet” mevzu, “kâtip” mahmul, “-tir” rabita adını alır. Meânî biliminde ise “Mehmet” müsnedün ileyh , “kâtip” müsnedün bih, “-tir” rabita adını alır. Nahiv biliminde “Mehmet” müpteda, “kâtip” haber “-tir” rabita adını alır. Kelâmcılara göre “Mehmet” mevsuf, “kâtip” sığfat “-tir” rabita adını alır. (Günümüz dil bilgisinde “Mehmet” özne “kâtipdir” yüklem olarak adlandırılır; yüklem ayrıca “kâtip” ismi ile “tir” fiil unsurundan oluşur denir.) Meânî ve nahiv bilimlerine göre bir cümle, iki öge arasında kurulmuş bir ilişkidir. Bu ilişkiyi kuran ise fiildir. “Mehmet

kâtiptir.” cümlesinde özne olan “Mehmet”le “kâtip” sıfatı arasında bir ilişki kurulmuştur. Bu ilişkiye “isnâd” adı verilir.(3,5,8,9,11,12,14,15,20,22,24,31,43,65,67,73,77,78,79)

KELÂMDA BELÂĞAT: Sözün belagati, sözün mevcut şartlara, bulunulan yere uygun bir tarzda söylenmesidir. Sözün belîğ olması için ayrıca fesâhate de uygun olması gerekir. “Mukteza-yı hâle mutabakattır. Yani makama münasip olan veçhile tasvîr ve tertîb olunmasıdır.” Cevdet Paşa. (9)

KELÂMDA FESÂHAT: “Eczası olan kelimeler fasîh olmakla beraber tenafür-i Kelimâtta ve za'f-ı teliften ve ta'kidden salim olmasıdır.” Cevdet Paşa (5,6)

KELÂM-I BELİĞ: Sözün belagati, Sözün mevcut şartlara, bulunulan yere uygun bir tarzda söylenmesidir. Sözün belîğ olması için ayrıca fesahatada uygun olması gerekir. (9, 11,69)

KELÂM-I FÂSİH: Söz diziminde söyleyiş güçlüğü olan bu üç unsurun bulunmadığı (tenâfür-i kelimât), söz diziminde kuralsızlık (za'f-ı te'lif), zincirleme isim tamlaması (tetâbu-i izâfât) söz. (8)

KELÂM-I İNŞÂ'Î: Hakkında doğrudur veya yanlıştır, diye hüküm verilmesi mümkün olmayan tasarımların cümlelerine inşâî kelam adı verilir.(14,15)

KELÂM-I İHBÂRÎ: Dış gerçekliğe uyar veya uymaz diye hakkında yargıda bulunulabilen sözlere denir. (12)

KELİMÂT-I MÜNAKAHA: Kelimelerin ifade tarzının îcâz, itnâb diye ayrılan iki sınırının ortası. Sözü manasından çok olmamak üzere söyleme ve yazma. (3)

KELİME: Lafız. Tek mana ifade eden söze denir. Eskiler ma'na-yı müfrede vaz olunan lafza derler diye tarif etmişlerdir. Edat, isim, fiil diye üçe ayrılır. (3,4,5,6,8,11,23,62,69,72,73,78,79)

KESRET-İ TEKRAR: Bir sözün ya da tamlamanın gereğinden çok tekrar edilmesi. (5,6)

KİYÂSA MUHALEFET: Kelimenin dil kurallarına ve dilin alışılmış normal kullanımına uymamasıdır. Üç sebeple olur:1)Nazımda vezn zoru ile kelimenin söyleyişini değiştirmek. Bazı sesleri (harfleri) düşürmek, heceleri uzatmak veya kısaltmak, aslında çift olan ünsüzü tek, tek olanı çift okumak gibi.2)Birden çok anlamı olan kelimeyi, az bilinen anlam ile kullanmak.3)Gramer hatası yapmak.(4,5)

KİNÂYE: Bir sözün “vaz'ı” olmayarak, bir alâkadan dolayı asıl manasının dışında bir manada kullanıldığı halde asıl anlamına yorulmasını kinâyeli sayılması için: a)Bir alâkadan dolayı asıl anlamının dışında kullanılması, b) Bu yeni kullanımın “bilâ-vaz'ı” olması yani toplum tarafından yapılmış bir adlandırma olmaması, c) Ortada sözün asıl anlamında yorulmasını engelleyecek bir ipucu “karine” bulunmaması gerekir. Böyle bir söz, kendi anlamına alınmasını engelleyecek bir ipucu (karine) bulunması halinde ise “mecaz”adını alır.(45,54,55,56,61)

KİNÂYE'-İ BA'ÎDE: Sözün anlamının gizlendiği, kapalı olduğu türüne de kinâye'-i ba'ide denir. (55)

KİNÂYE'-İ KARÎBE: Kinayenin, sözün başka bir anlama gelmesi olasılığı olmayan biçimine kinâye'-i karîbe denir.(55)

KİNÂYE-İ MÜFREDE: Mekkî anı yalnız bir ma'nâyı ta'alluk eder.

Misâl: cûşîş-i eşke dil-i pür-hûn bir mecrâ iki.

Mısra'ında “mecra iki” ta'biri – gözden kinâye olup, bir ma'nâyı hâvi olduğu için kinâye-i müfrede olmuştur.(54)

KİNÂYE-İ MÜREKKEBE: Kinayenin manası birden çok anlama işaret ediyorsa kinaye-i mürekkebe olur. Mekkî anı, me'ânî-i kesîre ta'alluk eder.(54)

LAFİZ: İnsanın ağzından çıkan ses birliğidir. Anamlı olursa kelime adını alır. Kısaca lafız, bir kavramı, duygu ve düşünceyi gösteren dâldir. Bu lafzın gösterdiği kavram ise gösterilen medlûl'dür.(21)

LÂZİM FÂİDE-İ HABER: Meani tabirlerindendir, gerekli olan haber. (13)

LEFF Ü NEŞR: Bedi sanatlarından sözlük manası dürüp bükme ve sonra dağıtmaktır. Bir beyitte önce birkaç kelimeyi bir arada zikredip sonra onlarla münasebeti bulunan sözcükler getirmektedir. (70)

LEFF Ü NEŞR-İ GAYRİ MÜRETTEP: Buna, leff ü neşr-i müşevveş de denir. Birinci dizede söylenenlerin karşılıkları, ikinci dizede ya ters yönden sırayı izler ya da karışık olarak bulunur, yani düzensiz leff ü neşrdir. (70)

LEFF Ü NEŞR-İ MÜRETTEP: Önce zikredilen kelimelerle sonra getirilenlerin aynı sırayı takip etmesidir. (70)

LİSÂN: Dil, konuşulan dil.(3,4,5,11,17,26,27,39,40,46)

MA'NÂ-YI MURÂD: İrâd edilen, istenilen, kastedilen mana. (57)

MA'NÂ-YI TE'KÎDİ BEYÂN: Kuvvetlendirilmiş mananın beyanı. (18)

MA'TÛF: Bağlanan bir bağlaç öbeğinde birbirine bağlanan öğelerden ikincisi : "Halid ve Macid" burada "Macid" ma'tuftur. (41)

MA'TÛFUN ALEYH: Kendisine bağlanan. Bir bağlaç öbeğinde birbirine bağlanan öğelerden birincisi: "Halid ve Macid" Burada "Halid" ma'tufun aleyhtir.(41)

MAZHARİYET: Mecâz-ı Mürsel'in "alâka" çeşitlerindendir. Kelimenin hakikî anlamı ile mecazî anlamı arasında bir "kaynak yeri ve sonuç" ilişkisi bulunmasıdır. "Onun kolu uzundur." sözünde "kol" kuvvet ve kudretin kaynağı olduğundan mecazen "kuvvet ve kudret" anlamında kullanılmıştır. "kol" ile "kuvvet" arasındaki alâka bir "mazhariyet" alâkasıdır. (60)

ME'ÂNÎ: Meani, sözün yerinde kullanılmasını, muhatap veya konuşanın durumuna uygun olarak ifade edilmesini sağlayan ve cümlenin dil kuralları çerçevesinde uğradığı değişikliklerden bahseden bir ilimdir. Belagatin cümle ile ilgili konularını inceler. (12,15,29,41,62,69)

ME'ÂNÎ-İ KESÎRE: Çok anlamlılık(54)

ME'ÂNÎ-İ MÜTE'ADDİDE: Çoğalan, çok, birçok, türlü türlü anlamlar(40)

ME'NUS: Ünsiyet olunmuş, alışılmış, alışık.

mecâz: Sözün asıl anlamının dışında bir anlama gelecek şekilde kullanılmasıdır. Bir sözün, "vaz'i" olmayarak, bir alâkadan dolayı kendi anlamı dışında kullanılmasıdır. Bu durumda, sözün kendi anlamına alınmasını engelleyecek bir ipucu (karine) bulunur. (3)

MECÂZ- I MÜRSEL: Bir sözü, gerçek anlamının dışında benzetme amacı gütmekten kullanma. Günlük konuşmada, doğal olarak yaptığımız bu türlü mecaza, özellikle deyimlerde bol bol rastlanır.(59)

MECÂZ-I 'AKLÎ: Bir fiili, fâilinin dışına isnad etmektir. "Coğrafya öğretmeni bu yıl başarılı oldu" örneğinde olduğu gibi. Bir fi'il, fâ'il-i hakîkisine isnâd olunmayup da zaman, mekân, sebep gibi mülâbeselerine isnâd olunursa - : mecâz-ı 'aklî tesmiye olunur. Mekâna isnâd olduğuna misâl:" Vatanımızı her vechile mukaddes tanımaklığımız lâzım gelir. Çünkü: Bizi besleyüp bu hâle getiren vatandır." (58)

MEF'ÛL:1) Tamlayıcı, tümleç.2) cümlede doğrudan fiille ilgili kelime veya kelime gruplarına verilen ad.(35)

MEF'ÛL-İ SARİH: Belirtili nesne (35)

MEF'ÛL-İ GAYR-İ SARİH: Belirtisiz nesne (35)

MEKNÎ BİH: Kinayenin lafzıdır. Kinaye mevkiinde kullanılan sözdür.(54)

MEKNÎ ANH: Kinayenin manasıdır. Kinaye sanatı yapıldığında kinayenin ifade ettiği manaya derler.(54)

- MES'ÛLUN ANH:** Mütakellimce ma'lum iken, kelâmı istifhâm sûretinde îrâdı, mahzen te'kîd-i hüküm içündür. (20)
- MEVZU'-İ BAHS:** Kendisinden bahsedilen, bahsedilen konu. (3)
- MUAYYEN:** 1. Belli, belirli, tayin edilmiş. 2. Kararlaştırılan (26)
- MU'AZZAM:** Kocaman, koskoca, ulu. (80)
- MUHASSİNÂT-I LATİFE:** Güzelleştiren, güzel kılan latife. (62)
- MUHAVERÂT-I ÂMİYÂNE:** Halkın bilim ve sanat içeriği taşımayan, günlük konuşmaları. (40)
- MUHAVERÂT-I NAZİKÂNE:** Nezaketle, incelikle, yapılan sanat içerikli konuşmalar. (40)
- MUHİLL:** İhlal eden, bozan, sakatlayan (6)
- MUHİLL-İ FESÂHAT:** Kelimelerin anlam ve ahenk yönünden uyumunu bozan (6)
- MUHTEŞEM:** İhtişamlı, debdebeli, görkemli. (80)
- MUKTEZÂ:** Durumun gereği. (3,9,11,12,14,69)
- MUKTEZÂ-YI HÂL:** Sözü sarfedildiği yere uygunluğu, muhatabına göre söylenmiş olması. (3,9,11,12,14,69)
- MUTE'ALLİKÂT-I Fİ'İL:** Cümlede mef'üllerin hepsine birden verilen isim. (34)
- MÛTEBÂYİNE:** Ayrı ayrı anlamlar ifade eden kelimelere (lafızlara) denir. (10)
- MÛ'ELLEFÂT:** Te'lif olunmuş, yazılmış kitaplar, eserler. (61)
- MÛ'ELLEFÂT-I 'İLMİYE:** Bilimsel anlamda yazılmış kitaplar eserler. Felsefi dini fenni... Gibi. (61)
- MÛBÂLAĞA:** Bir şeyi tarif ve tasvir ederken ya olduğundan fazla yahud eksik göstermek meşhur tabiriyle "habbeyi kubbe kubbeyi habbe yapmaktır." (64)
- MÛZEYYEN:** Zinetlendirilmiş, süslenmiş, süslü (80)
- MÛFRED:** Kafiyesiz beyit, kafiyeli olana musarra denir. (28, 29, 47, 54)
- MÛRÂ'ÂT-I NAZÎR:** Mana bakımından birbirine uygun kelimeleri bir cümlede kullanma. (62)
- MÛREKKEP:** Birleşik (sıfat, isim, fiil, cümle vs.). (12,16,54)
- MÛSÂVÂT:** Belagate göre üç ifade tarzı (turûk-ı ifâde) vardır: Anlatılmak istenilen şey, onun normal anlatımına göre ya eşit (müsâvât), ya noksan (îcâz) ya fazla (itnâb) ibare ile anlatılır. Halkın bir şeyi kurala uygun ifadesi o şeyin anlatımının normal uzunluğu olarak kabul edilmiştir. Bir edib, halkın sözünü "mukteza-yı hal" gereği aynen, uzatıp kısaltmadan kullanırsa buna "müsâvât" denir. (42,50)
- MÛSNED:** Yüklem. Kelimeler arasındaki nispete "isnâd", nispet edilen kelimeye "müsned", kendisine nispet edilen kelimeye "müsnedün ileyh" denir. (12,19,22,23,24,25,26,27,28,29,30,31,32,33,34,57)
- MÛSNEDİN HAZFÎ:** Yüklem cümlede söylenmemesidir. Misâl: Dışarı kim çıktı? Su'âlîne cevâp olarak: "Muhammed" denilip karineye mebnî müsned olan "çıkta" fiili terk edilmiştir. (33)
- MÛSNEDÜN İLEYH:** Fiili yapan (fâil), özne, yüklenen. (19,26,27,29,31,32,57)
- MÛSNEDÜN İLEYHİN TE'KİDÎ:** Pekiştirilmiş özne (31)
- MÛSNEDÜN ZİKİRÎ:** Yüklem söylenmesidir. Misal: Kâ'inâtı kim yarattı? Su'âlîne cevâp olarak "Allahu azimüşşân" denilmesi kâfi iken: "Allahu azimüşşân yarattı!" denilip müsned olan (yarattı) fi'ilinin hazfîne dâ'ir karine mevcut iken, teberrüke riâyeten zikir olunması. (25,32)
- MÛSNEDÜN İLEYHİN İZMÂR İLE TA'RÎFÎ:** Zama'irden biriyle ta'rîf olunmasıdır. Bu da, tekellüm, hitab, gıybet gibi üç yerde olur. (28)
- MÛSNEDÜN İLEYHİN İSM-İ İŞÂRETLE TA'RÎFÎ:** Lisân-ı Osmanide müsta'mel olan esma'-ı işârâtın biriyle beyân olunmasıdır.

Esma'-ı işârât – (Bu), (Şu), (O) ve bunların cem'lerinden ibârettir.(27)

MÜSNEDÜN İLEYHİN İZÂFETLE TA'RÎFİ: İzâfette beyân olunmasıdır.

Misâl: "Mehmedin Kitabı" gibi.(29)

MÜSNEDÜN İLEYHİN MEVSÛLİYETLE TA'RÎFİ: Sıladan başka ahvâlinin bilinmemesine, yahud zikri müstehcen veya abes görülmesine mebnîdir.

Birinciye misâl: Arabistan'a giden seyyah avdet etti.

İkinciye misâl: Mehmedin sâriki tutulmuş gibi.

Ma'amafih, müsnedün ileyhin sıla ile ta'rîfde de, 'icabına göre – ta'zim, tahkîr, ihtâr ve tenbîh gibi nikât murâd olunur.(30)

MÜSNEDÜN İLEYHİN 'ALEMİYET İLE TA'RÎFİ: Kendisine mahsus ismiyle zikr olunmasıdır. Ahmed, mehmed gibi.(29)

MÜSTE'ÂR: Beyan tabirlerindedir. isitârede müşebbehün-bihin lafzı demektir.(52)

MÜSTE'ÂRUN LEH: İstiârede müşebbehin manası demektir.(52)

MÜSTE'ÂRUN MÎNH: İstiârede müşebbehin-bihin manası demektir.(52)

MÜSTE'ÎR: İstiare yapan lafzı benzerlik alakasıyla kendi anlamı dışında kullanan kimse.(52)

MÜŞÂBEHET: Teşâbühün bölümlerindedir. Benzerlikte ölçü.

Misâl: Şu kırmızı güller birbirine benziyor (59)

MÜŞAKELE: Bedi sanatlarındandır. Bir masdarın manasının diğer bir lafz ile değişmesi ve müştakkatının bir ibarede mükerrer olarak irad edilmiş olmasıdır.(63)

MÜŞEBBEH: Birbirine benzetilen şeylerden nitelik bakımından daha güçsüz olandır. (45,46,47,48,50,51,52)

MÜŞEBBEHÜN BÎH: Teşbihte benzetme durumunda kuvvetli unsur olan birincisine kendisine benzetilen (müşebbehün bih) (45,47,48)

MÜTE'ADDİDE: Taaddüd eden, çoğalan, çok, birçok, birkaç, türlü türlü (15,34,40)

MÜTE'ALLİKÂT: Bir cümlenin anlamını tamamlayan kelimeler. (19,34)

MÜTE'ALLİKÂT-I FİİL: Cümlede mefüllerin hepsine birden verilen isim.(34)

MÜTECÂNİS:1.Bir cinsten olan 2.eşesli (10,11)

MÜTEKELLİM: Konuşan, birinci şahıs (3,8,9,20,28,64,65)

MÜTEKELLİMDE BELÂĞAT: Mutekellim anınla kelâm-ı belîğin irâdına muktedir olur. (9)

MÜTEKELLİMDE FESÂHAT: Konuşanın fasih kelimelerle amacını anlatabilme gücüdür. Uygun kelimeyi seçme, kelimeleri uygun bir şekilde birbirine bağlama gücü. (10)

MÜTEMMİMAT: Tamlayıcılar, tümleçler(34)

MÜTEMMİMAT-I KELÂM: Tezyîd-i fâ'ide için kelâma ilâve olunan kayıtlardır.

Bunlarda - : Mute'allikât-ı fi'il, hâl, temyîzdür.(34)

MÜTERÂDİF: Eş anlamlı kelimelere verilen isim. Sonunda iki sâkin harf bulunan kafiye. meşhûd, uhûd gibi.(10,11,40)

MÜTTEFİKA: Fikirce beraber olan, birleşmiş anlaşmış.(10)

NÂ-BE-MAHAL: Yerinde olmayan, yersiz, uygunsuz.(4)

NÂTIK: Söyleyen, konuşan (4)

NECÂBET: Soyluluk, soy temizliği (78)

NECÂBET ÜSLÛP Müdakkikâne bir sûrette ta'birât-ı âdiyeyi izâle etmek şartıyla, tahrîr-i kelâm etmektir.(78)

NEDEB: Çağrı, davet, teşvik (15)

NEHY: Yasak etme. Bir fiilin yapılmamasını içeren sözdür. Nehyin karşıtı emirdir.

Nehiy içeren söz kesinlik ifade eder. Bu sebeple haber olan sözler nehy olarak değerlendirilmez; çünkü haberler doğru ya da yalan olması yönünden ihtimal içeren sözlerdir.(15,16)

NEKRE: Belirsiz. Belirsiz isim.(30, 32, 33, 34)

NEZÂKET: Zarafet.(80)

NİDÂ: Lügatte çağırma demektir. Terimde hitab edilenin yüz döndürmesini istemek maksadıyla ona yöneltilen sestir.(15,17)

NİKÂT-I EDEBİYE: Herkesin anlayamadığı ince manalı edebi yazı.(27)

NİSBET: Meanî tabirlerdendir. İki ya da daha çok şey arasındaki münasebettir ki o münasebeti bildirmeğe “isnâd” denilir.(12,19, 55, 56,57)

NİSBET-İ SELBİYYE: Olumsuz yöndeki nisbet, menfi mukayese.(12)

NİSBET-İ SUBÛTİYYE: Ortaya çıkan mukayese, oran.(12)

NİSBET-İ TÂMME: Arkasının beklenmesi gerekli olmayan söz.(12)

RECÂ: Küçükten büyüğe yöneltilen istektir.(4,5,16,24)

REDDİYET: Bir fikri reddetmek için yazılan yazı. Atıf edatlarından olumsuzluk manası veren “ne” edatıdır. Misâl: Dil ne sabahın fark eder billâh ne akşâmın bilir.(39)

REKÂKET: “Selâset”in zıddıdır. Sözün gevşek bir dizilişte olması, cümle unsurlarının yerliyerinde olmamasıdır.(6)

REMZ: Kullanılan kelimelerin uzak ve yakın anlamları arasındaki ilginin gizli tutulması biçimiyle yapılan sanattır. Misâl: “Fılanın eli uzundur” ta’bîrinden zihin birden bire ma’nâ-yı murâda intikâl edemez. Fakat müsnedün ileyhin hâli uzun uzadıya mülâhaza edildikten sonra kendisinin bu ta’bîrle hayırsız denilmek istenildiği anlaşılır (56,57)

RÛCÛ’: Bedî sanatlarından. Bir fikri daha kuvvetli anlatmak için söylenen sözden caymış gibi davranmaktır.(63)

SÂDELİK: Recâizâde’ye göre sadelik denilen meziyet efkârın hususî meziyetlerinden olup zihinde kolayca ve hemen hâsıl olan açık ve anlaşılması kolay gerçekleri ifade eden fikirlerde bulunur.(80)

SÂMİ’İN GABÂVETİNE MEBNÎ: İşitenin, dinleyenin anlayışına dayanan, işitenin anlayışsızlığından kaynaklanan.(23)

SANÂYİ’-İ BEDÎ’İYYE: Seci ve cinas gibi belîğ sözleri süsleyen sanatlara verilen ad.(62)

SANÂYİ’-İ LAFZİYYE: Söz sanatları.(72)

SANÂYİ’-İ MA’NEVİYYE: Mana ile ilgili sanatlar.(62)

SÂZEC: Sade, basit.(48)

SECİ’: Lügatte güvercin ve kumru gibi kuşların ötmelerine denir.(72,75)

SECİ’-İ MUTARRAF: Fâsılaların sadece kafiye bakımından birbirine uygun olmasıdır.(75)

SECİ’-İ MURASSA’: Fâsılalarda olduğu gibi onlardan önceki kelimelerin de karşılıkları olan kelimeler ile secili ve aynı vezinde olmasına denir.

“Ahmed zübde-i emâsil ü akrândır ve birâder-i ser-bülendi umde-i efâdil ü a’yândır.” cümlesinde “akrandır” ile “a’yândır” kelimeleri fâsıladır. Bunlarda ker iki sözcüğün de asıl harfi olan “n” harfinin tekrarlanması seci’i doğurur. Bununla beraber bu fâsıla olan kelimelerden önceki “emâsil” ile “efâdil” kelimeleri arasında da seci’i vardır. Bu iki seci’i oluşturan kelimelerin vezinleri de aynıdır. Bu seci’-i murassa’a tarsî de denir. (73)

SECİ’-İ MÜTEVÂZÎ: Kelimelerin hem ölçü hem kafiye bakımından birbirine uygun olmasıdır.(73)

SELÂSET: Sözün kolay söylenir ve akıcı olmasıdır. Kelimeler birbirine ne kadar uygun olursa sözün “selâset”i o kadar fazla olur. Ör. “O gül endâm bir al şâle bürünsün

yürüsün / Ucu gönlüm gibi ardınca sürünsün yürüsün” “Selâset, kelâmın lisan üzere suhûlet ile cereyan edişidir.” Cevdet PAŞA. Selâset, hem sert kelimelerle hem yumuşak kelimelerle elde edilebilir, yani selis bir söz “metin” olabileceği gibi “lâtif” de olabilir. Bu selis sözün hem “Elfâz-ı cezele” ile hem “elfâz-ı rakîka” ile elde edilebileceği manasına gelmektedir. Cevdet Paşa, Fehim Efendi'nin “Kesret-i hırs ü emel, hâtır-ı pirândadır / Mâr u mûrun yuvası hâne-i virândadır.”

beytini hem selis, hem metin bulur. Âgâh'ın “Ne sîşeyim, sebû-yı meyim, ne âyine / Düşer mi seng-i melâmetten ihtirâz bana” beytini de hem selis hem lâtif bulur. Selâset, manâ ile değil, lâfız ile ilgili bir olgudur.(78,79)

SIHHTAT-İ TÂMME-İ ÜSLÛP: Her fikri kelimeyi mahsusasıyla beyân edilmekle beraber, aksâm-ı cümlede münâsib bir tarzda tertîb edilmektir. (78)

SERİKAT-İ ŞİİR: Bir şair ve yazarın kendisinden önceki bir şair ve yazarın ifade ettiği anlamı, ifade edildiği lafız ile birlikte almasıdır.(75)

SU'ÛBET: Güçlük, zorluk (78)

SÛRET:1.Biçim görünüş kılık. 2 Tarz, yol, gidiş.(10,11,14,19,20,22,23,24,26,47, 52,56,62,63,69,70,76,78,79,80)

SÛRET-İ TAVSİFİ: Niteleme yoluyla yapılan (22)

ŞİDDET: Mebani'l İnşâ'ya göre “az kelimeyle husn ve fikri kemal-i kuvvet ve hiddet ile ifade ve bir takım efkâr ve hissin kuvve-i müterakimesini bir iki kelime üzerine münhasır kılmak.” (6,7,14,50,79,80)

ŞU'ÛNÂT: Hadiseler, olaylar (78)

ŞU'ÛNÂT-I ÂDİYE: Sıradan olaylar, hadiseler (78)

TA'ACCÛB: Taaccüp, birşey hakkında hayret göstermektir. Ör: “Ne acayip insan” sözü gibi.(21,23)

TA'CİZ: Rahatsız etme, canını sıkma, sıkıntı verme, tedirgin etme. İktidârın var ise, sende onun gibi bir şey yap.(16)

Misal: Engüşt-i hatâ uzatma böyle,
Beş beytine bir nazîre söyle!
Şeyh Galip

TA'ADDÛD: Birden çok olma, sayısı artma, çoğalma.(45,47)

TA'KİD: Söz dizimi hatalarından dolayı cümlelerin manasının anlaşılabilmesidir.(8)

TA'KİD-İ LÂFZÎ: Cümlelerin öğelerinin söz dizimi yönünden yerli yerinde olmamasından doğan ve anlamayı dahi engelleyen anlatım bozukluğudur. “Za'f-ı te'lif” ile “ta'kid” arasında tek fark vardır: Birincisinde anlatım bozuk olduğu halde cümlelerin anlamı anlaşılır, ikincisinde anlatımın bozukluğunun aşırılığından anlam da anlaşılabilir. Bundan dolayı “ta'kid” şiirde de nesirde de hoş karşılanmaz. Ta'kid-i lafzî hatalarından kurtulmak için nahiv kurallarına dikkat etmek gerekir. “Fenn-i nahv” terimidir.(8)

TA'KİD-İ MA'NEVÎ: Bazen söyleyenin mecâzî bir anlam verdiği bir cümledeki mecâzî anlamı dinleyenler kavrayamaz. Buna **ta'kid-i ma'nevî** denir. Dinleyicinin hakikî manadan kastedilen mecâzî manaya yahut yapılan kinayeye intikal edememesidir. Bunun sebebi, mecazın çok uzak alakalar üzerine kurulmuş, başarısız bir mecaz yahut kinaye olmasıdır. Kastedilen mecaz anlamını aktaramayan bu cümlelerde “ta'kid-i ma'nevî” denilen anlatım kusuru vardır denir. Meselâ “**Dergeh-i lütfuna gelmem zira / Seni her dem görebilmek dilerim**” beytini ilk okuyuşta anlamak mümkün değildir. Çünkü şair hem yanına gelmem, hem de seni daima görmek istiyorum demektedir. Aslında söylemek istediği ise şudur: Hep yanında kalayım ki tekrar tekrar yanına gelme, dolayısıyla zaman zaman senden uzak kalma zorunda kalmayayım. Beyitten bu ikinci manaya ulaşma ancak uzun bir düşünmeden sonra

mümkündür. Ta'kid-i manevi hatalarından kurtulmak için ilm-i beyânı bilmek gerekir. "ilm-i beyan" terimidir.(8)

TA'MÎM: 1.genelleştirme, umumileştirme 2.genelge (35, 58)

TA'MÎM İÇÜN HAZF: Genelleştirme için söylenilmemesi. (35)

TA'RÎF: Meânî tabirlerindedir. Bir hakikat dâhilinde bulunan şahıs ve eşyalardan birini diğerinden ayıracak şekilde ifade etmek manasındadır.(11, 13, 22, 23, 26, 27, 28, 29, 30, 33)

TA'RÎF-İ LAFZÎ: Kendilerinde edât-ı ta'rîf bulunan lafzlardır.(26)

Lisân-ı Osmaniyye'de "y" Harfi – Edât-ı ta'rîfdir. "Beyi gördüm" gibi (26)

TA'RÎF-İ MANEV'Î: Karâ'in-i hâliyeden biriyle ta'yîn eden isimdir.

"Kitab geldi", "Kitabçı gitti" gibi.(26)

TA'RÎF-İ VAZ'Î: Mücerret vaz'î sebebiyle muayyen bir şahsa delâlet eder. İsimler ile 'alemler gibi. Yahud şahsi muayyene delâleti irâdeye muhtaçtır: Muzmerât, esma'-ı işârât, mevsûlât gibi.(26)

TA'RÎZ: Söylenen sözün ya da kavramın gerçek ve mecaz anlamı dışında büsbütün tersini kastetmektir. Ta'rizde, mecaz-ı mürsel ve kinayedeki ilgiler yoktur. Sözün gerçek anlamı doğru gibi görünse de, asıl amaç, sözün ters anlamına yüklenmiştir. Bu nedenle, ta'riz sanatı, bir kişiyi ya da durumu alaya almak ve iğnelemek amacıyla yapılır.(56,57)

TA'ZÎM: 1.Büyükleme, ululama, büyük sayma.2.saygı gösterme, ikram etme.(23,24)

TABÎ'Î: 1.Tabiatla ilgili, 2.tabiat icabı olan 3.olağan alışılmış, her zamanki.(48)

TAHKÎR: 1.Hakaret etme, 2.Hor görme, küçük görme (23,24,27,30,31,34,71)

TAHRÎR: Yazma, kompozisyon. Hattatlık tabiri olarak yazı kenarlarını çevirmek üzere sahifenin dört tarafına çekilen çizgiye verilen ad. (36,78,79,80)

TAKDÎM: Sonra söylenmesi gereken bir kelimenin önce söylenmesine "takdim", önce söylenecek bir kelimenin sonraya bırakılmasına "tehir" adı verilir. Bu hal şiirde hoş karşılanır, ancak nesirde ifade hatası olarak kabul edilir.(8,22,25,63)

TAKLÎDÎ: Tıpkısını, benzerini yaparak, taklitle yapılan. (79)

TARAFEYN: Beyan tabirlerindedir. Teşbihteki benzeyen ve benzetilenin (müşebbeh ve müşebbehün-bih) ikisine birden denir.(46,47,50,52,68)

TASDİK: 1.Doğrulama, gerçeklendirme, gerçek olduğunu söyleme 2.onaylama. edât-ı tasdik: "evet, öyle, doğru..." gibi tasdike delalet eden edat. Misâl: "Vücûdum siyâh topraklar altında kalacak! Evet, kalacak da mahv ü nâ-bedîd olacak! Fakat rûhum, evet rûhum ebedîdir." gibi.(19,20,40)

TATVÎL: Yazar, sözü "îbare-i mütearefe"den daha fazla sözle söylerse ve bufazlalığın anlama katkısı varsa "itnâb" adını alır ve ediplerce başarılı bir anlatım sayılır. Eğer eklenen sözler faydasızsa "tatvîl" adını alır ve ediplerce başarısız bir anlatım sayılır. (44)

TAZAMMUNÎ: Kaplam, bir sözün gösterdiği nesnenin özelliklerinden bir bölümüne işaret etmesi. (10)

TAZMÎN: Bir şâirin başkalarının şiirinden bir parçayı kendi nazmı içinde zikretmesidir. zikedilen beytin meşhur olmaması halinde sahibinin belirtilmesi gerekir. İktibas da denir. (76)

TE'HİR: Önce söylenecek bir kelimenin sonraya bırakılmasına "tehir", Sonra söylenmesi gereken bir kelimenin önce söylenmesine "takdim" adı verilir. Bu hal şiirde hoş karşılanır, ancak nesirde ifade hatası olarak kabul edilir. (8,22)

TE'KÎD: Pekiştirme (22,31)

TE'KÎD-İ BEYÂN: İfadeyi pekiştirmek, kuvvetlendirmek için nida edatları kullanılır. misâl: eyvâh! Kıymetli kitabımı yırtmışlar. Gibi (17)

TE’KÎD-İ HÜKM: Konuşan kişi tarafından bilinen bir şeyin soru biçiminde söylenmesi cümlelerin anlamını pekiştirmek içindir. Misâl: Ben seni besledim, yerinde; ben seni beslemedim mi? Gibi. (19,41)

TE’KÎDÜ-‘L MEDH BÎMÂ YÜŞBİHÜ’Z ZEM: Birini yeri yormuş gibi görünerek övmektir.(71)

TE’KÎDÜ-‘Z ZEM BÎMÂ YÜŞBİHÜ’L MEDH: Birini övüyormuş gibi görünerek yermektir.(71)

TEBERRÜK: Mübarek sayma, uğur sayma.(32,33)

TEBLÎĞ: Aklen ve âdeten mümkün olan mübâlağadır.(64)

TECÂHÜL-İ ÂRİFÂNE: Sairin malumu olan bir şeyi bilmezlikten gelmesidir. Tecâhül bilmez görünmek, bilmezlikten gelmek; ârifâne ise bilene yakışırcaına anlamındadır. Tecâhül-i ârifâne ise, sanatçının bildiği bir şeyi bilmiyormuş gibi yaparak, fakat aslında açıklayarak sanat yapmasıdır. Şeyh Gâlib’in ise hem tecâhülün tarifini yaptığı hem de örnek verdiği şu mısra anılmağa değer:

Ger ârif ol ki mârifet olsun tecâhülün (64)

TECRÎD: Bedî’ tabirlerdendir. Bir şâirin, bizzat kendisine hitâp etmesidir. Bunu önce “hitâbî” ve “gayr-ı hitâbî” diye ikiye ayırırlar. Tecrid-i hitâbî de “mahz” ve “gayr-ı mahz” olmak üzere tekrar ikiye ayrılır.

Ey Nedim bülbül-i şeydâ niçün hâmûşsun
Sende evvel çok nevâlar güft ü gûlar var idi.(65)

TEDRÎC: Bir düşüncüyü, bir hayali, bir duyguyu, bir heyecanı bir ihtirası derece derece yükselten veya indien bir tertip içinde ifade etmeğe denir. Bedî tabirlerdendir. “Tenkîs” sanatının diğer adıdır. Misal, ...tarafeynden top ve tüfenk sadâsı kesildi. İki aske mızrak mızrağa, kılıç kılıca, hançer hançere, boğaz boğaza uğraşmağa başladı. N.Kemâl (Cezmi’den) (68)

TEFHÎM: Bildirme.(29,30,31,34)

TEFRÎK: Cem’in tersidir. İki şey arasındaki ayrımları belirtmektir. şâir önce iki şeyi zikreder, sonra onların arasında herhangi bir yönden farklılık bulunduğunu gösterir.(70)

TEKELLÜM:1.Söyleme konuşma, 2.Edb. Bir yazarın kendisini ölmüş farz ederek yazı yazması (28)

TEKZÎP: Yalanlama, yalan olduğunu söyleme.(15)

TELEZZÜZ: Lezzet, tad alma, hoşlanma hoşla gitme.(6,23)

TELVÎH: Sözde nükte yapılırken, söylenmek istenilen uzak ve yakın anlamları arasındaki ilginin çeşitli olması sanatıdır.

Anlarım her biri Bey’den sayılırsa da lîk
Birin hânesi meftûh birinin ceybi delik

Manastırlı Rıf’at

Söz konusu edilen iki “Bey”den birinin “Meftûh” ziyaretçisi çok, yediren-içiren yani ikramcı ve varlıklı olduğu vurgulanırken, diğerinin “ceybi delik: cebi delik” fakir olduğu anlatılmak istenmiş, böylece uzak ve yakın anlamlar arasında ilgiler düşürülmüştür. (56,57)

TEMENNÎ: Bir şeyi arzu etmek ve gerçekleşmesini istemektir. İstenen şeye “mütemennâ” denir. Bu, gerçekleşebilir yahut hayalî bir şey olabilir. Temennî “inşa-i talebi” çeşitlerindedir. Türkçede “n’olurdu” ve “olsa”, “keşki” kelimeleriyle ifade edilir. Temennî, geçmiş ve gelecek zamanlarla ifade edilebilir. Temennî olarak geçmiş zaman için “rivâyet-i fi’l-i iltizâmî” (yapaymışım) ve hikâye-i fi’l-i iltizamî (yapaydım)

ve gelecek için “fi'l-i iltizâmî-i şartî” (gitsem) kullanılır. “Fi'l-i iltizâmî-i şartî” söyleniş şartlarına bağlı olarak “temenni” yahut “tereccî” haline girer: “Ali gelse de şu düğünde bulunsa.” Bir temennidir. “Vapur gelse de Ali düğüne yetişse” denilirse “tereccî” olur. (15,18)

TEMYÎZ: Cümlelerin esas unsurları dışındaki yani yükleyen ve yüklenen dışındaki yardımcı unsurlardan biri olup varlığa veya nispete ait kapalılığı açıklayan unsurdur. (36,34,36)

TENÂFÜR- I HURÛF: Kelimede telâffuzu güçleştiren seslerin çokluğundan doğan harf uyumsuzluğu, söyleme güçlüğü, Ör. “Perspektif”, “işsiz güçsüz”. Bu sözleri ard arda doğru olarak söylemek çok güçtür.(5)

TENÂFÜR-I KELİMÂT: Yan yana gelen kelimelerin ses yönünden biri biriyle uymamasından doğan söyleme güçlüğü. Ör. “Aşçı aş pişti mi?” (5)

TENBÎH: Öğüt türünden emirlerdir.

“yardım et-annenin sözünü tut-terbiyeli ol” gibi. (17,30)

TENKÎR: Meânî tabirlerindedir. Eskiler “bir hakikat dâhilinde bulunan şahıslar ve eşyalardan birisini vücûh-ı temyizden ârî olmak üzere zikretmektir. Ki dinleyen onu işitince bilhassa ayırdedemeyip, zihni başkalarına intikal etmesi” diye tarif etmişlerdir. (22,26,33)

TERECCÎ: “İnşa-yi gayr-ı talebi” yahut “inşâ-yi îka” türlerindedir. “Tereccî” ummak manasındadır, Türkçede “umarım ki”, “ola ki”, “şayet ki” sözleriyle ifade edilir. Ör: “Umarım ki bu hasta iyileşir.” denir. Aynı anlamda “inşallah” sözü de kullanılır. Gerçekleşmesi muhakkak olan şey için “Tereccî” kullanılmaz. “İnşallah bu sabah güneş doğar.” denmez. Olması beklenen şey, korkulan bir şey ise “işfak” adını alır.

Örn. “Korkarım ki bu hasta ölür.” demek gibi. Tereccî ve işfak, “inşâyı îka”dır ve gelecekle ilgilidir, buna karşılık temennî, “inşa-yi talebi”dir ve geçmiş ve gelecek için kullanılabilir. Temennî olarak geçmiş zaman için “rivâyet-i fi'l-i iltizâmî” (yapaymışım) ve hikâye-i fi'l-i iltizamî (yapaydım) ve gelecek için “fi'l-i iltizâmî-i şartî” (gitsem) kullanılır. “Fi'l-i iltizâmî-i şartî” söyleniş şartlarına bağlı olarak “temenni” yahut “tereccî” haline girer: “Ali gelse de şu düğünde bulunsa.” bir temennidir. “Vapur gelse de Ali düğüne yetişse” denilirse “tereccî” olur.(21,22)

TERKÎB: Söz öbeklerine terkip denilir. Terkipler, noksan terkipler (terkîb-i nâkıs) ve tam terkipler (terkîb-i tam) olarak iki kısma ayrılır. İsim ve sıfat tamlamaları gibi hüküm bildirmeyen söz parçacıkları noksan terkiptir. Tam terkipler kelâm adını alır, bunlara cümle de denir, tam bir hüküm bildirirler. Kelâm ile cümle arasında bir fark vardır: Her kelâm bir cümledir, ancak her cümle bir kelâm değildir. Bunun manası şudur: Bir cümle anlatılmak isteneni tam olarak anlatıyorsa o hem cümle hem kelamdır; bir cümle “ki”li cümlelerin ilk yarısında olduğu gibi bir kelamın ilk yarısını teşkil ediyorsa sadece cümledir. (Belagatte bugün cümlecik diyebildiğimiz unsurlar cümle adını alıyordu. Terimin bugünkü anlamı ile örtüşmediğini göz önünde bulundurmamak gerekir.)

Meselâ “Adalet güzeldir.” Terkîbi hem kelâm hem cümledir. Fakat “O kadar üşüdüm ki elim kalem tutmuyor.” terkîbi iki cümle içeren bir kelâmıdır. Zarf cümlecikleri de (cümle-i haliye) kelâm sayılmaz.(80)

TESVÎYE: Beyan tabirlerindedir. Müşebbehi müteaddid, müşebbehün bihi tek olan teşbihe denir. Birbirlerine zıt olan hallerin söyleyence müsavi olduğunu ifade eden emirdir. “ister çalış, ister çalışma! Sevinecek de sensin, üzülecek de.” (16,48)

TEŞÂBÛH: Teşbihin tarafları, benzetme yönü itibariyle eşit halde ise “Teşâbüh” ve “Tesâvî” adını alır. “Ne büyüksün ki kanın kurtarıyor tevhîdi/ Bedr'in arslanları ancak,

bu kadar şanlı idi” mısraında da Çanakkale şehitlerinin şanı ile Bedir savaşı şehitlerinin şanı eşit kılındığından “teşâbüh” sanatı vardır.(45,50)

TEŞBÎH: Bir şeyin çok belirgin olan bir vasfıyla diğer bir şeyin ortak ve benzer bir vasfını karşılaştırmaktır. “Mehmet aslan gibi kuvvetlidir.” teşbîhinde “aslan”ın çok belirgin olan vasfı “kuvvet”tir. Bu benzetmeyle Mehmet’in “kuvvet” vasfının aslanın kuvvet vasfıyla ortak ve benzer olduğu iddia edilmektedir. Karşılaştırılan iki şeye teşbîhin tarafları “tarafeyn” denilir. Aslan ve Mehmet, yukarıdaki teşbîhin taraflarıdır. Bunlardan birincisine kendisine benzetilen (müşebbehün bih) ikincisine benzetilen (müşebbeh) denir. Kuvvet, aslanın bilinen ve belirgin bir vasfıdır. Mehmet kuvvette aslandan daha zayıftır. Teşbîhte vasfı daha belirgin olan “kendisine benzetilen” olarak, daha zayıf olan “benzeyen” olarak kullanılır. Teşbîhin taraflarında ortak olan vasma benzetme yönü “vech-i şebah, vech-i teşbîh” denir. Teşbîhte benzetme ilgisini kuran edata, benzetme edatı (edat-ı teşbîh) denir. “Gibi, sanki güyâ...” Türkçede kullanılan başlıca benzetme edatlarıdır. Teşbîhte teşbîhin iki tarafının da bulunması şarttır. Birisi gizlenirse “istiâre” olur. Ancak önceden verilen bir ipucuna (karine)ye dayanarak bir taraf kaldırılırsa (hazf) söylenmiş gibi kabul edileceğinden yine teşbîh sayılır: “-Mehmet nasıl? —Aslan gibi.” diyalogundaki ikinci cümle “Mehmet aslan gibidir.” demek olduğu için teşbîh sayılır, istiare sayılmaz.(45,46,47,48,49,50,51,53,61)

TEŞBÎH-İ CEM’: Benzetmeliği birden azla olan teşbihe teşbîh-i cem’ denir.(48)

TEŞBÎH-İ GARÎB: İnsana birdenbire garîb görünen benzetmedir.(49)

Misâl: Ey hâme eğerçi nâ-tuvânsın,
Zâhirde hamûş ve bî-zebânsın,
Üstâd eline girince ammâ:
Eyler seni andelîb-i güya!

Kanunur-Reşad

TEŞBÎH-İ MAKLÛB: Teşbîhte normal olarak benzetme yönü itibarıyla zayıf olan kuvvetli olana, meşhur olmayan, meşhur olana benzetilir: Kuvvet yönünden insanın arslana benzetilmesinde olduğu gibi. Bazen, mübalağa için kuvvetli olan zayıf olana benzetilir; yeni bir iddia ortaya atılır. Buna “Teşbîh-i maktûb” denir. Meselâ “Anber-âmîz eser nesîm-i sabâ/ Acabâ yâr kâkülün mü tarar” beytinde anber kokusu, sevgilinin saçlarının kokusuna benzetilmiştir.(52)

TEŞBÎH-İ MEFRÛK: Benzetilen ile benzetmeliğin yan yana söylendiği benzetmeye denir.(47)

TEŞBÎH-İ MUFASSAL: Benzetme yönü zikredilirse yani söylenirse bu teşbîhe “teşbîh-i mufassal” denir. Mehmet, aslan gibi kuvvetlidir.” Cümlesinde benzetme yönü kuvvettir.(46)

TEŞBÎH-İ MÜ’EKKET: Pekiştirilmiş benzetme, benzetme edatı bulunmayan benzetmeler.(46)

TEŞBÎH-İ MÛCMEL: Benzetme yönü söylenmezse “teşbîh-i mücmel” adını alır. Söylenmemesinin yararı, mübalâgalı bir ifade yaratmasıdır. Meselâ “Mehmet aslan gibidir.” cümlesi, “Mehmet, aslan gibi kuvvetlidir.” cümlesinden daha mübalâgalıdır. “Teşbîh-i mücmel” in benzetme yönü yukarıdaki örnekte olduğu gibi, bazen çok açık olarak bellidir ve onu derhal herkes anlar. “Mehmet aslan gibidir.” denildiğinde benzetme yönünün “kuvvet” olduğu kolayca anlaşılır. Bazen benzetme yönü gizlidir, onu ancak kültürlü olanlar anlar: “Kıldı meftun nıgehin dilleri Harut misâl/ Etmeden gamzelerin fitneye âgâzh enüz.” beytinde Harut’un büyü ve sihir yapan bir melek olduğu bilirse benzetme yönünün “büyülemek” olduğu anlaşılır.(46)

TEŞBÎH-İ MÛRSEL: Yalnız edat bulunmayan özet benzetme. Örnek: “Sinan cesarete arslandır” gibi.(46)

TEŞBÎH-İ TABÎ'Î YAHUT SÂZEC: Doğal benzetme, sade teşbih.(48)

TEŞBÎH-İ TAHYÎLÎ: Ancak hayal gücüyle kavranabilen benzerlik.(49)

TEŞBÎH-İ TEMSÎLÎ: Benzetilen ile benzetmelik arasındaki birden çok özellikleri sırayla anlatarak yapılan benzetmedir bu benzetmede önce benzetmelik ile benzetilen arasındaki ortak nitelikler anlatılır ve en sonra temel öge açıklanır.(49,53)

TEŞBÎHİN AKSÂMI: Teşbihin bölümleri, benzetmenin kısımları.(45,46)

TEŞBÎHİN TA'RAFEYNI: Teşbihte karşılaştırılan iki şeye teşbihin tarafları "tarafeyn" denilir.(45)

TEŞBİHTEN GARAZ: Benzetmedeki gaye, maksat.(45,51)

TETABU'-İ İZAFÂT: Üçten fazla ismin zincirleme bir tamlama haline getirilmesidir. Ör."Ahmet'in konağının kapısının kilidi." Bu tür söyleyişler, anlamayı engellediği ve monoton bir ifade yarattığı için hoşça gitmez, dolayısıyla fesâhate uygun değildir.(5)

TETÂBÜK: Uyuma, uygun gelme, uygun düşme.(10)

TEVÂRÜD: Şairlerin birbirlerinden habersiz olarak aynı beyit veya mısra'ı söylemesi hadisesidir.(75,76)

TEVCÎH: Bir sözün hem övgü hem de yergi anlamını taşıyacak biçimde iki yanlı söylenilmesi sanatıdır.(68)

Tek gözüyle bunu yazmış hattât

Kâşki ikisi de bir olsaydı

Manastırlı RIF'AT

Beyitte, (ikisi de bir olsaydı) söz gubu iki anlama gelir. Yazılan yazıdan1. Memnun olmuşsa, hattâtın diğе gözünün de görmesi; 2.memnun değilse yani hattât çok çirkin ve biçimsiz bir yazı yazmışsa, gören tek gözünün de diğeri gibi kör olması, isteniyor demektir. Burada bu iki istek de geçerli olduğu için tevcih yapılmıştır.

TEVRİYE: Bir sözün aynı anda iki ya da ikiden fazla anlamı olan bir sözcüğü bir dize ya da beyit içinde yakın anlamını söyleyip uzak anlamını kastetme sanatıdır. cinasda da iki ve daha fazla anlam varsa da aralarındaki fark; tevriyede kelimenin bir defa kullanılması, ama birden çok anlam ifade etmesi; cinasda ise her anlam için ayrı ayrı kullanılmış olmasıdır.

Hoş geldi bana mey-gedenin âb u havâsı

Billâh güzel yerde yapılmış yıkılası

Bâkî'nin

Beytindeki "yıkılası" kelimesinde tevriye vardır. Çünkü bu söz hem yıkılması gereken yer anlamını hem de o zamanlar İstanbul'da bulunan bir meyhânenin adını ifade eder.(69)

TEZÂD: İki düşünce, duygu ve hayal arasında birbirine karşıt olan nitelikleri ve benzerlikleri bir arada söylemektir. Bir şeyin birbirine karşıt görünen özelliklerini bulup çıkarmak da tezd sanatına girer. Yoksa soğuk-sıcak, kuru-yaş, uzun-kısa, büyük-küçük, gece-gündüz gibi dilbilgisi bakımından karşıt olan sözcükleri arka arkaya sıralamak tezd değildir.(62)

TIBÂK: Anlamı gerçek olsun, mecaz olsun iki zıt manayı bir arada zikretmektir. Tıbak'tan sadece iki zıt anlamlı kelimenin yan yana kullanılması anlaşılmalıdır. İfadeden çıkarılan zıtlıklar da tıbak teriminin dâhilindedir. Bu sanatın diğеr adları "mukabele, tatbîk, tezât mutabakat"(62)

TURÛK-I İFÂDE: İfâdenin üç yolu vardır: Bir söz, hedeflenen bir anlama göre ya tam, ya noksan, ya da fazla olur. İşte bunlardan üç çeşit ifâde doğar: Müsâvat, icâz ve itnâb. Mecaz, teşbih, istiare, kinaye gibi sanatlar da birer yoludur.(45,56)

ULVİYYET: Recâizâde Ekrem'e göre "efkârın husûsî meziyetlerinden olup en azametli, en safâ-bahş-ı vicdan olan fikirlerde bulunur."(23,80)

UMÛR-I GARÎBE: Tuhaf, şaşılacak, acayip işler.(21)

UMÛR-I MUHİMME: Ehemmiyetli işler, önemli işler.(30,21)

ÜSLÛB-I ÂLÎ: Pek mutantan bir tarzda tasvîr-i merâm etmektir. Bu tarzda üslûp ise; din, felsefe, ahlâk gibi ‘ulûm-ı âliyyeye mute’allık âsâr te’lifinde yahud cemiyet-i beşeriyyenin sa’ir mevâd-ı mühimmesinde isti’ mâl edilir.(77,78,80)

ÜSLÛB-I MU’TEDİL: Ziyet-i kelâma ri’âyetle beyân-ı maksat etmektir. Bu tarz üslûb, romanlarda, tarihe müte’allık kitaplarda, enva’-ı nutuklarda, âsâr-ı nefîse tahrîrinde kullanılır.(77)

ÜSLÛB-I SÂZİC: Fesâhat-ı kelâm ile beraber, sade bir tarzda ifade-yi meram etmektir. Bu tarz üslûb, şu’ûnât-ı âdiye ile münâsebeti olan mektuplarda müzekkerrelerde, hikâyelerde isti’ mâl edilir.(77,80)

ÜSLÛBUN ENVA’-I UMÛMİYESİ: Üslûbun genel konuları; dili kullanış tarzı olan üslûbun genel konuları şunlardır: Necâbet, sıhhat-i tâmmе, vüzûh, aheng-i selâset ile ihtisârdır.(78)

ÜSLÛBUN ENVA-I HUSÛSİYESİ: Üslûbun çeşitli özellikleri. sâdelik, zarâfet, nezâket, incelik, Kesret ü ziyet, şiddet, ihtişâm, ulviyettir.(80)

ÜSLÛP: Dili kullanış tarzı olarak ifade edilebilir. Duygu ve düşüncelerin anlatım şeklidir. Eda, sitil. Sanatçının kendine has otaya koyuş tarzı. Nedim üslûbu, üslûp bir dönemin ifade tarzı olarak da anlaşılabilir. Fecr-i Âti üslûbu gibi.(77,78,79)

VAHDET: İfadenin konu dışın açılmaması, yani maksat ne olursa olsun ondan bahsedilip konunun dağıtılmamasıdır.(34)

VASL: Cümlelerin birbirine atıf ve rabita edatlarıyla bağlanmasına vasl denir.(12.39.41)

VAZ’: Bir şeyi bir başka şeye tahsis etmeğe denir.(10,26)

VÂZİH: Bir defa okuma ile anlamı çıkarılabilen ifadeye denir.(8,9,53)

VECH-İ ŞEBEH: Teşbihin taraflarında ortak olan vafâ benzetme yönü “vech-i şebеh, vech-i teşbîh” denir.(45,46,48,50)

VEHMÎ: Gerçekte olmayan, fakat olduğu sanılan, kurulan, kuruntu ile ilgili olan.(41)

VELÂDET-İ HÛMÂYÛN: Pâdişahın doğum günü.(23)

VESÂ’İT-İ EFHÂMİYE: Anlama ile ilgili araçlar, vasıtalar.(57)

VUZÛH-I ÜSLÛP: Açık anlaşılır ifade tarzı, anlaşılır üslûp.(79)

VÛCÛD: Tasavvuf dilinde sâlihın vecden sonraki mertebesi.(4,17,56,57,59)

VÛCÛB: Lüzumlu olma, gereklilik.(16)

VUZÛH: İfadenin bir okunuşta anlaşılabilir şekilde sarîh olmasıdır. Sözü “Za’f-ı te’lif” ile “ta’kid” ve “ibham”dan arındırılmış olması sonucu ortaya çıkar böyle yazılara “mısbah-ı beyân” da denir.(79)

ZA’F-I TE’LİF: Sözü dilin kurallarına ve yazarlar tarafından kabul görmüş geleneklere uygun olarak söylenmemesidir. Söz diziminde hata yapmaktır. Çok zaman cümle öğelerinin gereksiz yer değiştirmesi, bulunması gereken bir kelimenin bulunmaması (hafz) yahut bulunmaması gereken bir kelimenin bulunması (zıkr) şeklinde ortaya çıkar. Sonra söylenmesi gereken bir kelimenin önce söylenmesine “takdim”, önce söylenecek bir kelimenin sonraya bırakılmasına “tehir” adı verilir. Her ikisi de şiirde hoş karşılanırsa da nesirde birer hatadır, birer “za’f-ı te’lif”tir. Bir fikir ve duygunun hissedilişi ile onun dil ile ifade edilişi arasında uygunluk, paralellik bulunmalıdır. Dil, zihnin ve kalbin tercümanı olmalıdır. “Pazara gittim” yerine “gittim pazara” dersek dili düşüncemize ve dilin kurallarına uygun söylememiş oluruz. “Za’f-ı te’lif” ile “ta’kid” arasında tek fark vardır: Birincisinde anlatım bozuk olduğu halde cümlenin anlamı anlaşılır, ikincisinde anlatımın bozukluğunun aşırılığından anlam da anlaşılabilir. Bundan dolayı “ta’kid” şiirde de nesirde de hoş karşılanmaz. Kurala

uymayan bu sözlere, “rekîk” denir yani bu sözlerde “dil tutukluğu” vardır. Bu hatalardan kurtulmak için nahiv bilimini öğrenmek gerekir. “Fenn-i nahv” terimidir.(5,7,8)

ZAMÂİR-İ İSTİFHÂM: Soru zamirleri.(15)

ZAMÂİR-İ İŞÂRET: İşaret zamirleri.(26)

ZARÂFET:1.Zariflik, naziklik, incelik. 2 Davranış, söyleyiş, kılık kıyafet inceliği(80)

ZEM: “İnşa-yi gayr-ı talebi” yahut “inşâ-yi îkâi” türlerindedir. Örn: “Ne çirkin” gibi. Yerme kınama ayıplama.(25,29,30,71)

ZÎVER: Bezek.(4)

6. SONUÇ VE TARTIŞMA

Sözün fasih olmak kaydıyla duruma uygun, açık ve güzel söylenmesinin yollarını konu alan belagat ilmi; ma'ânî, beyân, bedî olmak üzere üç bölümde incelenmektedir. Bunlardan ilm-i me'ânî, farklı cümle şekillerinden ve bunların yerlerine göre kullanımlarından bahseder. Hedefi, sözün ve söz diziminin yerinde ve duruma uygun söylenmesini sağlayan kuralların saptanmasıdır. İlm-i beyân, anlatım yollarını konu edinir. Gayesi, bir sözün farklı yollardan, en sarih şekilde ifade edilmesidir. İlm-i bedî ise, durumun gereğine uygun açık anlaşılır olan sözü, söz veya anlam sanatlarıyla güzelleştirme yollarından bahseden bir ilimdir.

Belagat ilmi, sunduğu bilgiler ışığında metin tahlilleri, bunun bir sonraki basamağını oluşturan yorumlama ve bu doğrultuda yapılan edebî eleştiriye zemin oluşturmaktadır. Bu cihetten belagat ilmi edebî eleştirinin bazı esaslarının tespitidir.

Türklerin İslamiyeti kabulünden sonra Arapçanın milletimiz tarafından din ve bilim dili olarak kabul edilip çok iyi öğrenilmesi, belagat ilminin Arapça eserlerden ya da bu eserler temel alınarak yapılan şerhi, haşiye veya tercümelerden okutulmasını kolaylaştırmıştır. Tanzimattan sonra ise Osmanlı devletinde başlayan birçok alanda batıya yönelik hareketi eğitimde de kendini göstermiştir. Batının örnek alındığı okulların açılmasına ve ortak İslam kültürünün eğitim kurumları olan medreselerdeki öğrencilerin aksine Arapça ve Farsçayı iyi bilmeyen öğrencilerin yetişmesine neden olmuş, bu durum klasik ya da batılı anlamda birçok Türkçe belagat eserinin te'lifinin yapılmasını sağlamıştır. Bu dönemde klasik anlamda kaleme alınan belagat kitaplarından birisi İbnü'l Kâmil: Mehmet Abdurrahman'ın Belagat-ı Osmaniyye'sidir. XIX. Yüzyılda, İstanbul'da bir bürokrat olarak görev yapan yazarın İstanbul'da yaşadığı sanılmaktadır.

Belagat-ı Osmaniyye; mukaddime, tetimme-i mukaddime'den oluşan bir giriş, me'ânî, beyân ve bedî konularının anlatıldığı belagatin esas konularından sonra Fransızcadan iktibas yaptığı ilâve-i mühimme bölümlerinden oluşmaktadır.

Müellif, eserini oluştururken az örnek ve kısa açıklamalar yaparak eserini oluşturmuştur. Eser elli iki dersten teşekkül etmektedir. Konular dersler halinde kısımlara ayrılmıştır. Eserde iki levahıkın bulunması hem Talîm-i Edebiyat'ın etkisi hem de eseri oluştururken müellifin, hazırlık imkânının çok olmadığı anlaşılmaktadır.

Mehmet Abdurrahman'ın Belagat-ı Osmaniyye adlı eseri klasik belagat konularını içermekle beraber Talîm-i Edebiyat'ın etkisinden de uzak kalamamıştır. Mehmet Abdurrahman, eserini oluştururken dönemindeki belagat yazarlarından etkilenmiş olup örneklerini incelediğimizde Said Paşa'nın Mizânül-Edeb'inden, Cevdet Paşa'nın Belâgat-ı Osmaniye'sinden alıntılar yaptığını dolayısıyla etkilendiğini ifade edebiliriz.

Mehmet Abdurrahman'ın Belagat-ı Osmaniyye'si klasik anlamda belagat kitabıdır. Yazar eserini oluştururken ders kitabı hazırlama gayesinin ön planda olduğu anlaşılmaktadır. Mekteb-i Asrın idadi kısımlarında okutulmak için hazırlanan bu eser, konuları, kısa ve birer cümlelik örneklerle anlatmış olup açıklamaları kısadır. Dönemine kadar edebiyatımızda yazılan belagat kitaplarına göre Belagat-ı Osmaniyye küçük olmasına (seksen sayfa) rağmen yazar, eserinde belagatle ilgili birçok konuya yer vermiştir.

Ortaya koyduğumuz bu çalışmayla Türk edebiyatının önemli bir alanını teşkil eden belagat konusunda yeni bir tertiple yazılmış Belâgat-ı Osmaniyye adlı eser, gün yüzüne çıkarılarak incelenmiş, kitabın edebiyat ve eğitim tarihimiz açısından değerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMAN FEHMÎ, 1885. Tadrîsât-ı Edebiyye, Birinci Kısım, İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbası.
- AKSOY, Ö. A., 1981. Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, C. I-II-III, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- AKYÜZ, Y., 2001. Türk Eğitim Tarihi, Sekizinci Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul.
- ARİSTOTELES, 2004. Retorik, [Çev. Mehmet H. Doğan], 7.b. YKY, İstanbul.
- AYDOĞAN, S., 2007. “Sa’id Paşa Mîzânü’l-Edeb İnceleme- Metin-Dizin” Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- BANARLI, N. S., 1979. Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, C. I-II, İstanbul.
- BİLGEGİL, K., 1989. Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- COŞKUN, M., 2007. Sözü’n Büyüsü Edebî Sanatlar, Dergâh Yayınları İstanbul.
- DEVELİOĞLU F., 1997. Osmanlıca, Türkçe Ansiklopedik Lûgat. Ankara.
- DİLÇİN, C., 1997. Örneklerle Türk Şiir Bilgisi, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DİNÇ, Y., 1994. “Mecâmi’ü’l-Edeb’in Şiirde Ahenk Kavramı Açısından İncelenmesi” Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- ERGİN, O., 1961. Türkiye Maarif Tarihi I-II, Eser Neşriyat, İstanbul.
- FİLİZOK, R., 2001. Anlam Analizine Giriş, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- GÖKÇE, H., 2006. Selim Sabit Mi’yârü’l-Kelâm (Metin-İnceleme-Sözlük) Marmara Üniversitesi, Türkiyat araştırmaları Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- HATİPOĞLU, V., 1982. Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, DTCF Yay. , Ankara.
- İNAL, İbnü’l Emin Mahmud Kemâl, 1930, Son Asır Türk Şairleri, İstanbul.
- KAÇAR, M., 2010. İbni Kemâl Dîvânî’nin İncelenmesi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.
- KANAR, M., 2000. Farsça-Türkçe Sözlük KANAR, İstanbul.
- KOÇ, N., 1992. Açıklamalı Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, İnkılap Kitapevi, İstanbul.
- KORKMAZ, Z., 1992. Gramer Terimleri Sözlüğü, Ankara.
- KÜLEKÇİ, N., 2003. Açıklamalar ve Örneklerle Edebî Sanatlar. Akçağ Yayınları. Ankara.
- LEVEND, A. S., 1972. Türk Dilinin Gelişme ve Sadeleşme Evreleri, TDK Yay. Ankara.
- _____, 1973. Türk Edebiyatı Tarihi, Cilt: 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- MACİT, M., 1996. Dîvân Şiirinde Ahenk Unsurları, Akçağ Yay. Ankara.
- MAHMUD C., 1338. Maarif-i Umumiye Nezareti Târihçe-i Teşkilat ve İcraâtı, İstanbul.
- MEHMET ABDURRAHMAN, 1309. Belâgat-ı Osmâniyye, Kasbar Matbaası, Dersaadet, İstanbul.
- MEHMET ABDURRAHMAN, 1305. Figân, Cemal Efendi Matbaası, Dersaadet, İstanbul.
- MEHMET ABDURRAHMAN, 1308. Küremizde seyahat/Volter; Çev. İbnü’l-Kâmil, Kasbar Matbaası, Dersaadet, İstanbul.
- MERMER, A.N. ve KOÇ K., 2005. Eski Türk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü, Akçağ Yayınları. Ankara.

- NACİ, M.,1996. Edebiyat Terimleri İstilahat-ı Edebiyye, Haz. M.A. Yekta Saraç, İstanbul.
- _____1978. İstilahat-ı Edebiyle, Haz. Alemdar Yalçın, Abdülkadir Hayber, Akade Yayınları, Ankara.
- SÜREYYA. M., 1308-1311. Sicill-i Osmanî, Tezkire-i Meşahir-i Osmaniyye, (C.1-4), İstanbul.
- OLGUN, T., 1973. Edebiyat Lügati, İstanbul.
- ÖMER SIDKI, 1310. Mükemmel Kavâid-i Lisân-ı Osmânî, 2 cilt, İstanbul.
- ÖZKAN, N., 2011. Ahmet Cevdet Paşa-Fuat Paşa, Kavaid-i Osmaniyye, TDK, Yay. 760, Ankara.
- PAKALIN, M. Z., 1972. Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, C. 3, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınevi, Ankara.
- PALA, İ., 1990. Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara.
- PEHLİVANLI, H., 2005. Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, Sayı 61, Cilt: XXI, s. 243-258, Mart 2005, Ankara.
- SARAÇ, M.A. Y., 2008. Klasik Edebiyat Bilgisi-Belâgat Gökkubbe Yay. İstanbul.
- UNAT, F. R., 1974. Hicrî Tarihleri Miladiye Çevirme Kılavuzu. Ankara.
- UYSAL, R.S., 2010. Belâgat ve Edebî Sanatlar Lügati, Doğu Kitabevi, İstanbul.
- ŞEMSETTİN SAMİ, 1901. Kâmûs-ı Türkî, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, 1985, 19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi, Çağlayan Kitabevi, İstanbul
- TEKİN, A., 1999. Edebiyatımızda İsimler ve Terimler, Akçağ Yayınları. İstanbul.
- TİMURTAŞ, F. K., 1983. Osmanlı Türkçesi Grameri, İstanbul.
- TÜMER, C.Ş., 2003. “Mektep Dergisi ve hakkında yapılan çalışmalara dair bazı dikkatler” A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi Sayı 21, Erzurum.
- TÜRK ANSİKLOPEDİSİ, 1953. “Beyan”, C. 6, Ankara.
- TÜRK DİL KURUMU, 2005. Türkçe Sözlük, I-II, Ankara.
- TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANSİKLOPEDİSİ, 1977. Cilt: 1, İstanbul: Dergâh Yayınları
- TÜRKAY, K., 1999. Kavaid-i Lisan-ı Türkî, TDK Yay. 707, Ankara.
- YETİŞ, K., 1996. Talîm-i Edebiyat’ın Retorik ve Edebiyat Nazariyatı Sahasında Getirdiği Yenilikler, Ankara.
- _____“Belâgat-Türk Edebiyatı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 5. s. 385.
- _____2006. Belâgatten Retoriğe, Kitabevi Yayınları, İstanbul.

İnternet Kaynakları

- [http://www.ege-edebiyat.org\(15/03/2012\)](http://www.ege-edebiyat.org(15/03/2012))
- [http://www.fransizca.sozluklerim.com\(17/03/2012\)](http://www.fransizca.sozluklerim.com(17/03/2012))
- [http://www.sozluk.turkcebilgi.com\(21/03/2012\)](http://www.sozluk.turkcebilgi.com(21/03/2012))
- [http://www.yagmurdergisi.com \(19/03/2012\)](http://www.yagmurdergisi.com (19/03/2012))

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Mustafa TEKDEMİR
Doğum Yeri ve Tarihi : Osmaniye,1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi bölümünü 1999 yılında tamamladı.

Yüksek Lisans Öğrenimi :
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar :Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi :mustek76@hotmail.com
Tel. :5055188262
Tarih :Haziran. 2012

EK (ESKİ HARFLİ METİN)

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

PL	'Abdurrahman, Mehmed
175	Mekteb-i 'Asr
A2	
1891	

2281

16/100

مکتبہ عصر

'Abdurrahman, Mehmed
(اعمراری فہمی)

Mekteb-i Casp (ترتیب جدید)

بلاغت و فصاحت

از

ابن الکامل: محمد عبدالرحمن

معارف نظارت جدید سنک رخصتیدہ طبع اولو نمبر

کتابت

(نصاب مطبوعہ سی) باب عالی بارہ سندرہ نومبر ۲۵

صاحب و ناشری:

عصر کتب خانہ سی صاحبی کر قور

۱۳۰۹

دادرا اکرم علی نہاد بک افندی یہ مقدمہ در.

در سعادت رزی نظارت عمومیہ سی

در دنجی شعبہ سی خلفا سندن

ابن الکامل: محمد عبدالرحمن

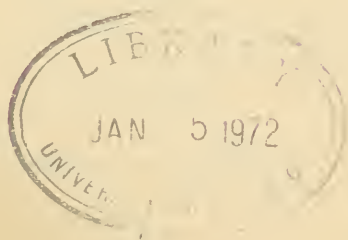
۷ ایلول ۱۳۰۷

PL

175

A2

1891

مَقَاتِم

برنجی درس

بلاغت - کلمه و کلامک فصاحتیله برابر، مقتضای حاله توفیقاً سویله یوب
یازمغه بلاغت تعبیر اولونور.

مقتضای حالدن مراد، متکلم مرانی - مقامه، مخاطبه، موضوع
بجه یاقیدشان اسالیب والفاظ وتعبیرات ایله ادایه رعایت ایتمه سیدر .
فصاحت - فصاحت ده مقتضای حاله رعایت شرط اولمایوب، یالکتر
مأنوس ولسانه ثقلات ویرمه یین کلمات منقحه ایله افاده مرام ایتمکدر.
فصاحت - کلمه، کلامده، متکلمده اولور.

۱

کلمه ده فصاحت

کلمه ده فصاحت - کلمه نك تنافر حروف، غرابت، قیاسه مخالفتدن
عاری اولماسیدر.

تنافر حروف - کلمه تلفظ اولونورکن، حاوی اولدیغی حرفلر
بربرلیله امتزاج ایدمه یه رک، لسانه ثقلات عارض اولماسیدر .
تنافر حروف ایله معلل اولان کلمه لر ایسه، لسانه بعضیلری آزه
بعضیلری چوق ثقلات ویریر.

آز ثقلت ویره نه مثال: طاسنز، صاچسز کبی .

چوق ثقلت ویره نه مثال: صوچسز کبی .

تنافر حروف ایله معالی برطاقم کله لرده واردرکه — ناطقنک لسانی
نه قدر دوزگون اولورسه اولسون، ینه سلامتله تلفظه مقتدر اولاماز .
مثال : « کوسمشمشز » کبی .

حاصلی — برکله ده تنافرك وجود وعدم وجودینک ودرجاتنک
تعینی ایچون، بهمه حال آصحاب سلیقه نك لسانلری میزان اتخاذا اولونمق
ایجاب ایدهر .

ایکینجی درس

غرابت — استعمالی مأنوس اولمایان کله در .

مثال : « همواره مداد عنبرین هنر و معرفت لری طرازنده صحائف
قدر منزلت و خامه مشکین جامه علم و کمال لری زیور « مهارق » مجید
و منقبت اوله رق . . . الخ »

مرحوم عاکف باشا

میزان البلاغه — عبدالرحمن ثریا —

فقره سنده بردنبره کوزه چاریبان « مهارق » کله سی کبی .

بعض کره ده، کله لرك نامعجل استعمال اولونمالری سببیه، کندیلر نده
برغرابت حاصل اولورکه — بوکاده « غرابت عارضی » نامی ویریلیر .

بو مثالده کی « مجد و منقبت » کله لرینک نامعجل استعمال اولونمالری کبی .

قیاسه مخالف — برکله نك قاعده لسانه مخالف اولارق استعمالیدر .

مثال : « کیمینه آغلا دیمش لر کیمینه کل »

مصراعندہ « کیمینہ » کلمہ سنک ضرورت وزن ایچون، اصلہ مخالف اولارق استعمالی کبی .
کذا : « چفتلکار » یرندہ « چفتلکات » ، « برالشام » یرندہ « بریة الشام » دنیلہ سہ سی دخی قیاسہ مخالفقدر .

اوجنجی درس

۲

کلامدہ فصاحت

کلامدہ فصاحت — کلمہ نک فصاحتیلہ برابر، کلامک تنافر کلمات ،
تتابع اضافات، کثرت تکرار، ضعف تالیف و تعقیددن سالم اولماسیدرہ .
تنافر کلمات — اثنای تلفظده، کلمہ لک اصواتی بربریله امتزاج
ایدہ مہ یرک، لسانہ ثقات عارض اولمقدر .
تنافر کلمات دخی تنافر حروف کبی ، لسانہ درجات متفاوتده
ثقات و یریر .

امثلہ : قل قرق یارلمش قل خیال

احوالمی عرض ایتمده یاره قبلی قرق یار

کیمیا اولماز اول اولمازسه اتم

مصراعلرندہ اولدینی کبی .

تتابع اضافات — برجلهده برقاچ اضافتک بربری متعاقباً ولی
ایتمه سیدر .

مثال : « آنک قوناغنک سوسنک لطافتنک درجه سنی بدن صورمه »

فقره سنده بر برینی تعقیب ایدن بر سور و اضافت، کلامک فصاحتی
اخلال ایتشدر.

تابع اضافاتک محل فصاحت اولدینی کی . . . یالکیز بر جنسیدن
اولان حروف اضافه نیک تکرری دخی محل فصاحتدر.

مثال : اوده یاتاقده راحتده اویومقدمه ایکن بردنبره . . . الخ فقره
سندگی (ده) لرتک تکرری، طرز افاده یه بویوک بر هجبت ورکاکت و یروب،
بوکلادمه فصاحتک اثری بیله قالماشدر.

فقط بو طرز افاده یی : اوده راحت راحت یاتاقده اویویورکن
بردنبره . . . الخ - طرزینه فراغ ایله دیکمز کی، کلام بردنبره فصاحتک
کسوة استغنا فروشنه بورونور.

دردنجی درس

کثرت تکرار - بر لفظک بر فقرده بلا سبب تکرریدر.
مثال : قامت جانانه عرعر سویلیان شاعر عجب،

کورمه مشمی عرعرک هر جانی خار اولدین؟

بیتمده «عرعر» کلمه سنک تکرری، کلامک فصاحتی اخلال ایتشدر.

فقط بو تکرار، تلذدن یا خود فیکره شدت و یرمک کی بر نکته یه

مستند اولورسه مستحسندر.

تلذذه مثال :

رسمی ده بر ملک قیاس اولونور،

رسمی ده جانلی، رسمی ده پرنور!

عبدالحق حامد

فکرہ شدت ویرہ نہ مثال :

دل آتش، دیدہ آتش، سینہ آتش، روی یار آتش!
کل آتش، بلبلی آتش، کلشن آتش، جو یبار آتش!
رها بولق نہ ممکن - سوزش مختندن عشاقہ،
فراق آتش، وصال آتش، بلای انتظار آتش!
رأفت

کذا: کل آغلار، بلبلی آغلار، ژالہ آغلار، کلستان آغلار.
فاضل بك

اعتماد ایتمز ایسے _____ ک اور محک تجربہ بہ،
ایستہ لوح، ایستہ قلم، ایستہ کتب، ایستہ فحول۔
حامی آمدی

مثالرندہ اولدینی کبی .

بشنجی درس

ضعف تالیف - کلامک قواعد نحو بہ یہ عدم رعایتلہ ترکیب
اولونماسیدرہ .

مثال : استقبالی تأمین ایتمک ایستہ ن، طوتدینی مسلکی تعقیب
ایدرہ؛ دنیله جک یردہ :

طوتدینی مسلکی ایستہ ن تأمین ایتمک استقبالی تعقیب ایدرہ ؛
دنیلمش اولسہ، ضعف تالیف حاصل اولور .

ضعف تالیفہ، اکثری اصطلاحات فنیہ دہ پک چوق تصادف اولونورہ .
مثلا: « شکل ذوالاضلاع الکثیرہ » دنیله جک یردہ:

« شکل ذوکثیرالاضلاع » دنیلدیکی کبی .

حاصلی - بو ایکی مثالندده آکلا-تیلدینی اوزره، قواعد نحویه اقتضاسنجه تقدیمی لازمکن کله نك تأخیر، تأخیری لازمکن کله نك تقدیم ایدلمه سندن ضعف تألیف حاصل اولور.

تعقید - ایکی قسمدر: برنجیسی تعقید لفظی-در که - ضعف تألیف سببیه کلامک معنای مراده دلالتی واضح اولما مقدر.

مثال: بو باغچه مستزاد مصراع آزادی بیتک،
نجه مصراع که زیب افزای صدیوان بی همتا.
رتو

بیتیه

سرمه دن سور، سرمه سورمه کوزلر ای قاشی هلال،

مردم دل ککریه خیزی عین طاقتدر بگا.

بیتنده اولدینی کبی.

ایکنجیسی تعقید معنویدر که - معنای مرادک ذهنه انتقالده صعوبت اولمقدر.

مثال:

سبو وش همنشینک جام وش هم صحبتک کیمدر؟

مصراعنده اولدینی کبی.

۳

متکلمده فصاحت

متکلمده فصاحت - برماکه در که - متکلم، آنکله کلام فصیحک

ایرادینه مقدر اولور.

آلتیجی درس

بلاغت

بلاغت — کلام ایله متکلمده اولور.

۱

کلامده بلاغت

کلامده بلاغت — کلامک فصیح اولما-یله برابر، معنای مراده دلالتی واضح اولوب، مقتضای حاله مطابق اولمقدر.

مثال : سورم بعضی بن شب تازی؛

ویریم صبح نوبهاری آکا.

دوش نازنده زلف زرتازی،

کورونور یارمک خیالی بکا :

•••

یتشوب حال اضطراریمده،

یوزمه نور حسنتی سربر؛

صانیرم بربری زرین پر،

طولاشیر کلبه خرابیمده.

عبدالحق حامد

یتارنده اولدینی کبی .

۲

متکلمده بلاغت

متکلمده بلاغت — برملیکه درکه — متکلم، آنکله کلام بلیغک

ایرادینه مقتدر اولور.

یادنیچی درس

الفاظک معنایه دلالتی

برالفاظک معنایه دلالتی یا وضعی و یا خود طبیعی در.

طبیعی - : قهقهه، اوکسوروک کبی.

وضعی - : اوج صورتله اولور: تطابقی، اضمئی، التزامی.

۱ تطابقی - لفظ، معنای موضوعنه تامبله دلالت ایدره. استانبول، انسان، باغچه کبی.

۲ اضمئی - لفظ، معنای موضوعنک جزئنه دلالت ایدره. باغچه نک یالکز «ترابه» دلالتی کبی.

۳ التزامی - لفظ، معنای موضوعنک لوازمنه دلالت ایدره. انسانک «عقله»؛ آرسلانک «شجاعت» دلالتی کبی.

الفاظک انواعی

الفاظ درت قسمدر: متباینه، متفقه، مترادفه، متجانسه.

۱ الفاظ متباینه - هربری برمعنایه دلالت ایدن لفظلردر. شمس، سما کبی.

۲ الفاظ متفقه - هربرندن براقچ معنا آکلاش-یلان لفظلردر. مثلاً: بیت کبی که - بوندن خانه معناسی آکلاشلدینی کبی، ایکی مصراعدن مرکب شعرك اسمی دخی آکلاشیلیر.

کذا: آفت، چرخ، بوغازکله لری دخی بوقییلدندر.

سکزنجی درس

- ۳ الفاظ مترادفہ - بر معنایہ شمولی اولان الفاظ متعدده در۔
مثال: فوت، موت - انسان، آدم، بشر کبی. [*]
۴ الفاظ متجانسه - شکلاً مشابه، معناً یکدیگرینه مابین اولان
لفظلر در: اعلام، اعلام؛ مفرط، مفرط کبی.

تتمه مقدمه

بورایه قدر فصاحت ایله بلاغتک برده کلمه و کلام ایله معانی
آراسنده کی مناسباتک و الفاظک انوعی مختصراً بیان اولوندی.
بوندن سوکرا، - (علم بلاغتک) - کلام بلیغک مقتضای حاله توفیقنه؛
افاده نک صورت اداسنه؛ الفاظک لفظی، معنوی محسناتنه تعلق ایدن
قواعدی بیان اولونه جقدر.
بو تعریفدن آکلاش - یل دینی اوزره، علم بلاغت اوج بویوک قسمه
آریلیر که - برنجیسنه «علم معانی» ایکنجیسنه «علم بیان» اوچنجیسنه
«علم بدیع» تسمیه اولونور.

[۵] اصولیوندن بعضلری برلسانده الفاظ مترادفنه کجی وجودینی کلیاً انکار ایدرک
انسان ایله بشر کبی مترادفی ظن اولنانلرک صغیحه متباین اولدقلرینه ذاهب اولیورلر.
بعضلری بالکن اصطلاحات قانونی - دهه الفظ مترادفنه کجی عدم وجودینی انترام
ایدبورلر.

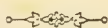
عبدالرحمن ثریا

طقوزنجی درس

علم معانی

علم معانی — کلامک مقتضای حاله مطابقتی بیلدیرن احوالدن بحث ایدمدر.

علم معانی یدی فصلدن مرکب اولوب، برنجیسی کلام؛ ایکنجیسی مسند الیه؛ اوچنجیسی مسند؛ دردنجیسی متممات کلام؛ بشنجیسی قصر؛ آلتنجیسی ادوات عطفیه، وصل، فصل؛ یدنجیسی مساوات، ایجاز، اطنابدر.

فصل اول

کلام

کلام — بر نسبت تامه یه دلالت ایدن جمله درکه — خارجه تعلق وعدم تعلقنه بناء، کلام اخباری وکلام انشائی ناملریله ایکی قسمه آریلیر.

۱

کلام اخباری

کلام اخباری — نسبت ثبوتیه ویا نسبت سلویه ایله خارجه نسبتی اولوب، اوچ زمانک بریله مقید اولان کلامدر. بوکا جمله خبریه دخی اطلاق اولونور.

مثال : فیلانجه عاقل دکل ایدی؛ کبی.

مخبرك برحکمی خبر ویرمہ سی، ایکی مقصدہ مبیدر۔ اگر مخبر، مخاطبک مجھولی اولان حکمی خبر ویرمہ «فائدہ خبر» و اگر مخاطبک معلومی اولان حکمہ، مخبر کندی و قوفنی آکلاتمق ایسترسہ «لازم فائدہ خبر» اطلاق اولونور۔

فائدہ خبرہ مثال: دونکی کون ساقزده حرکت آرض وقوع بولمش۔

لازم فائدہ خبرہ مثال: یکی بر کتاب نشر ایتمشکیز، تبریک ایدرم؛ کبی۔

بو ایکی طرز اخبارک کرک تعریفلرندن و کرک مثاللرندن آکلا۔ شیلدینی اوزرہ، هر نه رده فائدہ خبر بولونورسه، اوراده لازم فائدہ خبر دخی موجود اولوب، فقط لازم فائدہ خبرک بولوندینی یرده، فائدہ خبر بولونماز۔

اوننجی درس

مخبرك۔ اعتقاد مخاطبه کوره ویره چکی خبرلر، درت حال اوزرہ جریان ایدرکه۔ برنجیسنه خبر ابتدائی، ایکنجیسنه خبر طایی، اوچنجیسنه خبر انکاری، دردنجیسنه خبر اصراری تعبیر اولونور۔
۱ خبر ابتدائی۔ مخبرك ویره چکی خبرده، مخاطبک ذهنی شہدن خالی بولونور۔

مثلا: پوسته نك ورودی انتظارنده بولونان برکیمسه یه «پوسته کلدی» دنیلمه سی کبی۔

۲ خبر طایی۔ مخبرك ویره چکی خبرده، مخاطبک ذهنی شہلی بولونور۔

مثلاً: پوسته نك شدتلی بر فورطنه به طو تولو بده، یوم معینده کله-
مدیکندن، انتظارنده بولونان بر کیمسه نك ذهننه بر چوق شبه لرعارض
اولا جغندن، ورودی آنده - مخبر کندیسنه «پوسته کلدی» طرزنده
خبر ویرمه سی جائزایسه ده «صحیحاً پوسته کلدی» کبی الفاظ تا کیدیه دن
بر یله خبر ویرمه سی مستحسندر.

۳ خبر انکاری - مخبرك ویره چکی خبر اوزرینه، مخاطبده
علائم انکار حس اولونور.

مثلاً: پوسته نك فورطنه به طو تلماسندن، انتظارنده بولونان کیمسه نك
بر تمه که به اوغرا دیغنی ظن ایتدیکی حالده، مخبر بهمه حال الفاظ تا کیدیه دن
بر یله شو طرزده خبر ویرمه سی لازمدر:

«سزه جداً خبر ویریورمه که - پوسته سالمأ کلدی» کبی.

۴ خبر اصراری - مخبرك ویره چکی خبر اوزرینه، مخاطبده
انکار و اصرار حس اولونور.

مثلاً: پوسته نك باتدیغنی ادعا ایدن کیمسه به، ورودی آنده
«بالله پوسته کلدی» صورتنده قسم ایله خبر ویرمك لازم کلیر.
بو درت طرزده عدم رعایتله ویریان خبر لر، مقتضای حاله مطابق
اولامیه جقلرندن، بلیغ عد اولونه مازلر.

اون برنجی درس

۲

کلام انشائی

کلام انشائی - نفس الامر هـ مطابق اولوب، خارجه تعاقی اولمایان

کلامدر.

مثال : هنر و معرفت ابیدر .

سوزی کبی .

کلام انشائی ایکی قسمدر : بری انشاء طلبی ، دیگرى انشاء غیر طلبیدر .

۱

انشاء طلبی

انشاء طلبی بش نوعدر : امر ، نہی ، ندا ، تمنی ، استفہام .

۱

امر

امر - برشیدئك حصولی طاب ایتمکدرکہ - معانی متعدده جاری اولوب ، بعضیلری بروجه آتی بیان اولونور .

۱ ندب ایچون - : چوجقلریکزه هنر و معرفت اوکره دیکنز .

۲ دعا ایچون - : یارب کرم ایت کہ خوار وزارم ،

درکاهه بسی امید وارم .

فضولی

۳ تکذیب ایچون - : بوکا کریان اولان ندن احق ؟

سنجه - بانی وار سه ایت تعداد ؟

عبدالحق حامد

۴ تمنی ایچون - : بیگسم ، پادشاهم ! امداد ایت !

دیلنور بریتیمه یه داد ایت !

عبدالحق حامد

۵ رجالیچون :- جاهلم ، ایتدیکم جساتندر !
عقوايدک ! قيلمه يک نى تخجیل !

عبدالحق حامد

۶ ارشاداچون :- باشنک سلامتني ایسترسهک ، انی آدم لرله الفت ایت !

۷ تادیب ایچون :- دائماً بویوکلر یکزه حرمت و رعایت ایدیکنزه .

۸ تعجیز ایچون :- اقتدارک و ارایسه ، سن ده اونک کبی برشی یاپ .

کذا : انکشت خطا اوز آئه بویله ،

بش بیتنه بر نظیره سویله !

شیخ غالب

۹ استهزا ایچون :- آمان افندم ، کچ قالمشکنزه ؛ بویوریکنه ،

تاصدره کچیکنه !

۱۰ اباحه ایچون :- قویون انی به ییکنه !

۱۱ ارادت امتثال ایچون :- مرکب حقه سنی کتیر !

۱۲ تسویه ایچون :- ایستر او قو ، ایستر او قومه .

۱۳ وجوب ایچون :- صادق اول ! کبی .

اون ایکنجی درس

۲

نهی

نهی - برایشک ترک ایدلمه سنی طلب ایتمکدر . یدی معنایه کلیر .

۱ تادیب ایچون :- بویوکلر یکزه قارشیللق ویرمیکنه .

۲ تنبیه ایچون :- فائده سنز شیلرله اوغراشمه .

۳ تحریم ایچون - : تحت اداره کزده اولانلره اذاونلر ایتمه ییکز .
 ۴ ارشاد ایچون - : اوزاق بریره کیده جکک وقت، رفیقسمز
 یوله چیقمه .

۵ کراحت ایچون - : کندیکه خوش کلهین برایشی، باشقه سنه
 تکلیف ایتمه !

۶ دعا ایچون - : یاربی نبی جهنمه یاقه !

۷ بیان عاقبت ایچون - : برایشک ابتداسنده زیان ده ایتسه کز،
 نتیجه سنی استخراج ایتمه نیجه قدر، او ایشدن نومید اولماییکز ! کبی .

۳

ندا

ندا -- لغتجه باغیر مق معناسنه اولوب، عام بلاغت اصطلاحنجه
 صره سنه کوره مخاطبه توجیه خطاب ایتدکدر. لسان عثمانیده مستعمل
 اولان ادوات ندایه شونلردر :

« آ » « ای » « واد » « یا » .

« آ » اداتنه مثال : آ افندم، نیچون بویله عناد ایدیورسکز؟

« ای » اداتنه مثال : سنسین او نسخه حکم ای مختصر وجوده

اکرم بک

« واد » اداتنه مثال : واه یازیق، بو قوشی اولدورمشلر !

« یا » اداتنه مثال : شرمسارم یا رسول الله وداغندن سنک،

بویله اولمش نیلهیم تقدیر یزدان الوداع !

بعض کره تا کیدی بیان ایچون، بو اداتلرک بر ایکیمی، بر یرده

تجمع ایدره .

مثال : ای واه ! قیمتلی کتابی بیرتمشلره . کبی .

اون اوچنجی درس

۴

تمنی

تمنی — برشئك حصوانی اشـتیاقله آرزو ایتمکدر. تمنی ایچون استعمال اولونان اداتلر :

«آه» «باری» «کاشکی» یاخود «کاشکی» دن عبارتدر.

«آه» اداتنه مثال: آه! قابل اولسهده، قارداشمی کوره بیلسم.

«باری» اداتنه مثال: باری کوچوک برمکتوب اولسون کوندهره.

«کاشکی» اداتنه مثال: کاشکی کنجلكمده چالیشمش اولسه یدمده،

شیمدی اختیارلقده زحمت چکمهسه ایدم.

معنای تأکیددی بیان ایچون، بعضاً ادات تمنینک ایکیسی بر یرده

تجمع ایدره.

مثال: آه کاشکی کنجلكمده اوقویوب یازمق اوکرنسه ایدم! آبی.

بعضاً دخی ایکیسی بردن حذف اولونور.

مثال: بهار ارسه ینه سیر کاستان اولدیغن کورسه م،

کوزل سیرایلمک عشاقه آسان اولدیغن کورسه م،

لظافتدن کورنسه آسماک عکسی هر یرده،

چنده بشقه برعالم نمایان اولدیغن کورسه م.

نقی

۵

استفهام

استفهام — سائلک بر حکمدن خبر آماق ایچون ایراد ایتدیکی اسئلهیه

تعبیر اولونور.

ادوات استفہامیہ - ناصل، کیم، می، فاج، نہ، ہانی، ہانکی دن
عبارتدر.

ناصل - احمد افندینک بانچہ سی ناصل؟ کبی.
کیم - ذوی العقولدن - سوال ایچون قوللانیلیر. کیم کیتدی؟
کیم کلہ جک؟ کبی.

اون دردنچی درس

می اداتی

می اداتی - سائر ادوات استفہامیہ کبی بر صورتلہ مقید اولمایوب،
ہر شیدہ استعمال اولونہ بیلیر. بنا علیہ، استفہامک بورادہ بدرجہ یہ
قدر تمیقنہ لزوم کورولدی.

استفہام - مقصود اتدن بر شئیک ذہندہ حصولی طلب ایچوندر.
بودہ - بری تصدیقی، دیگر تصوری اولمق اوزرہ ایکی صورتلہ اولور.
۱ استفہام تصدیقی - نسبتک وقوع ولا وقوعدن سوال اولونور.
مثال: یہ مہ کیکی یہ دکمی؟ نمازیکی قیلدکمی؟ کبی.

۲ استفہام تصوری - مسند الیہلہ متعلقاتندن، یا خود مسندک
متعلقاتندن سوال اولونور.

مثال: بو کتابی محمد افندی یہ می کوندہ رہ جکسک؟ احمد افندی
یہ بو کون مکتبندن آغلا یہرقی کلدی؟

می اداتی مسنددن باشقہ بر شئیہ لاحق اولورسہ، استفہام تصوری؛
مسندہ لاحق اولورسہ، استفہام تصدیقی اولور. فقط مسندہ لاحق
اولوبدہ، مسند بر جنسندن اولمادینی حالہ تکرر ایدہ رسہ، استفہام
تصوری؛ بر جنسندن اولدینی صورتدہ، استفہام تصدیقی اولور.

مثال : سارقلر طوتولدیمی، یوقسه قاچدیمی؟ سوآلی تصویری؛
یازیکی یازدکمی؟ درسکی بلله دکمی؟ سوآلاری دخی تصدیقیدر.
مسئول عنه منکلمجه معلوم ایکن، کلامی استفهام صورتنده
ایرادی، محضاً تأکید حکم ایچوندر.

مثال : بن سنی بسله دم؛ یرنده-: بن سنی بسله مدمی؟ بو قباحتی
سن یامازسک؛ یرنده-: بو قباحتی سنی یاپدک؟ دنیلمه سی کی. بو صورتله
جمله منفی اولورسه: «استفهام تقریری»؛ مثبت اولورسه: «استفهام
انکاری» تعبیر اولونور.
بنأ علیه، برنجی مثال: استفهام تقریری؛ ایکنجی مثال: استفهام
انکاریدندر.

اون بشنجی درس

قاچ - عدددن سوآل ایچون قوللانیلیر.
مثال : بوساعتی قاچ غروشه آلدک؟ بوکتابی قاچه ساتارسک؟
قاچ سنه اول بوراده ایدک؟ کی.
نه - برشیئک اصانی سوآل ایچون قوللانیلیر،
مثال : بو کتاب، نه کتابیدر؟ انسان نه در؟ کی.
هانی - وعد اولونان برشیئک عدم حصولی تقدیرنده، سینی
سوآل ایچون قوللانیلیر. مثال :
هانی دون آفشام بنده خانه به کله جک ایدیکنز؟ هانی بکا کتاب
کونده ره جک ایدیکنز؟ کی.
هانکی - متعدد شیلردن برینی سوآل ایچون قوللانیلیر؟
مثال : بو قارپوزلردن هانکی سنی بکنبرسکنز؟ میوه لردن هانکی سنی
دها زیاده سوه رسکنز؟ کی

انشأ غیر طلبی

انشأ غیر طلبی۔ ایکی نوع اولوب، برنجیسی تعجب ایکنجیسی
ترجیدر۔

۱

تعجب

تعجب - امور غریبه دن اولان شیلر کورولدیکی ویا ایشیدلدیکی
زمان، انسانده حاصل اولان حال وکیفیتدر۔

تعجب ایچون نه، زهی الخ... ادا تدری قوللانیلیر؟
نه ادا تله مثال :

نه شاهنشہ ! سریر آرای دیوانخانہ عالم !

نه شاهنشہ بساط انداز اورنک سایمانی !

زهی ادا تله مثال :

زهی صاحب قران حق شناس ومرحت پیا!

زهی شاهنشہ کشورکشای وقیصر ثانی!

زهی بازوی ککرا رانه اقدام دلیرانه!

ایا سوق قدر ای حکمت فرمان ربانی!

ابن الرشاد

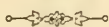
۲

ترجی

ترجی - لغتجه امیدایتمک معناسنه اولوب، علم بلاغت اصطلاحنجه -
بیان امید مقامنده مستعملدر۔

ترجی بی افهام ایدن : اولورکه، بلدکه، اومارمکه، شایدکه. اولاکه
لفظلریدر.

امثله : اولورکه قباحتمزه واقف اولمازده، جزا کورمکسزین
قورتولوروز. شایدکه گلز؛ بلدکه کلیر. اومارمکه - اوبوکون گلز.
قورقارمکه - بوراده اولدیغمزی خبر آلیرلر؛ کبی.

فصل ثانی

اون آلتجی درس

مسند الیه

مسند الیه - کندیسنه برحکم اسناد اولونان شیخص، حیوان،
زمان، مکان، شی ویا جماددر.

کلامک اخراجنده آتی حاله تابع اولوب، برنجیسی - کلامده
ذکری، ایکنجیسی - تقدیم و تاخری، اوچنجیسی - حذفی،
دردنجیسی - تعریف و تنکیری، بشنجیسی - تأکید، آلتجیسی -
صورت توصیفیدر.

۱

مسند الیهک کلامده ذکری

مسند الیهک کلامده ذکر اولونماسی، آتی نکتهیه مینیدر:
برنجیسی - مسند الیهک اصل اولماسی مناسبتیه، ذکری عبث
کورولمه دجه، هریرده ذکر اولونور.
ایکنجیسی - تعظیمه مبنی ذکر اولونور. مثال:

«ولادت هایون، یاریسکی جمعہ کونہ می تصادف ایڈیور؟» دیہ
سؤال ایدن برداتہ: «اوت، یاریسکی جمعہ کونہ تصادف ایڈیور.»
صورتندہ جواب ویرلمہ سی کافی ایسہ، ده، تعظیمہ مبنی مسندالیہ ذکر
اولونوب، «اوت، ولادت هایون یاریسکی جمعہ کونہ تصادف ایڈیور»
دنیلیر

اوچنجیسی۔ تلذذہ مبنی ذکر اولونور.

مثال: مکتب نہدر؟ دیہن برافندی یہ۔ جواباً: «مکتب۔ بشرک
محل تہذیب اخلاقی؛ مکتب۔ بشرک دارالتوسیع معلوماتی؛ مکتب۔
بشرک مہد کمال وعلوی بدرد.» تعریفندہ۔ مکتب کلمہ سنک تکرار بتکرار
ذکر ایلمہ سی کبی.

دردنجیسی۔ تعجب ایچون ذکر اولونور.

مثال: ایشتمکی؟ زواللی احمد بک اولمش! دیہن بر مخبرہ۔ جواباً:
یازیق اولمش ها! دیمہ سی کافی ایکن۔ : یازیق، احمد بک اولمش ها!
دنیلہ سی کبی.

بشنجیسی۔ تحقیرہ مبنی ذکر اولونور.

مثال: شریکم ناصل؟ دیہن بر طلبہ یہ۔ جواباً: شریکک تبدلر!
دنیلہ سی کبی.

آلتنجیسی۔ سامعک غباوتنہ مبنی ذکر اولونور.

مثال: مکتوبنی پوستہ یہ ویرمک اوزرہ کیدن بر آدمہ، بر بیلیدیکی
تصادف ایدوبدم، نردیہ کیتدیکنی سؤال ایتدکده، مکتوبنی پوستہ یہ
ویرمک کیتدیکنی بیسان ایله، عودتندہ بنہ بوکا راست کلنجه:
«ویردکی؟» طرزندہ سؤال ایتمہ سی کافی اولدینی خالدہ، غباوتنہ مبنی:
«مکتوبکی پوستہ یہ ویردکی؟» صورتندہ سؤال ایتمہ سی کبی.

اون یدنجی درس

۲

مسند الیهک حذفی

مسند الیهک کلامده ترک ایدلمهسی - بر وجه آتی بیان اولونان ننگاه مبیدر :

۱ سویله ن سوزک عندالجاهه انکار ایدیله بیلمهسی ایچون حذف اولونور .

مثال : بر مباحثهده، مبحوث عنک اسمی ذکر ایدلمکمزین: « فنا آدمدر » دنیلمهسی کبی که - مسند الیهک ذکر اولونمامسی - ایجابی حالتده قائلک: « بنم مقصدم اودکل، باشقهسی ایدی. » صورتنده انکار ایدم بیلمهسی ایچوندر .

۲ بیان تحقیر ایچون حذف اولونور .

مثال: بر معلم طلبه لردن برینه خطاباً: « هیچ برکون، کوزل بردرس اوقودینگی کورمه دم! » دیمهسی کبی .

۳ بیان تعظیم ایچون حذف اولونور .

مثال : بر طلبه صنف باشیسنه، معلمندن رخست آلیو برمهسی رجا ایله، صنف باشی بو خدمتی ایفادن سوکرا: « رخست ویردی. » دیمهسی کبی .

۴ بیان مدح ایچون حذف اولونور .

مثال : تربیه لی بر طلبه در .

۵ بیان ترحم ایچون حذف اولونور .

مثال : فقیر بر طلبہ در .

۶ بیان ذم ایچون حذف اولونور .

مثال : تئیل بر طلبہ در! کبی .

۳

مسند الیهک تقدیم و تأخیری

مسند الیهک مسندہ تقدیمی اصل ایسه ده، بعض کره - ضرورت شعر و قافیہ، یا خود حصر ایچون مسنددن صو کرا ایراد اولونور . بعض کره ده، مسندک ذکر ی اهم اولدینی ایچون، تأخیر اولونور . ضرورت شعره مثال :

کنا هه دوندیریر قهرک ثوابی ،
ثوابه قلب ایدر لطفک کناهی ؛
دیلسه قهرک ایلر دهره تسلیط ،
نیجه طوفان کبی مدهش دواهی !
اکرم بک

مسندک ذکر ی اهم اولدیغنه مثال :
کیتدی بوسته کبی .

کذا : نه خلقی ایچیده لم بز نه خلقدن ایچینه لم ،
نه دلفکار من اولسون نه دلفکار اوله لم .
سالم

اون سکزنجی درس

۴

مسند الیهک تعریف و تنکیری

تنکیر - کوزه کورونن ، یاخود کورونه مین بر شیئی ، افراد
سائر سندن تفریق ایدیله مه جهک بر صورتده بیان ایتمکدر .

تعریف - کوزه کورونن ، یاخود کورونه مین بر شیئی ،
افراد سائر سندن تامایله فرق و تمیز ایتدیره جهک بر صورتده بیان
ایتمکدر .

تعریف اوج قسمدر : برنجیسی - تعریف معنوی ، ایکنجیسی -
تعریف لفظی ، اوچنجیسی - تعریف وضعیدر .

تعریف معنوی - قرائن حالیه دن بریله تعین ایدن اسمدر .
« کتاب کلدی » ؛ « کتابجی کیتدی » کی .

تعریف لفظی - کندیلرنده ادات تعریف بولونان لفظلردر .
لسان عثمانیده « ی » حرفی - ادات تعریفدر . « بکی کورددم » کی .

تعریف وضعی - مجرد وضع - بیله معین بر شخصه دلالت ایدر .
اسملر ایله علملر کی . یاخود شخص معینه دلالتی اراده یه محتاجدر :
مضمورات ، اسماء اشارات ، موصولات کی .

مسند الیه - اشارت ، اضمار ، اضافت ، علمیت ، موصولیت کی بش
شیء ایله تعریف اولونورکه - بوکی مسند الیهلره : « معرفه » ؛ طرز آخرله
بیان اولونانلره : « نکره » تعبیر اولونور .

۱

مسند الیہک اشارتہ تعریفی

مسند الیہک اشارتہ تعریفی - لسان عثمانیہ مستعمل اولان اسماء اشارتک بریلہ بیان اولونما سیدرہ .

اسماء اشارات - (بو) (شو) (او) و بونلرک جمع لرندن عبارتدرہ .
مسند الیہک اسم اشارتہ تعریفندہ ایسہ - تعظیم، تحقیر، بیان حال کبی نکات ادبیہ موجوددرہ .

(بو) اداتہ مثال :

یارب بو مزار پک دریندر!

عمقاً دنیلیر سکا قریندر!

عبد الحق حامد

(شو) اداتہ مثال : بیلسہم شو قوزی نیدن غم آمش،

هر نالہ سی قلبہ داغز ندر!

معلم ناجی

(او) اداتہ مثال :

(او) جای خارقه البت اولور معدود زینتدن،

بوشیون کیم آنی شام وسحر ایجاد ایدر بر قوش.

احمد رشید

یتندہ اولدیفی کبی .

اون طقوزنجی درس

۲

مسندالیهک اضمار ایله تعریفی

مسندالیهک اضمار ایله تعریفی - ضماؤردن بریله تعریف
اولونماسیدر. بوده - تکلم، خطاب، غیبت کبی اوچ یرده اولور.
بونلردن هربری ایسه، مفرد و جمع اعتباریله ایکیشر قسمه آریلیر :
متکلمک مفردینه مثال:

راضی اوله مده نیلرم بن؟

محضا هذیان سویلرم بن!

عبدالحق حامد

متکلمک جمعنه مثال :

نه خاتی ایچیده لم بزنه خلقدن ایچینه لم،

نه دلفکار من اولسون نه دلفکار اوله لم.

- جل حکمیة عثمانیه دن - سالم

مخاطبک مفردینه مثال :

بن بیلمز ایدم کیزلی عیان هپ سن ایمشسین،

جانلرده و تنلرده نهان هپ سن ایمشسین؛

عالمده نشان ایستر ایدم بن سکا سندن،

بیلدم که دو عالمده نشان هپ سن ایمشسین!

سلطان ولد

مخاطبك جمعنه مثال :

سز مونس بهشتی لقای روح .
عبدالحق حامد

غائبك مفردینه مثال :

بر یانده سما و بحر و مشجر ،
بر یانده او جسم روح پرور .
عبدالحق حامد

غائبك جمعنه مثال :

اونلر دكلی ناملك ابقا ایدن ؟
مصراعنده اولدینی کبی .

۳

مسند الیهك اضافتله تعریفی

مسند الیهك اضافتله تعریفی - اضافتله بیان اولونماس - یدر .
مثال : « محمدك کتابی » کبی .

۴

مسند الیهك علمیت ایله تعریفی

مسند الیهك علمیت ایله تعریفی - کندیسنه مخصوص اسم ایله
ذکر اولونماس یدر . احمد ، محمد کبی .
بعض کره علملرک حاوی اولدینی معانی جهتیه ، مسند الیه حقیقده -
تعظیم ، تفعیم ، ذم کبی نکتته لر مراد اولونور .

مثلاً : ممدوح افندی، جداً ممدوحدر؛ قادر افندی، هر درلو امور
مهمه بی ایفایه قادردر؛ هادی افندی، ممانک عکسنه در کبی .

یکر منجی درس

۵

مسند الیهک موصولیتله تعریفی

مسند الیهک موصولیتله تعریفی - صله دن بشقه احوالک بیلنمه مه -
سنه، یا خود ذکری مستهجن و یا عبث کورولمه سنه مبیدر .
برنجی به مثال : عربستانه کیدن سیاح عودت ایتدی .
ایکنجی به مثال : محمدک سارق طوتلمش کبی .
مع مافیه، مسند الیهک صله ایله تعریفنده ده، ایجابنه کوره - تعظیم،
تحقیر، اخطار و تنبیه کبی نکات مراد اولونور .
تعظیمه مثال : بوشعری انشاد ایدن شاعر، نه قدر بویوک ایش !
تحقیره مثال : شو فقیرک اوینی بیقان پک آچق ایش !
اخطار و تنبیه مثال : فقیرک اوینی بیقان خیر ایتمز ! کبی .

۱

مسند الیهک نکره اولارق ذکری

مسند الیهک نکره اولارق ذکری - : ذم، تفخیم، تعظیم کبی نکته لره
مبیدر .

ذمه مثال :

اوله بر محرردرکه - یازدیغی یازیلرده کورولن سقامت افکار،
عوامک یله مدار قهقهه سی اولوبور .

تفخیمہ مثال :

اودرجه برذکایه مالکدرکه۔ آغزندن چیقان سوزلری ایشیدنلر۔
غریق حیرت اولورلر۔

تعظیمہ مثال :

نه قدر طعن انداز اولسه لر، اصلا کندیسنه برلکه قوندوره مازلر۔

۲

مسند الیهک تأکید

مسند الیهک تأکید - مخاطبده کی شہہ پی رفع وازالہ ایچوندر۔
مثال : سپارش بویوردیغکز اشیایی، بالذات کیدوب صاتین آلم۔
بعض کرده احاطه افراد ایچون، مسند الیه مؤکد اولارق ذکر
اولونور۔

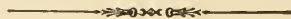
مثال : کیجه نك بو وقتنده، هر کس اونده اویور۔ کبی۔

۳

مسند الیهک توصیفی

مسند الیهک توصیفی - نوع و جنسی بیان ایله، مخاطبی شائبه تردددن
قور تامق ایچوندر۔

مثال : بیاض کوله، زنجی چوجق، مائی سنبل کبی۔
بعض کرده مسند الیهک توصیفی، مدح و تحقیری متضمن اولور۔
فاضل ذات، جاهل حریف کبی۔

فصل ثالث

یکرمی برنجی درس

مسند

مسند - کلامده دائماسند الیهدن سوکرا ذکر ایدلمه سی لازم ایسه ده،
بعض کره ضرورت شعر، یاخود باشقه بر نکته یه مبنی مقامی تبدل ایدهره.
ضرورت شعر ایچون، مسندک مسند الیه تقدمنه مثال :

هرشیده خطا ایسه حسابم،

مخطی اوله ماز یا اضطرابم!

عبدالحق حامد

بیتنده اولدینی کبی.

مسند - مسند الیه کبی کلامده مذکور، محذوف، یاخود معرفه
نکره اولارق، ایراد اولونور.

مسندک ذکر ی

مسندک ذکر ی - استعمالی عبث کوروله دیکجه، جمیع مقامده ایراد
اولونماسیدر.

بعض کره حذفنه دائر قرینه موجود اولدینی حالده ذکر ایدلمه سی -
تبرک، تعظیم، دها بونلره مماثل نکات ادبیه یه مبیندر.

تبرکه مثال: کائناتی کیم یاراتدی؟ سوآله جواب اولارق: «الله عظیم

الشان» دینلمه سی کافی ایکن: «الله عظیم الشان یاراتدی!» دنیلوب مسند اولان (یاراتدی) فعلنک حذفنه دائر قرینه موجود ایکن، تبرکهرعایه ذکر اولونماسی کبی.

تعظیمه. مثال: بو کتابی کیم تألیف ایتدی؟ سؤالنه جواباً: «فلان افندی تألیف ایتدی» دینلمه سی کبی.

۱

مسندک حذفی

مسندک حذفی - عدم ذکرینه دائر قرینه موجود اولدینی وقت، عبیدن احتراز مقصدینه مبنیدر.

مثال: دیشاریه کیم چیقدی؟ سؤالنه جواب اولارق: «محمد» دنیلوب قرینه یه مبنی مسند اولان «چیقدی» فعلی ترک ایدلمشدر.
 کذا: برچوجفک پدرینه کونده رمک اوزره یازدینی بر مکتوبی - رفیقی: «نهره یه کوندهر جکسک؟» دیه سؤال ایتدکه: «پدریه» دیمه سی کبی.

۳

مسندک تعریف و تشکیری

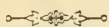
مسندک تعریف و تشکیری - مسندک معرفه یا خود نکره اولارق ذکر اولونماسیدر.

تعریف حصره دلالت ایتدیکی ایچون، مسندی معرفه اولارق ایراد ایتمک، محضا بو سببه مبنیدر.

مثال: «رأفت افندی عکسیدر». «نائل بک حیلہ کاردر» کبی.

مسندك نكره اولارق ایرادی۔: تفخیم، تحقیر، وحدت نكته لرینه
مستنددر.

مثال : عشق بردرددر؛ فلان برشی دکادر؛ کان بر ذاتدر؛ سوزلرنده
اولدینی کبی.

فصل رابع

یکرمی ایکنجی درس

متممات کلام

متممات کلام۔ تزیید فائده ایچون کلامه علاوه اولونان قیدلردر.
بونلردد۔: متعلقات فعل، حال، تمیزدر.

۱

متعلقات فعل

متعلقات فعل۔ (متعلقات فملك بلاغته مستند اولان جهتی)
قرینه سببیه ذکرندن صرف نظر اولونان مفعولدر.

فقط بونك حذفده مقاصد متعدده جاری اولدینی ایچون، بر قاجی
بروجه آتی بیان اولونور:

۱ اختصار ایچون حذف اولونور.

مثال: «برسنه اول غایت مفصل بر نباتات کتابنك تألیفنه مباشرت
ایتدیکم حالده، غیرتمزلکم سائقه سببیه اویله جه قالدی.» دین بر ذاته
جواباً: «تمامنه غیرت ایدیکز» طرزنده جواب ویرلمه سی کبی که۔ او
کتەبک اتمامنه غیرت ایدیکز تقدیرنده در.

۲ عند الحاحه انکار ایچون حذف اولونور .

مثال : « رمزی افندی شارلاتاندر ! » دنیله جکی یرده : لزومی حالنده انکاره محل قالمق ایچون ، اسی ذکر ایدمکسزین یالکمز : « شارلاتاندر » دنیلمه سی کبی .

۳ تعمیم ایچون حذف اولونور .

مثال : « ایچکی انسانه هر فنانی یابدیریر ! » دنیله جک یرده : « ایچکی هر فنانی یابدیریر . » دنیلمه سی کبی .

۴ اخفا ایچون حذف اولونور .

مثال : بر ذات یارامازلق ایدن بر چوجفک بدرینه ، تأدینی اخطار ایدوبده ، صوکرادن بر مجلسده بولوندقلری وقت : « اوغلوکی تأدیب ایتدکی ؟ » دیه جکی یرده ، مفعولک اسمنی حضاردن اخفا ایچون : « تأدیب ایتدکی ؟ » دیمه سی کبی .

یکرمی اوچنچی درس

۲

حال

حال - یافاعلک ویامفعولک هیئتتی کوسته ریر .

مثال : احمد افندی کوله رک کیتدی . فلانی سرخوش اولارق یاتیور کوردم کبی .

حال - فعل التزامینک مقرر غائبه (رک) ویاروق (اداتلری علاوه اولونمایه رق ، یالکمز فعل التزامی صیغه سی تکرار اولونور .
مثال : کوله کوله کلدی ؛ آغلایه آغلایه کیتدی . کبی .

حال اولان کلمه صفت اولوبده، حال ایله ذوالحال آراسنه اجنبی بر لفظ کیرسه، تا کید قصد اولونما دجه حال تکرار ایدلمز.

مثال: چوجق محزون محزون مکتبه کیتدی کبی.

مع مافیه، حال وصف اولمایوبده کندیسندن فعل التزامی یاییله ماز ایسه، تکراری لازمدر.

مثال: آووج آووج طوبلایور؛ طوربه طوربه طاغیدیور کبی.

۳

تمیز

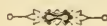
تمیز - نسبتده کی ابهامی رفع ایچوندر.

مثال: فلان افندی تربیه جه ایدر کبی. بعضاً اسما و مصادر عربیه

تمیز واقع اولور:

احمد افندی، حقیقه شاعردر. محمد افندی، تحریراً ایجه افاده

میرام ایده رکبی.

فصل خامس

یکرمی دردنجی درس

قصر

قصر - برشئی باشقه برشئه حصر ایتمکدرکه - بوده یا صفتی.

موصوفه، یا خود موصوفی صفته حصر ایتمکله اولور.

مثال: «محمد افندی کاندز» کلامنده موصوف صفته؛ «کاتب محمد

افندیدر» کلامنده دخی، صفت موصوفه قصر ایدلمشدر.

قصر - ابتدای امرده ایکی قسمه آریلیرکه - برینه قصر حقیقی ،
دیگرینه قصر اضافی تسمیه اولونور . بونلرک هر ایکسنده دخی ، یاصفت
موصوفه ، یاخود موصوف صفته قصر اولونور .

۱

قصر حقیقی

قصر حقیقی - حقیقت حالده مقصورك ، مقصور علمین باشقه
برشیده تجاوز ائمه مسیدر .

مثال : «ممالك شاهانه ده یالکیز بر استانبول شهری واردر .» کی که
- حقیقه اوندن باشقه دها بر استانبول شهری یوقدر .

بعضاً دخی ، برشیتک افراد سائره سی موجود اولدینی حالده ، آنلر
نظر اعتباره آئمه یوب قصر ایدیلیر .

مثال : طیب آنجق حکمت بکدر کی که - بوندن باشقه بر چوق
طیب حاذق وار ایکن ، آنلر نظر اعتباره آئمه یوب ، طیبیک صفتی -
حکمت بکه حصر ایدلمشدر .

بناء علیه ، بو کی قصر لره : «قصر حقیقی ادعائی» ؛ «م-الاک
شاهانه ده یالکیز بر استانبول واردر .» کیلرینه ده : «قصر حقیقی انفرادی»
تسمیه اولونور .

یکرمی بشنجی درس

۲

قصر اضافی

قصر اضافی - مقصوری ، مقصور علیه اضافله حصر ایتکدر .

بودخی اوچ قسم اولوب، برنجیسی - قصر افراد، ایکنجیسی - قصر قلب، اوچنجیسی - قصر تعیین در.

۱

قصر افراد

قصر افراد - بر ذاتک بر قراج صفتله، یا خود بر صفتله بر قراج ذاتک موصوف اولدیغنی اعتقاد ایدن کیمسه نك ذهابنی تصحیح ایچوندر. برنجی به مثال: بر کیمسه نك هم مهندس هم رسام اولدیغنی ظن و اعتقاد ایدن مخاطبه: «او آنجق رسامدر» دنیلمه سی کبی. ایکنجی به مثال: محمد، احمد، رضا افندیلرک مهندس اولدولرینی اعتقاد ایدن مخاطبه: «مهندس یا لکیز رضا افندیدر» دنیلمه سی کبی.

۲

قصر قلب

قصر قلب - مخاطبک معتقد اولدیغنی بر حال و کیفیتک ضدینه حکم ویرمکدر. مثال: ماجد بکک احمد بکدن زنکین اولدیغنی اعتقاد ایدن بر ذاته: «آنجق احمد بک زنکیندر» دنیلمه سی کبی.

۳

قصر تعیین

قصر تعیین - مخاطبک بر حال و کیفیتده اولان ترددی ازاله ایچوندر. مثال: احمد افندی نك کاتبی یا خود شاعر می دبه تردد ایدن مخاطبه: «احمد افندی آنجق کاتبدر» دنیلمه سی کبی.

فصل سادس

یکرمی آلتنجی درس

ادوات عطفیه، وصل، فصل

۱

ادوات عطفیه

ادوات عطفیه - لسان عثمانیده مستعمل اولان ادوات عطفیه اون بشی متجاوز ایسه ده، بزوراده یالکیز الک اهمیتیلیرینی بیان ایده جکیز: برنجیسی (حالت) مقامنده مستعمل اولان «رک» «رق» اداتلری درکه - خفیفلرده: «رک» تقیبلرده: «رق» قوللانیلیر.

مثال: «زواللی چوجق کوله رک کیتدی، آغلایه رق کلدی» کبی.

ایکنجیسی (ردیت) مقامنده مستعمل اولان «نه» اداتیدر.

مثال: دل نه صبحک فرق ایدر بالله نه اقشامک بیلیر.

اوچنجیسی مقام انتخابده مستعمل اولان «یاه» اداتیدر.

مثال: نایتمک ایچون کذار یارب،

کوکلیجه بوروزکار یارب،

یاویر بکا اقتدار یارب،

یا طاقت اصطبار یارب.

اکرم بک

دردنجیسی تا کید ایچون قوللانیلان «هم» اداتیدرکه - بوده

اکثریا تکرار ایدیلهرک ذکر اولونور.

مثال : «هم پاره می آید، هم ایشی کورمه دک !» کبی .
 بشنجیسی علی العاده تصدیق مقامنده مستعمل اولان «اوت»
 اداتیدر .

مثال : «وجودم سیاه طور اقلر آلتده قالاجق ! اوت، قاله جقده
 محو ونابدید اولاجق ! فقط روحم؛ اوت، روحم ابدیدر» کبی .
 آلتنجیسی اضر ب ایچون قوللانیلان «بلکه» اداتیدر .
 مثال : بو کون احمد بک بلکه کلیر، بلکه کلز . کبی .

یدنجیسی برحکمی نفی مقامنده مستعمل اولان «یوق» ایله «خیر»
 اداتلریدر که - معناً ایکسیسیده مترادف ایسه ده، «یوق» اداتی
 محاورات عامیانه ده؛ «خیر» اداتی محاورات نازکانه ده قوللانیلیر .
 یوق اداتنه مثال : اللهمن باشقه کیمسه م یوق .
 خیر اداتنه مثال : «باقیلیرسه اولومده نی تعقیب ایده جکسک !
 خیر، سن یاشا !» کبی .

یکرمی یدنجی درس

سکزننجیسی محل استعمالنه کوره کندیسندن معانی متعدده
 حاصل اولان «جه» اداتیدر .
 مثال : «بهار کلنجه لرلر یشبلله نیر.» بو جمله ده - تعقیب ایله برابر
 شرط معنای متضمندر .
 کذا : «عصر لرجه ، زمانلرجه کبی که - بوراده کثرت
 معناسندهر .

لسانمزده «و» اداتی دخی عطف ایچون قوللانیلورسه ده، بوادات
 - اصلاً ترکیبه اولمادینی کبی، معناده هیچ بر مزیتی حائر اولمادیقندن،

مقامته قائم اولابيله جك تركجه ادوات عطفیه بولوندىجه، استعمال اولونمى اولادر.

۲

وصل

وصل - كلام ايله كلماتی، ادوات عطفیه واسطه سيله بربرينه بتشدیر مكدرد. وصلده شرط اولان، معطوف ايله معطوف عليه بيننده جهت جامعه بولونمقدرد. جهت جامعه ايسه، بربرينه وصل اولونه جق كلماتك بيننده، برنسبت وعلاقه دركه - اوچ قسمة آریلیر: برنجیسی - حقیقی یا خود مقالی، ایکنجیسی - خیالی، اوچنجیسی - وهمیدر. بربرينه وصل اولونه جق كلماتك بيننده بو اوچ دورلو جهت جامعه دن بری بولونمآزسه، وصل ایتك جائز دكلدر.

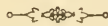
مثلا: فلانجه ذات فقرانی كوزه دیر، كلبده انسانلری ایصیریر. سوزنده - فلانجه ذاتك فقرایی كوزتدیکندن بحت اولونوركن، كوكدن دوشر كبی، كلبده انسانلری ایصیریر سوزینك، مافوقنده کی ايله اصلا مناسبتی اولمادینی حالده - وصل ایدلمه سی كبی.

۳

فصل

فصل - كلام ايله كلماتی بربرندن آیرمه قدر. كلام ايله كلمات هیچ بر وقت، وصل یا خود فصلدن خالی قالمآز. فقط بعض کرد، فصلاً ایراد ایدلمه سی لازمکن سوزلر، محضاً تأکید حکم ایچون، فصلاً ایراد اولونورلر.

مثال : « عهدہ احقرانہمہ حالہ بویوردیفکوز خدمت - بوکون،
 یارین، او برکون بیتہ جک خدمتہ بکزه مزہ دنیلہ جک یرده :
 عهدہ احقرانہمہ حالہ بویوردیفکوز خدمت - بوکونده، یارینده،
 او برکونده بیتہ جک خدمتہ بکزه مزہ » طرز زنده و صلاح ایراد اولونماسی کبی .

فصل سابع

یکرمی سکزنجی درس

مساوات، ایجاز، اطناب

۱

مساوات

مساوات - بیانی مراد اولونان معانینک، صرف ایدیان کلمات ایله
 مساوی اولماسیدر .

(مالرب) دن ترجمه

مثال :

ای یولجی، ای معقب آمال لمهور!
 منظورک آبو صوکه آقاریوق اولور کیدر .
 بو عالمکده شانی، مسراتی، شهرتی،
 سودی، صفاسی، ماتمی، آلامی، نکبتی:
 سرتابسر بو آب کبی بی قرار در،
 آنجق جناب ذات خدا پایدار در!

ابن عمر جودت

۲

ایجاز

ایجاز - معنای مرادی تمامہا آکلادہ بیامک شرطیہ، صرف
ایدیلن کلمات، افکاردن آز بولونمقدر.

مثال: مجلہء جلیلہء احکام عدلیہ نک « عادت محکمدہ، مادہ سی کی .
ایجاز ایکی قسمدر:

برنجیسی - ایجاز قصر، ایکنجیسی - ایجاز حذفدر.

۱

ایجاز قصر

ایجاز قصر - برچوق افکار واحکامی، بک کوچوک برعبارہ ایله
بیان ایتمکدر.

مثال: « ضرورت هر شیئی یابدیریر، کلامی کی .
کذا: « آتار لر طاشی البتہ درخت میوه دار اوزره » مصراعندہ
اولدنی کی.

۲

ایجاز حذف

ایجاز حذف - قرینہ لفظیہ یہ مبنی، کلامک بعض اجزاسنی ترک
ایتمکدر.

مثال: برطابه خانہ سنہ کیتمک ایچون معلمندن رخصت طلب
ایتدکده: « درسنی اوقوده او یله کیت » دیه جکی یرده: « درسنی اوقوده »
دیہ سی کی.

ایجازده تعبيرات، معنای مقصودی تماماً افاده مزسه، آکا: «ایخالال»
دنیلیر .

یکرمی طقوزنجی درس

۳

اطناب

اطناب - معنای مقصودی، فائده مقابلنده اولارق، برطاقم کلمات
زائده ایله بیان ایتمکدر:

مثال: ایدوب صرف آب رویک اوومه لطف ارباب خستدن،

نه دکلو آب ویرسهک نخل خشکه میوه دار اولماز!

فطنت خانم

بیتنده اولدینی کبی .

معنای مقصوده، بلا فائده تعبيرات زائده ایله افاده اولونورسه؛
تطویل دنیلیر .

مثال: «صباحلین قالمدم، کیندم؛ چارشیه جیققدم، براز طو-

لاشدم، فلانجهیه راست کلددم. آنکله اوتوردق، قونوشدق؛ چوق

چوق کوروشدک.» کبی .

اگر عبارده کی زیاددک مقصدی اخلال ایدهرسه: «حشو» تسمیه

اولونور .

علم بیان

اوتوزنجی درس

علم بیان - طرق افاده نک قواعد عمومیه سندن بحث ایدهر بر

علمدر .

طرق افاده بش قسمدر: برنجیسی - تشبیه، ایکنجیسی - استعاره،
اوچنجیسی - کنایه، دردنجیسی - مجاز، بشنجیسی - حقیقت در.

فصل اول

۱

تشبیه

تشبیه - ایکی شی بیننده بر مناسبت بولونمق شرطیله، برینی دیکرینه
بکزه تمکدر.

تشبیه باشلیجه بدی فرعه آریلیر: ۱ ارکان تشبیه، ۲ تشبیهک
اقسامی، ۳ تشبیهک طرفینی اعتباریله اقسامی، ۴ مشبه و مشبه بهک
تعددی، ۵ وجه شبهک ذاتی اعتباریله تشبیهک اقسامی، ۶ تشابه، ۷
تشبیهدن غرض در.

۱

ارکان تشبیه

ارکان تشبیه درتدر: ۱ مشبه، ۲ مشبه به، ۳ وجه شبه، ۴
ادات تشبیهدر.

۱ مشبه - مشبه به بکزه دیلن برشیدرکه - درجده دایما آدن
دون، یاخود آکا مساوی اولاییلیر.

۲ مشبه به - بر مناسبت علاقه سیله، خارجدن کنندیسنه بکزه دیلن
برشیدر.

۴ ادات تشبیه - بر شیئی دیگر شبیه بکنند که واسطه اولان
اداتدر. لسانمزده مستعمل اولان ادوات تشبیهیه : کبی ، بکزهره ؛
فارسیدن مأخوذ : وش ، آسا ، مانندالح.؛ عربیدن مأخوذ : کائن ،
مثال ، مثل الح. . . در .

اوتوز برنجی درس

۲

تشبیهک اقسامی

تشبیهک اقسامی درتدر : ۱ تشبیه مفصل ، ۲ تشبیه مجمل ، ۳
تشبیه مرسل ، ۴ تشبیه مؤکددر .

۱ تشبیه مفصل - مشبه ایله مشبه بهک بیننده کی وجه شبه مذکور
اولمقدر .

مثال : « یوزی نورانیتده قر کیدر . »

۲ تشبیه مجمل - مشبه ایله مشبه بهک بیننده کی وجه شبه محذوف
اولمقدر . مثال : « یوزی قره بکزر . »

۳ تشبیه مرسل - مشبه ایله مشبه بهک بیننده کی ادات تشبیه
مذکور اولمقدر . مثال : « یوزی نورانیتده قر کیدر . »

۴ تشبیه مؤکد - مشبه ایله مشبه بهک بیننده کی ادات تشبیه
محذوف اولمقدر . مثال : « یوزی قردر » کی .

۳

تشبیهک طرفینی اعتباریله اقسامی

تشبیهک طرفینی اعتباریله اقسامی درتدر : ۱ مفردی مفرده ،

۲ مرکبى مرکبه، ۳ مفردى مرکبه، ۴ مرکبى مفرده تشبیه ایتکدره.

۱ مفردك مفرده تشبیهنه مثال :

کاسه ابریز فغفور اولسه ده ویرمز صدا،

ثروت افزایش بولنجه آغیا خستلنور!

۲ مرکبک مرکبه تشبیهنه مثال :

دریا او قدر لطیف ورا کد ایدی که اوزرنده اولان اوافق اوافق

موجه لر، قوی یشیل بر چنزاره قونمش بیاض کو کر جین آلابی ظن

اولونوردی.

مرحوم کال بك

۳ مفردك مرکبه تشبیهنه مثال :

ماه نوصانه کوروب غره شهر صومی،

جامع مغفرته بر علم و الا شان.

نقی

۴ مرکبک مفرده تشبیهنه مثال :

خورشید پنجه سنجی طانمش جیدتنه ؟

اول زلف زردن دوکیکن تارلر میدر ؟

او توز ایکنجی درس

۴

مشبه و مشبه بهک تعددی

مشبه و مشبه بهک تعددی صورتیله اقسامی درتدر :

۱ مشبه ایله مشبه بهلر آری آری یان یانه کلکدره بوکا تشبیه

مفروق دنیلیر.

مثال : میخانه کلس-تاندرد، بیانه کلفشاندرد ؛

ساقی نهال شوخی، مطرب هزارزاری .

مرحوم کمال بك

کذا : رخنی کل، لبلری مل، قاتی سروروان اولسون .

اولورسه باری دلبر بویله شوخ نکته‌دان اولسون .

۲ مشبهلر ایراد اولوندقدن صوکر، بونلره مقابل مشبه بهلردخی

ذکر اولونمقدر . بوکا تشبیه ملفوف دنیایر .

مثال : بر جینک بر دخنی زلف سه‌یفامک بیایر،

دل نه جیجک فرق ایدر بالله نه اقشامک بیایر .

۳ مشبه متعدد اولوبده مشبه به اولمامقدر . بوکا تسویه دنیایر .

مثال : رها بولمق نه ممکن - ووزش مختدن عشاقه،

وصال آتش، فراق آتش، بلائی انتظار آتش!

۴ مشبه بهلر متعدد اولوبده مشبه اولمامقدر . بوکا تشبیه جمع دنیایر .

مثال : بخت قیس وظلمت لیلی، جمال لیلی بی:

باشنه جمع ایلیوب اول شوخ کیسوقویمش آد!

فضولی

وجه شهک ذاتی اعتباریله تشبیه

وجه شهک ذاتی اعتباریله تشبیه آتی قسمدر : ۱ تشبیه طبیعی

یاخود سازج، ۲ تشبیه عادی یاخود مبتدل، ۳ تشبیه تمثیلی، ۴ تشبیه

غریب، ۵ تشبیه تخیلی، ۶ تشبیه تحقیقیدر .

۱ تشبیه طبیعی - مشبه ایله مشبه به بیننده کی وجه شبه، امور کثیره دن منتزع اولما مقدر.

مثال : کل یاناق؛ غنچه وش دوداق؛ کبی،

۲ تشبیه عادی - عادی بر مناسبتله، برشیء دیگر برشیءه بکنز تمکدر.

مثال : غنچه سین سویله صباه! ایلسون باری سکا :

رنك كل-دن جامه، بوی یاسمندن پیرهین !
پیتنده اولان تشبیه کبی.

اوتوز اوچنجی درس

۳ تشبیه تمثیلدرکه - ضرب مثلار بو قیلندندر.

مثال : اهل دل آرام ایدر هر زرده که رغبتلنیر ؛

گاه اولور غربت وطن، گاهی وطن غربتلنیر !

کبی.

۴ تشبیه غریبدرکه - انسانه بردنبره غریب کورونور.

مثال : ای خامه اگرچه ناتوانسین،

ظاهرده خموش و بی زبانسین،

استاد الیه کیرنجه اما:

ایلر سنی عند لیب گویا!

قانون الرشاد

کذا : کبی بر بحر و گاهی بر زمین نواید پیدا،

قلم ملک سخنده خسرو و بحر و بر اولمشدر!

پیتلر نده اولدینی کبی.

۵ تشبیه تخیلیدرکه - قوه تخیله ایله یا میلان تشبیهلر در.

مثال : « فلان شاعر ك قوه مفکره سی کونش کبدر » تشبیه نده اولدینی کبی.

۶ تشبیه تحقیقی درکه - وجه شهبك، مشبیه به ایله مشبهه شدت
مناسبتی اولمقدر.

مثال : شجاعتی برانسانك آرسلانه تشبیه ایلمه سی کی .

۶

تشابه

تشابه - طرفیندن برینك دیکرینه فائق، یاخود آندن دون
اولدیغنی کوسته رمه یه رك، وجه شهبك ایکیسندده، مساواتاً موجودیتی
ارائه ایدهر .

تشابه اوج در :

برنجیسی مشابته .

مثال : شو قیرمزی کلر بر برینه بکزه یور .

ایکینجیسی ادعای عینیت .

مثال : بوسنبیل اوته کینك عینیدر .

اوچنجیسی ادعای مساوات .

مثال : رها بولمق نه ممکن سوزش مختندن عشاقه،

وصال آتش، فراق آتش، بالای انتظار آتش!

او توزدر دنجی درس

۷

تشبیهدن غرض

تشبیهدن غرض - یا مشبهه و یاخود مشبهه به تعلق ایدهر .

مشبہہ تعلق ایدن غرض بشدر :

۱ مشبہك امكانی کوسته ریر .

مثال : کویا بر صحراده ایتمم، کونش هنوز چیقمنغه باشلامش، فقط ضیاسی بزم بیلدیکمز کبی دکل، مایع حالنه ککشیدی، اوغرادینی برلری شفقه غرق ایدردی . الوان بزم بیلدیکمز کبی دکل، کویا بر جوهر سیال اولمشدی . برجسمه تعلق ایتمده ینه میدانده کورینوردی .

۲ مشبہك حال وصفتی کوسته ریر .

مثال : کل بر آشفنه جوان، بلبل ایسه بر سرخوش .

مصراعنده اولدینی کبی .

۳ مشبہی کوزل کوسته ریر .

مثال : زلفك دوشنجه کردن براق اوستنه،

بللور ایچنده سنبل سیرانی آندیریر!

شناسی

۴ مشبہی سامعك ذهنده قرار لاشدیریر .

مثال : بکزر ارباب ریانك حالی اول کاشانه یه :

ایچ پوزی ویران، دیشی معمور شکن کوسترر !

۵ مشبہی ظریف کوسته ریر . بوکا: استطراف دنیلیر .

مثال : نور عینم آشنا دیر لر سنی آغیار ایله،

ظرفه کیم جان نقش دیوار ایله اولمش آشنا .

یتلرنده اولدینی کبی .

مشبہبه تعلق ایدن غرض دخی ایکیدر .

۱ تشبیه - مشبہبهك اتم واکمل اولدینی کوسته ریر .

مثال : سینه سی دستنده کی پیمانده دن براق و صاف ،

رخلری دستنده کی صهای تردن قیرمزی .

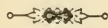
بوکا : تشبیه مقلوب دنیلیر .

۲ مشبه بهك كمال اهتمامه لياقتی کوسته ریر .

مثال : غره روزه نی کوردم فلكك بامنده ،

برکناری کوزله بکزر اوروج نامنده .

بیتمده اولدیغی کبی . بوکا ده : « اظهار مطلوب » نامی ویریلیر .

فصل ثانی

اوتوز بشنجی درس

استعاره

استعاره — مشبه ایله مشبه بهدن بریمی قطعاً مطوی بولونمقدرکه —

استعاره ایدن کیسه یه : « مستعیر » ؛ مشبه بهك لفظنه : « مستعار » ؛

معناسنه : « مستعار منه » ؛ مشبهك معناسنه دخی : « مستعارله » دنیلیر .

اگر طرفیندن مشبه ، صورت قطعیه ده محذوف بولونورسه ، بوکا :

« استعاره مصرحه » تسمیه اولونور .

مثال : آفتاب قریش اولنجه عیان ،

ظلمات اوزره اولدی نور افشان !

معلم ناجی

بیتمده مشبه محذوف اولوب ، قریش قرینه سیله ، فیخر عالم علیه الصلاة

والسلام افندمن حضر تلی مراد اولونمشدر .

اگر طرفیندن مشبه به محذوف اولوب ، مشبه مذکور اولورسه :

« استعاره مکنیه » اولور .

مثال : تآنی مایة اقبال اهل استقامتدر،
خطوطك اعوجاجی خامه بی اتعابندرهپ .

برتویاشا

بو بیتده، اهل استقامت قرینه سیله : «خامه» نك مشبهه بی اولان
«انسان» محذوف بولوندینی ایچون، «استعاره مکنیه» اولمشدر.
کذا : جودت باشانك :

شانه زلف سخندر اعتراض !

مصراعنده، زلف قرینه سندن آکلاشیلدینی اوزره «سخن» دن مراد:
محبوبه در .

استعاره مکنیه بی اظهاره قرینه واقع اولان لفظه : «استعاره تخیلیه»
نامی ویریلیر . بناء علیه، هر نه رده استعاره مکنیه بولونورسه، اوراده
هممه حال ، استعاره تخیلیه دخی بولونور .

استعاره مکنیه به کتیریلن برنجی مثالده : «خامه» ؛ ایکنجی مثالده :
«زلف کله لری - مشبهه بهلرک محذوف بولوندقلرینه قرینه واقع اولدقلری
ایچون ، بونلره استعاره تخیلیه دنیلیر .

تشبیه تمثیلی - استعاره طریقله استعمال ایدلکده : «استعاره
تمثیلیه» نامی الیر .

مثال : هنراعدایی طاتلی دل ایله تسمیمدر یوقسه،

ندر فرقی زبان جانکز انک نیش کثرمدن؟

بیتنك مصراع اولنده کی - طاتلی دل ایله اعدایی تسمیم ایتنك، تعبیر مستعارنده
اولدینی کی .

استعاره تمثیلیه لر بین الناس کثرتله استعمال اولونورلرسه، ضرب
مثل اولورلر .

مثال : «زمان صاتار صامانی» کی .

فصل ثالث

اوتوز آلتنجی درس

کنایه

کنایه - مقصد اصلی صراحةً بیان اولونمایوب، بر صورت مبهمانده بیان ایدلمکدر. کنایه صورتسندہ استعمال اولونان کلهیه: «مکنی به» معنانه: «مکنی عنه» دنیلیر.

علی الاطلاق کنایه به مثال:

«فلا نجه ساده دلدرد» کبی که - ادنی بر ملاحظه ایله، اوزاتک حمق و بلاهت صاحبی دنیلمک ایسته نیلدیکی آکلاشیلیر.

ابتدای امرده کنایه اوج صورتله اولور:

برنجیسی - کنایه موقعنده مستعمل اولان کله، یعنی: (مکنی عنه) ذات اولوب، مفرد مرکب اولمق اوزره، ایکی قسمه آریلیر:

۱ کنایه مفرده - مکنی عنه، یالکیز بر معنایه تعلق ایدهر.

مثال: جوشش اشکه دل پر خون بر مجرا ایکی.

مصرعنده «مجرا ایکی» تعیری - کوزدن کنایه اولوب، بر معنایی

جاوی اولدینی ایچون، کنایه مفرده اولمشدر.

۲ کنایه مرکبه - مکنی عنه، معانی کثیره تعلق ایدهر.

دیاربکرلی سعید باشانک میزان الادبندہ، کنایه مرکبه کتیردیکی

فضولی مرحومک زیرده کی نظمی، شایان دقت امثله دندر.

برامیرک زورقندن کنایه اولمق اوزره:

آغزی آچیق چیقماز آوازی آیاغی یوق یورور،
جان ایله دیرسیری اما دیمک اولماز جانور؛
صاییلور پهلورینک اوستخوانی ضعفدن،
بویله ضعفیله آغیر یوکار. چکر ایلر هنر؛
دیوه بکزر کز دیریر باشده سلیمان تحتی،
یوقسه کاندز صاقلانور کوکسندده قیمتی کهر؟
کنایه نك ایکنجی صورتی -- مکنی عننه صفت اولوب، ذهنک
مکنی عننه درجه سهولت انتقالنه نظراً، قریبه وبعیده نامیله ایکی قسمه
آریلیر :

کنایه قریبه - کنایه قریبه دخی، یا واضح و یا خود خفی اولوق
اوزره ایکی قسمه آریلیر :

۱ قریبه واضح - ذهن سرعتله مکنی عننه انتقال ایده بیلیر .
مثال : احمد افندینک عقلی هیج درجه سنده ایسه ده، محمد افندی به
نسبتله چوقدر .

بوعبارده، احمد افندی ذاتاً عقلسز اولوب، محمد افندی به نسبت
اولوندقده عاقل کورونمسی، محمد افندینک صرف دلی اولدیغنی آکلاتدیریر .
۲ کنایه بعیده - مکنی عننه ذهنه انتقالی ایچون، قرائن حالیه به احتیاج
کورونور .

مثال : « بنم اوم فلانجه ایچ - ون پک کوچوک کلیر » تعیرندن :
قرائن حالیه مناسبتیله، اوزاتک بویوک برعائنه صاحبی اولوب، خدامنک
کثرتنه، حشمتنک درجه سنه کوره، بو او آکا نسبتاً - طاووق کومه سی
مثابه سنده قالدینی آکلاشیلیر .

اوتوز یدنجی درس

کتابیه نك اوچنجی صورتی - مکتبی عننه نسبت ایدیلوب، کتابیه صورتیه صفتک وجودی موصوفده اثبات، یاخود نفی ایدیلیر.
 مثال: « معلم افندی درسخانهیه کیردیکی کبی، طلبه لرك یوزی صاراردی » یاخود « معلم افندی بوکون درسنی از برله مهین احمد افندی نی او قدر تکدیر ایتدیکی حالده، یوزینک رنکی بیه تبدل اتمه دی ».

برنجی مثالده: - طلبه لرله قورقدی دیمکدن کتابیه اولارق، صارارمق تعیری استعمال اولونوب، آنلرده خوف صفتک وجودنی اثبات؛ ایکنجی مثالده: « احمد افندی ذره قدر قورقمادی » دیمکدن کتابیه صورتیه، « یوزینک رنکی بیه تبدل اتمه دی » تعیری قوللانیلوب، بوصورتله کندیسندن، خوف صفتک وجودی نفی ایدلمشدر.

کتابیه طریقیه افاده مرام اتمک ایچون، یوقاریدن بری کوسته ریلن طرق افاده دن باشقه، دهها درت مهم طریق واردرکه - برنجیمی تعریض، ایکنجیمی تلویح، اوچنجیمی رمز، دردنجیمی ایما و اشارتدر.

۱ تعریض - سویله ن سوزک ظاهراً تعلق ایتدیکی معنادن باشقه بر شی قصد اولونمقدر.

مثال: « حقیقت حسیه دن محروم ایکن آتشدن، قیویلیجیمدن بحث ایدن منظومه لر شبتابه بکزرکه: ظلام اوهام ایچنده فروزان کورونسه بیه، هیچ برقلب اوزرنده اثر احتراق کتیر مکسزین کندی کندیلرینه سوزر محو اولور. »
 اکرم بک

فقره سنده معلم ناجی افندینک آشپاره، شراره، فروزان ناملرنده کی مجموعه اشعارلرینه تعریض قصد اولوندیگی کبی.

۲ تلویح - سویله ن سوزدن، معنای مراده ذهنگ انتقال ایده -
 بیلمه سی ایچون، لازم ایله ملزوم بیننده وسائط کثیره بولونمقدور.
 مثال : « فلانک پاره سی نه قدر چوق اولسه، ینه دایاندرمقدن
 عاجز قالیور. »

فقره سندن، او ذاتک قوناغنده برچوق انسان موجود اولوب، بونلرک
 احتیاجات ضروریه لرینی ایفا ایچون، نه قدر چوق پاره سی اولسه،
 مصارفاننه نسبتله، هیچ حکمنده قالدینی معناسی آکلاشیلیر.

۳ رمز - سویله ن سوزده، خفانک وجودیله برابر، وسائط
 افهامیه پک آز اولمقدور.

مثال : « فلانک الی اوزوندر » تعیرندن ذهن، بردن بره معنای
 مراده انتقال ایده مز.

فقط، مسند الیهک حالی اوزون اوزادی یه ملاحظه ایدلکدن
 صوکر، کندیسنگ بوتعیرله خیرسز دنیلمک ایسته نیلدیکی آکلاشیلیر.
 ۴ ایما و اشارت - سویله ن سوزده، خفانک عدم وجودیله برابر،
 وسائط افهامیه مقفود اولمقدور.

مثال : « فلان ذات، خلقه سماحت مجسمه اولارق یارادلمشدر. » کجی

فصل رابع

اوتوز سکزنجی درس

مجاز

مجاز - بر لفظی معنای ماوضع لهی، اراده یی مانع بر قرینه نک
 وجودیله برابر، لوازم معنادن برنده استعمال ایتمکدر.

بر فعل، فاعل حقیقی سنه اسناد اولونما یوبده زمان، مکان، - سبب
 کبی ملا بسلیرینه اسناد اولونورسه - : مجاز عقلی تسمیه اولونور
 زمانه اسناد اولوندیغنه مثال :

« بهار چنلری یتشدیردی » کبی که - اگر بو سوزی موحدیندن
 (Déiste) بری سویلرسه، مجاز عقلی اولور. چونکه : آنک اعتقادنج
 اولتری انبات ایدن، آنجق جناب حقدر.

فقط، بو سوزی طبیعیوندن (Naturaliste) بری سویلر ایسه،
 حقیقت اولور .

مکانه اسناد اولوندیغنه مثال :

« وطنمزی هر وجهله مقدس طایفه قلمز لازمکیر. چونکه :
 بزی بسله یوب بو حاله کترین وطندر .

کذا : چوق نعمتک حتی وار او-تنده حجاب ایت،

آداب ایله باص پایکی روی نه تراک .

ییتده اولدینی کبی .

سببه اسناد اولوندیغنه مثال :

« فلان قوماندان دشمنلری مغلوب ایتدی » کبی که - دشمنلری
 مغلوب ایدن قوماندانک عسکری ایسه ده، کندیسنک تدابیری حسبیه
 غلبه خصوصنده دخل کایسی اولدینی ایچون، بوراده مظفریت - سبب
 اولان قوماندانه اسناد ایدلمشدر .

کذا : سلطان عثمان دهشت آورکیم،

ایلدی فیض همتی تعمیم !

بر اوافق عرصه حکومتدن،

عادتا بر کوچوک عش-یرتدن،

ایده رڪ دشمنانی تشکیل،
 قوجه بر دولت ایلدی تشکیل!
 تپه دنلی زاده
 ح. کامل

یتلرینک مضمونلری دخی بو قیلدندر.
 بو مثاللرده کی قرینه مانعه، بر فردک ملیه ونلرجه افرادی محو
 ائمه سیدرکه - بو حال، قوای بشریه نك خارچنده برشیدر.

اوتوز طقوزنجی درس

معنای ماوضع لهک اراده بی مانع قرینه نك وجودیله برابر، مشابهتک
 غیرى بر علاقه یه استناداً، دیگر بر معناده استعمال اولونان لفظه: «مجاز
 مرسل» تسمیه اولونور.

مجاز منسله تعلق ایدن علاقه لر شونلر در:
 برنجیسی - محلیت علاقه سیدرکه - محل ذکر اولونوب، حال مراد
 اولونور.

مثال: «فناری یاق» کبی که - فنارک فتیلنی یاق دیمکدر.
 ایکنجیسی - حالیت علاقه سیدرکه - حال ذکر اولونوب، محل
 مراد اولونور.

مثال: «بو آتشی دیشاری یه چیقار» کبی که - ایچنده آتشی
 بولونان مانقالی، دیشاری یه چیقار دیمکدر.
 اوچنجیسی - کلیت علاقه سیدرکه - کل ذکر اولونوب، جزؤ
 مراد اولونور.

مثال: «پارماغمی کسدم» کبی که - پارماغمک بر جزؤنی کسدم
 دیمکدر.

دردنجیسی - جزئیات علاقہ سیدر کہ - جزو ذکر اولونورق، کل مراد اولونور .

مثال : « فلانک ایکی حیوانی سرقت ایدن سارق دردست ایدیلهرک، پنجه قانونه چایدیرلدی . » کبی کہ - بوراده ایکی رأس تعبیریله جزو ذکر اولونوب، کل اولان ایکی عدد حیوان مراد اولونمشدر .
باشنجیسی - مظهریت علاقہ سیدر .

مثال : « حکومتک قولی اوزوندر » کبی کہ - قولی اوزوندر تعبیرندن مراد - کثرت قوتیدر .

آلتنجیسی - سببیت علاقہ سیدر کہ - مسبب ذکر اولونوب، سبب مراد اولونور .

مثال : « بوکون سمان آلتین یاغوره، کبی کہ - مسبب اولان آلتین ذکر اولونوب، سبب اولان یاغور مراد اولونمشدر .

قرقنچی درس

یدنجیسی - عمومیت علاقہ سیدر کہ - عموم ذکر اولونوب، خصوص مراد اولونور .

مثال : اوتنجی عصر اوائلده ایسه، قانونی سلطان سلیمان ظهور ایدن بدر تام کبی، آفاق سیاسیاتده بردنبره چهره نمای جلادن اولنجه، جهان دینک شرق و غربی، زیربای عدالتنده سجاده مظفریت کبی سریلوردی .

بوراده - جهان دینک شرق و غربی تعبیر عمومیسندن مراد اولونان شرق ایله غربک برطاقم آیالاتیدر؛ یوقسه عموم شرق ایله غرب دیمک دکلددر .

سکزنجیسی - خصوصیت علاقہ سیدرک - خصوص ذکر
اولونوب، عموم مراد اولونور .
مثلا : « برلقمہ نان » تعیرندن ، ادامه حیات ایچون لازم اولان
اغدیہ نك مراد اولوندیغی کبی .

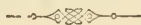

فصل خامس

حقیقت

حقیقت - بر فکری مجاز، کنایه، تشبیه، استعاره کبی بر شی
قاریشدرمقسزین، ساده بر طرزده افاده ایتمکدر . بو طرز افاده ایسه،
مواد جدیدہ ایله مؤلفات علمیہده مستعملدر .
مثال : (۳۷۰) استحصال موازنه دول مقصد حقیقیسیله آچیلان
محاربه مشروعدر . موازنه دول، کره ارضک بر قطعہ سی اوزرنده
واقع اولان ویکدیگریله همجوار بولنان دول مختلفہ دن هیج بری،
دیگر لرینک استقلالنه خال کتوره بیله جک درجہده شوکت وسطوت
فوق العاده اکتساب ایتمیوب، قوتلرینک اولدجه بر لرینہ متوازن
بولنسی ماده سندن عبارتدر .
عبارہ سنده اولدیغی کبی .

« حقوق دول » حسن فهمی پاشا

علم بدیع

قرق برنجی درس

علم بدیع - کلمات بلیغہ نیک صناع بدیعیہ ایله مصور اولان محسنات لطیفہ سنی ارانہ ایدر بر علمدر .

صنایع بدیعیہ ایکی قسمدر : بری صنایع معنویہ، دیگر بری صنایع لفظیہدر .

✦ فصل اول ✦

صنایع معنویہ

صنایع معنویہ - کلمات بلیغہ نیک معنایہ متعلق محسناتی بیلدیریر .
صنایع معنویہ نیک برنجیمی طباق صنعتیدر که - معنأ بر برینه ضدیت تامه لری اولان ایکی فکرک تقابل ایتمه لیدر .

مثال : «یوقدن» بزی «وار» ایدن بو فطرت،
«واردن» ده «یوق» ایتسه حقدرا لت .

عبدالحق حامد

بیتمده، اشارت آراسنه آنان کله لرك تقابل ایتمه لری کبی .

۲ مراعات نظیر صنعتیدر که - تضادک غیر بری بر صورتله، یکدیگرینه مناسباتی اولان معانینک، بر آرا ده جمع اولونما لیدر .

مثال : هر تجلیدن «هیولی» ابتدی بیلک «صورت» قبول،
چوقمیدر «آینه» طبع سلیم اولمق بکا؟

فہیم

بیتمده «هیولی» «صورت» «آینه» کبی بر برینه مناسبتلری اولان معانینک بر اراده جمع اولونما لری کبی .

قرق ایک نجی درس

۳ عکس صنعتیدرکہ - کلامک بر جزئی، یا خود بعض اجزاسی -
دیگر جزئی ویا اجزاسی اوزرینہ تقدیم اولوندقدن سوکرا، بر کردہ
تاخیر ایدلکدر.

مثال: کورولسون شرق غربده غرب شرقده افتخاریله،

کہ نہ یش آکلاشلسون ترکلرک ماهیت وشانی!

ابن الرشاد

و «سادات العادات، عادات السادات» «کلامک کباری، کبارک
کلامیدر» جمله لرنده کی عکسلرکی.

۴ رجوع صنعتیدرکہ - برسوزی دها مؤثر، دها پارلاق بر صورتده
بیان ایتک ایچون، اولج، سویله ن سوزدن رجوع ایتکدر.

مثال: ایدر عصیانمہ کوکلده ندامت غلبه،

نیلیه یم یوز بوله مام یأس ایله عقوم طلبه.

نه دیدم توبه لر اولسون بوده فعل شردر؛

بنم عذرم کنهمدن ایکی قات بدتردر.

نور رحمت نیه کولدر میسه روی سہم،

تکرینک مغفرتنسدندہ بیوکمی کنهم؟

مرحوم شناسی

یتلرنده اولدینی کی.

۵ مشاکله صنعتیدرکہ - بر فیکری، بر برینہ مماثل کلمات ایله افادہ
ایتکدر.

مثال: «جناب حق - قوللرینہ ظلم ایدنلره ظلم؛ مسافر لره اکرام

ایدنلره اکرام ایدره.» کی کہ - «جناب حق - قوللرینہ ظلم ایدنلره

مجازات؛ مسافر لرہ اکرام اید نلرہ عنایت ایدر» دنیله جک یرده: مشاکله صنعتنه رعایتاً: «ظلم اید نلرہ ظلم» «اکرام اید نلرہ اکرام ایدر» دنیلمشدره
 کذا: «تزر»: بنی بر کره او قشاسه ک نه چیقار؟
 «ملک»: سن چیقار سین دیمک که فتنه چیقار!
 عبدالحق حامد

یبتنده اولدینی کبی.

٦ تجاهل عارفانه صنعتیدر که - متکلم، معلومی اولان بر شیئی،
 غیر معلومی طرزنده ایراد ایتمه سیدر.
 مثال: «شیمیدر بو؟ یا سواد آه پنهانمیدر؟
 «شمع مجلس شعله، داغ نمایانمیدر؟
 یبتنده اولدینی کبی.

قرق اوچنجی درس

٧ مبالغه - صنعتیدر که - بر شیئی، زیاده عالی، یا خود ادنی کوسته رمک
 فکریله، ماهیتندن بر قاچ درجه زیاده توصیف ایتمکدر.
 مبالغه تبلیغ، اغراق، غلو ناملریله اوچ قسمه آریلیر.
 ١ مبالغه - عقلاً، عادتاً ممکن اولورسه: «تبلیغ» دنیلیر.
 مثال:
 کرچه کیردیمه ده مخاطره یه،
 آدی استانبولی محاصره یه؛
 قره دن سوق ایدوب دو نمانسی،
 آدی بالذات اله قومانداسنی؛
 اویله که عسکریله جنک ایتدی،
 خصمه میدان حربی ترک ایتدی!

تپه دللی ح. کامل

۲ مبالغہ - عقلاً ممکن اولوبده، عادتاً محال اولورسه : «اغراق»
دنیلیر .

مثال : بوزوب طاہور اعدائی لیدیوانی دخی آلدی،
بوذات بر شکوهک کلدی دولت ده اقرانی!

رشید پاشا

۳ مبالغہ - عقلاً، عادتاً محال اولورسه: «غلو» دنیایر . غلوایسه -
مبالغه نك اشعیدر .

مثال : باق نه محزوندر دل مجروح آه ایتسه مایدر ،
عالم بالاده ارواح شهبان اهتزاز (!!)

حسین هاشم

فقط هنری حاوی اولان غولر مجازدر .

مثال : زاهد! بو برودته اکر دوزخه کیرسهک ،

برلوله دخان یاقغه آتش بوله مازسین!

بیتمده اولدیغی کبی .

قرق دردنجی درس

۸ تجرید صنعتیدرکه - انساندن غیری کافه مخلوقات، حتی بالذات
متکلم، نفسنی شخص آخر مقامنه اقامه ایله انواع مکالماتده بولوتقدر .

مثال: ناز ایلمه کوکل کیده لم بزم دلبره،

سن دورادبله بن سوردیم رویمی یره؛

باشلارسه عادتجه جفایه ستملره،

کاه ایلمم مقابله کاه ایلر آغلارم .

اکرم بک

کذا : سزه لایق همان طراوت ایکن ،
ای چیچک سن نیچون قدید اولدک؟
موقعک سینه‌گاه رغبت ایکن ،
شمدی کوزدنده می بعید اولدک؟

کیم آنان کوشنه کتبه سنی؟
دوش-ورن کیم بویسیج وتابه سنی؟
قاج طلوع وغروب سیر ایتدک؟
قاج سحر زنده قالدک ای فانی؟

نهیه کیتدک ویا نیچون بیتدک؟
سزده ده وارمی نشئه ثانی؟
بو تصور بنی ایدر مایوس ،
صد هزار آه!.. صد هزار افسوس!

*

**

ینه شکر ایت غریب اولان بختک ،
کفن ایتمش سکا صحیفه لری .
خوش بکنمش ادیب اولان بختک ،
آراسنده کوملدیکنک اتری .

اکرم بک

۹ حسن تعلیل صنعتیدر که - بر وصف ایچون ، لطیف بر اعتبار
غیر حقیقی ایله ، مناسب بر علت ادعا اولونمقدر .
مثال : « سرمایه شاعران توکنمز ،
« دنیا توکنیز یالان توکنمز !

بیتله :

« پریشان اهل عالم آه و افغان ایتدیکمندندر،
 « پریشان اولدیغم خاتی پریشان ایتدیکمندندر!
 بیتنده اولدیغی کبی .

قرق بشنجی درس

۱۰. التفات صنعتیدرکه - سوزی خطابدن غیبه، غیبتدن خطابه
 نقل ایتمکدر.

مثال :
 اوچسون دیم ایسترم که اینسون،
 انسانه فرشته ایندی دینسون.
 وار وجهی اکر دیسه مملکدر،
 اما شوده وارکه بک دونکدر.
 کل دانه قاجه ای کبوتر،
 حیرانکی صامه دام کستر.
 اولدکینه بغته پریده،
 بوندن نه چیقار آنور دیده؟
 دانه سنی صید ایچون دکدر،
 کل کل! بو بر آرزوی دلدر.
 دوشسهک بیله دامه ایلر آزاد،
 بر بشقه روشده در بو صیاد.
 کوکلم سکا بسته اولدی بی دام،
 صیادسن اولدک ای خوش اندام!
 سن اولدن آشیان رسیده،
 کوکلم نصل اولسون آرمیده؟
 آتش کبی سومه اعتلانی،

کل اوله آسودیکم هـ وانی .
 بالالره طـ ووغری ایتمه پرواز ،
 تا اولیه سین دوچار شه به باز .
 آلچقده ده بک طولاشمه زیرا ،
 ایلر ایکی صاحجه عمرک افنا .
 قوندی سر بامه باریک الله ،
 تکرار هوالنیرسه ایواه .
 اوچق ایچون اولسون بهانه ،
 کاهی او باقشیر آسمانه ؟

معلم ناجی

۱۱ تدریج صنعتیدرکه - برشیء درجه درجه تصویر ایدرک ،
 مطلوب بر نقطه یه ایصال ایتمکدر .

مثال: مقبر، مقبردکل بر تره، تره دکل بر معبد، معبددکل بر کره،
 کره دکل بر فضای بی انتها اولمیلیدی .
 کذا: طرفیندن طوب تفنک صداسی کسیلیدی . ایکی عسکر مزراق
 مزراغه، قلیج قلیجه، خنچر خنچره، بوغاز بوغازه اوغراشمغه
 باشلا دیلر .
 مرحوم کمال بک

قرق التنجی درس

۱۲ توجیه صنعتی درکه - سویله ن سوزک ایکی معنایه شمولی اولمقدرد .
 مثال: بر طوباله - ایکی آیغک مساوی اولسون دیمک کبی که - بو
 سوز، ایکسینکده طوبال، یاخود ای اولمالرینه دائر ایکی مختلف معنای
 شاملدر .

۱۳ توریہ صنعتیدرکہ - سویلہ ن سوزده، قریب وبعید کچی ایکی معنا اولوب، قرینہ خفیه مبنی، سوزک معنای بعیدی مراد اولونمقدر.

مثال: میان نازکی مویہ بکزه دیرسه م اگر،
کروه اهل صفا اوله در «بلی» دیرلر.
بیتنده «بلی» کله سیله:

«شیخ الاسلام مکی زاده عاصم افندینک وفاتنده، وقعه نویس
اسعد افندی مشیخته متهی و مترقب ایکن، عارف حکمت بک افندی
شیخ الاسلام اولدقده، اسعد افندینک سویله مش اولدینی»:

بو بیتم یادکار اولسون جهانہ،
تخلفله درونم غمله طولدی؛
بکا لایق ایکن جاه مشیخت،
خدانک «حکمتی» عارف بک اولدی.

- بلاغت عثمانیہ - جودت پاشا

قطعه ده کی «حکمت» کله سنده اولدینی کچی.

۱۴ براعت استهلال صنعتیدرکہ - فاتحه کلامده، موضوع بحثی ایما
ایده جک الفاظ و تعبیرات بولونمقدر.

مثال: بوندن سوکرا - (علم بلاغتك) - کلام بلیغک مقتضای حاله
توفیقته؛ افاده نک صورت اداسنه؛ الفاظک لفظی، معنوی محسناتنه
تعلق ایدن قواعدی بیان اولونه جقدر.

فقره سندن: «علم معانی» «علم بیان» «علم بدیع» قواعدینک بیان
اولونه جنی مستبان اولمقده در.

قرق یدنجی درس

۱۵ جمع صنعتیدرکه - متعدد شیلری بر یرده جمع ایتمکدر .

مثال : اعتماد ایتمز ایسهک اور محک تجر بهیه ،

ایشته لوح ، ایشته قلم ، ایشته کتب ، ایشته فحول .

حامیء آمدی

کذا : دل آتش ، دیده آتش ، سینه آتش ، روی یار آتش ،

کل آتش ، بلبل آتش ، کلشن آتش ، جویبار آتش ؛

رها بولوق نه ممکن سوزش مختدن عشاقه ،

وصال آتش ، فراق آتش ، بلای انتظار آتش .

رأفت

مثالرنده اولدینی کبی .

۱۶ تفریق صنعتیدرکه - ایکی شیئک بینده کی فرقی کوسته رمکدر .

مثال : رخکله مهر عالمنابه کیمدر سویلیان بردر ؛

اواجسامه ، سنک رخسارک ارواحه مؤثردر !

سعید پاشا - میزان الادب -

۱۷ لف ونشر صنعتیدرکه - برقچ شی ذکر اولوندقدن صوکر -

هر برینه تعلق ایدن احکامک ذکر اولونماسیدر .

بوده ایکی صورتله اولور : اکر ذکر اولونان شیلرک احکامی ،

ترتیه رعایه ایراد اولونورسه : « لف ونشر مرتب » ؛ ترتیه رعایت

اولونماز ایسه : « لف ونشر غیر مرتب » دنیلیر .

برنجی به مثال :

سوز عشقک سینهده ، سودای زلفک قلبده ،

ناردر کلخنده گویا ، ماردر کنجینهده .

ایکنجی به مثال :

فیکر زلفک دلدہ تاب سوز عشقک سینہدہ،
ناردرد کلخنده کو یا، ماردرد ککنجینهده.

— بلاغت عثمانیہ — جودت پاشا

۱۸ تأکید الذم بمایشبه المدح صنعتیدر.

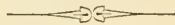
مثال : « اونک نماز قیلما دیغنی کوردم؛ فقط دوغریسی یا، اوروج
طوتدیغنی کورمه دم » کبی.

۱۹ تأکید المدح بمایشبه الذم صنعتیدر.

مثال : شو الماسک هیج بر نقیصه سی یوقسهده، سیر ایدنلرک
کوزینی قماشدیریر. تعیرنده اولدیغنی کبی.

۲۰ قول بالموجب صنعتیدر.

مثلاً : سن فلانی تحقیر ایتدیمی؟ خیر، بن آنی تحقیر ایتمه دم؛
قوجه بر جمعیت آراسنده ترضیل ایتدم. دنیلمه سی کبی.

فصل ثانی

قرق سکنزنجی درس

صنایع لفظیہ

صنایع لفظیہ — لفظہ متعلق صنایعی بیایدیریر.
بوده ایکی قسمدر : بری جناس، دیکری سجعدر.

۱ جناس

صنعت جناس - ایکی لفظک حروف وھیئتتری بربرینہ مشابہ اولوب، معناری مختلف اولمقدر.

جناس بش قسمہ آریلیر :

۱ جناس تامدرکہ - هروجهله بربرینہ مشابہ اولان لفظلردر .

مثال : ارباب نظر سووب او (رلر)،

رلرده سورنسون او (رلر).

معلم ناجی

بیئتیه : قسمتکدر کزدیرن (یریر) سنی،

غافل اوله عاقبت (یریر) سنی.

بیئتده معترضه آراسنه آنان لفظلر ایله :

اولمه جفایی صائمه که (دوراندن) اوکره نور،

بی مهروبی وفائی (دوراندن) اوکره نور!

بیئتده کی لفظلرده اولدینی کبی .

۲ جناس محرفدرکہ - کله لرك حرکه سی مختلف اولمقدر .

مثال : عالم، عالم؛ کبی که - بریسی لامک کسرله تلفظ اولونوب،

صاحب علم معنا-نه؛ دیکری دخی لامک فتح-له او قونوب، جمعه

کائنات معنا-نه کلیر .

۳ جناس قلبدرکہ - کله لرك کافه حروفی بر برینک عینی اولوب،

ترتیبده اختلاف بولونمقدر .

مثال : «مال» ایله «امل»؛ «روح» ایله «حور» کبی .

کذا: شکر بترازوی وزارت برکش.

مصراعنده دخی قلب صنعتی موجود اولوب، صول طرفندن ینه عینله او قونولور.

۴ جناس ناقصدرکه - کله لک حروفی عدنده اختلاف بولونمقدر.

مثال: «تاب» ایله «کتاب» کبی.

۵ جناس مضارعدرکه - لفظین حرفلرینک، یالکز برر حرفلری مختلف بولونمقدر.

مثال: «باغ» ایله «طاغ» کبی.

قرق طقوزنجی درس

۲

سجع

صنعت سجع ن کلامک فاصله لرنده کی کله لر متحد اولمقدر.

سجع اوچ قسمدر:

۱ سجع متوازیدرکه - فواصل کلامده بولونان سجع لک وزناً مطابق اولمالیدر.

مثال: حقیقته وصول، مستحیل الحصول، کلامنده: «وصول» ایله حصول» کبی.

۲ سجع مرصعدرکه - نظمه مصراع اولک حاری اولدیغی کلمات، مصراع ناینک کلماتیه ونترده بر فقره نک کلماتی، مقابلی اولان فقره نک کلماتی ایله، سجعاً وزناً بر برینه مطابق اولمالیدر.

نظمه مثال:

منبع انهار آب مکرمت،
 مطاع انوار تاب مرحمت.
 برده انداز خفایای بطون،
 روشناساز خبای فنون.
 عارف علامه قدرت نصاب،
 واقف فهامه حکمت مآب.
 عاقل ودانا خداوند زمین،
 کامل و یکتا هنرمند فطین.
 مبتدای خطبه فضل و رشاد،
 منتهای رتبه عقل و سداد.
 دستگیر عاجزان روزگار،
 مست شیر قهرمان کارزار.
 مایه فر سخادر مایه سی،
 سایه پرهاندر سایه سی.
 گوکب مسعودینه منزل شرف،
 مشرب بر جودینه محمل صدف.
 علم و فضلندن افاضل مقبیس،
 حلم و عقلندن فضائل ملتمس.
 مصعد افضالنه اولماز قرین،
 مسند اجلالنه بولماز قرین.
 دواتی معمور و آباد ایلدی،
 ماتی مسرور و دلشاد ایلدی.

تابوله آثار کردون انهدام،
 تا اوله اشعار موزون بردوام،
 بولسون بنیان اقبالک ختام،
 اولسون دیوان اجلالک تمام.
 بی خزان قالسون بهار کلشنک،
 مستعان آسون قرار دشمنک.

نثره مثال: بسیط عالمده، مداین عظیمه انشاسیله، روابط اجتماعی
 تشدید ایدیور. محیط اعظمده، سفاین جسمیه پیداسیله، وسائط
 انتفاعی تزیید ایدیور.

— میزان الادب — سعید پاشا

۳ سجع مطرفدرکه — سجعملرک یالکیز و زناً مختلف اولماسیدر.
 مثال: هواده لطافت (پیدا)، باعچه لرك هر بریسی بر تزهتگاه
 (دلکشیا) اولوب، عنذلیب خوش (آواز) نغمات لطیفه ایله سامعه
 (نواز) اولغله... الخ.
 عباره سنده اولدینی کبی.
 میزان الادب — سعید پاشا

اللتجی درس

علم بدیعک لواحتی

سرفت شعر — برشاعر، طبعنه خوش کلن باشقه برشاعرك شعرینی
 آوب، کندی شعر دیه نشر و اعلان ایتکدر.
 توارد — ایکی و یا ده — زیاده شاعر لر، بر برلرندن خبر سزجه
 بعض ابیات متشابهه انشاد ایتمه لریدر.
 بو حال، تاریخ تنظیم ایدن شاعر لرده کثیر الوقوعدر.

جودت پاشانک بلاغت عثمانیه سنده مندرج :
 «جانی عدن ایلسون رب قدیر» تاریخی، توارد طریقہ
 «سروری» «حکمت» «رأفت» نام شاعر لر تنظیم ایشدر .
 کذا : یادی خان عبدالمجید، یم همم جسر جدید .

شناسی، حقی

اقتباس - بر شاعر، آیات بینات قرآنیہ دن، یاخود احادیث
 نبویہ دن برینی، کندی شعرینہ علاوه ایشکدر .
 آیت کریمہ یہ مثال :

بو قدر جرم و سیا تمہ

رحمت امیدیمک بودر سببی

کہ بو بورمش خدای عزوجل :

«سبقت رحمتی علی غضبی.»

مرحوم کنج امین بک

کذا : بسدر ارباب فیکرته بو خطاب :

«فاتقوا الله یا اولی الباب.»

قیل هو الله ایله دلی مملو،

«الذی لا اله الا هو»

شاگر احمد پاشا

حدیث شریفه مثال :

خیر امت اودر که همت ایدوب،

حفظ قرآنه سعی ایدر هر آن؛

که رسولک کلامیدر بو حدیث :

«خیرکم من تعلم القرآن.»

تضمین۔ برشاعر دیگر برشاعرک نظمئی، کندی شعرینه علاوہ
ایتمکدر۔ فقط تضمین اولونان شعر متعارف اولمادینی صوتده، سرقتہ
حمل ایدلمه مک ایچون اشارت آراسنه آلمالیدر۔

مثال : بیقیلوب قصر فلک خاکله یکسان اولسه؛

مهر و ماهی عدمک قعرینه غلطان اولسه؛

عالمک عنصر واجزاسی پریشان اولسه؛

غرق طوفان قضا، لقمه نیران اولسه؛

« دار دنیا دلی کوکام کبی ویران اولسه؛ »

« نه جهان اولسه، نه جان اولسه، نه هجران اولسه! »

اکرم بک

علاوہ مهمہ

اللی برنجی درس

فرانسز مدنه اقتباس

STYLE

اسلوب

اسلوب۔ طرز اسلوب، باشلیجه اوچ قسمه آریلیر:

Le style simple اسلوب سادج، le style tempéré اسلوب معتدل،

le style sublime اسلوب عالی.

Du style simple اسلوب سادج۔ فصاحت کلام ایله برابر،

ساده بر طرزده افادہ مرام ایتمکدر.

بو طرز اسلوب، شئون عادیه ایله مناسباتی اولان مکتوبلرده،
مذکره لرده، حکایه لرده استعمال ایدیلیر.

Du style tempéré اسلوب معتدل - زینت کلامه رعایتله بیان
مقصد اتمکدر.

بو طرز اسلوب، رومانلرده، تاریخه متعلق کتابلرده، انواع نطقلرده،
آثار نفیسه تحریرنده قوللانیلیر.

Du style sublime اسلوب عالی - بک مطمئن بر طرزده تصویر
مرام اتمکدر.

بو طرز اسلوب ایسه - دین، فلسفه، اخلاق کبی علوم عالییه متعلق
آثار تألیفنده، یا خود جمعیت بشریه نیک سائر مواد مهمه سنده استعمال
ایدیلیر.

QUALITÉS GÉNÉALES DU STYLE

اسلوبک انواع عمومیه سی

اسلوبک انواع عمومیه سی - la précision، نجابت، la noblesse
صحت تامه، la clarté وضوح، l'harmonie آهنگ سلاست ایله
la concision اختصاردر.

De la noblesse du style نجابت اسلوب - مدققانه بر صورتده
تعبیرات عادییه ایله ازاله اتمک شرطیه، تحریر کلام اتمکدر.

De la précision du style صحت تامه اسلوب - هر فکر کلمه
مخصوصه سیله بیان ایدلمکله برابر، اقسام جملهده مناسب بر طرزده ترتیب
ایدلمکدر.

De la clarté du style وضوح اسلوب - عمومك آكلايه بيله -
جكي بر صورتده تحرير مرام ايتمكدز.

اشارات تنقيطيه ايله قيصه جمله لر، افاده يه يك بويوك بر وضوح
بخش ايدەرلر.

De l'harmonie du style آهنگ سلاست اسلوب - اصوات ثقيه ايله
مستهجنه بي ازاله ايتمكدز.

آهنگ - طبيعي Mécanique و ثقيه Imitative کي ايکي
صورتله اولور.

L'harmonie mécanique آهنگ طبيعي - انتخاب ايديلن کله لرك
حاصل ايتدکاري آهنگدرکه - بيان اولونان فکدرلره ارتباطي بولونماز.

L'harmonie imitative آهنگ تقلیدی - ايکي قسمدر:
برنجيسنده - بياني مقصود اولان شیء، اصوات کلام ايله تصوير اولونور.
ايکنجيسنده - کلامک حاصل ايتديکي آهنگ، بياني مقصود اولان
شی ايله مطابق بولونور.
فرانسرجه يه مثال:

Entend-on de la mer les ondes bouilloner?

Le vers comme un torrent en roulant doit tonner.

Delille

De la concision du style افاده ده اختصار - بياني مقصود اولان
افکار ايجون، صرفده شدت احتياج حس ايديلن کلامدن باشقه، هيچ
بر حرف استعمال ايدلمه مکدر.

اللي ايکنجی درس

QUALITÉS PARTICULIÈRES DU STYLE

اسلوبک انواع خصوصيه سی

اسلوبک انواع خصوصيه سی - (اسلوب ساذجه تعلق ایدن)

la simplicité ساده لك، (اسلوب معتدله دائر اولان) l'élégance ظرافت،
la délicatesse نزاكت، (اسلوب عالی به مخصوص)
la richesse کثرت وزینت، la véhémence شدت،
le sublime علویت در.

De la simplicité ساده لك - افکاری ممکن اولدینی قدر ساده
وطبیعی بر صورتده تصویر ایتمکدر.

De l'élégance ظرافت - اننای تحریرده، ال منقح اسالیب و تعبیراتی
انتخاب ایتمکدر.

De la délicatesse نزاكت - قلب و روحك انفس حسیاتی،
آرایش و ظرافتله تصویر ایتمکدر.

De la finesse اینجه لك - تصور ایدیلن شیدن نقصان اولارق
بیان مرام ایتك ایجاب ایده رسده، مخاطب یا خود قارئك، مقصد تامی
آکلایه بیله چکی درجهده قرینه لرك بولونماسی الزمدر.

De la richesse کثرت وزینت - افکارك کثیر اولماسیله برابر،
عمومیته عبارینی پارلاق بر طرزده ترکیب ایتمکدر.
De la véhémence شدت - بر فکر و حسی، صوڪ درجهده
بر قوت و شدتله بیان ایتمکدر.

De la magnificence احتشام - افکار و احتساساتی، مظنطن،
مزین بر صورتده تصویر ایتمکدر.

Du sublime علویت - محتشم، معظم، صفابخش روح اولان
فکرلر مخصوصاتندندر. ابن الکامل: محمد عبدالرحمن

صوڪ

PL
175
A2
1891